

”Å ha det artig, det er vel hovedsaken ”

Om tenåringsdrikking, overgangsritualer, identitet og rusoppdragelse.

Masteroppgave i kulturstudier

av

Berit Irene Hannasvik

Høgskolen i Telemark 2005

Forventningene er vel egentlig å bli kjent med nye folk, og å bli god og full, sånn godhumør, ikke sant. Ikke sånn å bli liggende i ei grøft, og ikke ha peiling på hvor du er, men at du har kontroll, og at du har det artig. Alltid ha det artig da. Det er forventning da – ha det artig – det er vel hovedsaken.

("Asgeir", 18 år)

Til Ida Johanne og Sindre

FORORD OG TAKKEORD

Det er forbudt og det er spennende: Tenåringene begynner å eksperimentere med alkohol i 14-15-årsalderen, og de fleste har derfor god erfaring med rusmidlet lenge før de på lovlig vis kan skaffe seg det. Hvorfor er alkohol så populær i ungdomsårene, og hvordan bruker ungdom alkohol i denne fasen av livet? Noen foreldre er liberale, og sender med flaskefôr når tenåringen skal på fest, mens andre mener det er totalforbud, og serverer ikke en dråpe. Hva synes ungdom om foreldrenes forbud eller aksept?

Drivkraften bak denne masteroppgaven har vært todelt. Det er min nysgjerrighet over hvorfor alkohol er så viktig når ungdommene samles, og hvilken funksjon alkoholen har for ungdommene i denne fasen av livet. Den andre begrunnelsen er mer personlig: Som mor til to tenåringene har arbeidet også vært sterkt påvirket av min egen bekymring for "riktig" rusoppdragelse.

Arbeidet med oppgaven har vært som å sette i gang en snøball, som bare har fortsatt å rulle av egen tyngdekraft. Jeg har vært på en lang oppdagelsesreise i mange unge menneskers liv, mennesker jeg har fått en utrolig stor respekt for. Atten 18-åringene har stilt opp på intervjuer, og delt så mye av sine erfaringer og tanker med meg. Dere har rett og slett gjort denne oppgaven mulig. Den aller største takken går derfor til "Asgeir", "Benedikte", "Viktor", "Espen", "Bente", "Fanny", "Eva", "Marit", "Therese", "Bendik", "Mona", "Anita", "Atle", "Gustav", "Frode", "Christer", "Heidi" og "Adrian". Dere vet selv hvem dere er...

Jeg takker også rektor, rådgivere, inspektører og avdelingsledere ved de to videregående skolene jeg har samarbeidet med, og som har vært til uvurderlig hjelp med å rekruttere informantene, og med praktisk tilrettelegging i forbindelse med selve intervjuene. Dere vet også hvem dere selv er.

En stor takk går også til min hovedveileder, Per Mangset, som med sin sosiologiske kunnskap, fantasi og inspirasjon har gjort prosessen til en spennende og flott læreprosess. I likhet har også biveileder Ellen Schrupf øst av

sin kunnskap, og gitt meg ny inspirasjon og ideer. Hun er også en av kildene som ga meg stor inspirasjon i starten av arbeidet.

Jeg vil også gi en helt spesiell takk til tre damer som har gjort alt som har stått i deres makt for å skaffe meg tilgang på den litteraturen jeg har bedt om. Åsel, Åse og Heidi ved Averøy folkebibliotek – tusen takk. Dere har vært til uvurderlig hjelp, og har gjort en flott jobb!

Takk til Wenke som har sørget for min fysiske og mentale helse under denne prosessen. Uten fjellturene lørdag formiddag, har verken jeg eller denne oppgaven vært den samme. Takk for at du har lyttet til meg, og gitt meg masse inspirasjon til å jobbe videre.

Til slutt en stor takk til Ole, Ida Johanne og Sindre som har holdt ut med meg og bokstablene på spisebordet.

Averøy, desember 2005

Berit I. Hannasvik

1. INNLEDNING	6
1.1. "Å HA DET ARTIG"	6
1.2. ALKOHOLBRUKENS SPRÅK OG BETYDNING	9
1.3. OVERGANGSRITUALER OG GRENSELØS UNGDOMSTID	11
1.4. IDENTITET - Å FINNE SEG SELV – OG ANDRE	11
1.5. MODERNE IDENTITET	12
1.6. RUSOPPDRADELSE	13
1.7. FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER	15
2. METODISK FRAMGANGSMÅTE.....	16
2.1. GENERELT	16
2.2. KVALITATIVE INTERVJU MED UNGDOM	16
2.3. UTVALG	18
2.4. GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE	19
2.5. METODISKE FORBEHOLD	21
3. FORSKNINGSPERSPEKTIVER PÅ UNGDOM OG ALKOHOL, OVERGANGSRITUALER, IDENTITET OG RUSOPPDRADELSE.....	24
3.1. TØRRE TALL OM FUKTIG UNGDOM	24
3.2. ALKOHOLBRUK SOM OVERGANGSRITUALE	28
3.3. SPRÅKET SOM BÆRER AV KULTUR OG MENING	32
3.4. ALKOHOL OG IDENTITET	33
3.5. RUSOPPDRADELSE	41
4. FORTELLINGER OM ALKOHOLBRUK	50
4.1. Å DRIKKE FOR FØRSTE GANG	50
4.2. Å FINNE SEG SELV	69
4.3. ALKOHOL, FLØRT OG EROTISK KONTAKT	83
4.4. "BITTERSØTT"	87
5. INDIVIDBESTEMT ELLER TRADISJONELL DRIKING	94
5.1. HVEM BESTEMMER?	94
5.2. FORELDRENE RUSOPPDRADELSE	102
5.3. "FORELDRELANGING"	107
5.4. VENNER OG DRIKING	110
5.5. SKOLEN SOM RUSOPPDRADELSE	115
6. OPPSUMMERING OG AVSLUTNING.....	117
7. LITTERATURLISTE.....	127
8. VEDLEGG.....	130

1. INNLEDNING

1.1. "Å HA DET ARTIG"

Å drikke alkohol gir både gleder og sorger, sødme og smerte. Forsker og psykolog Hilde Pape (1996) mener at rusmidlenes popularitet, både historisk og på tvers av kulturer, tyder på at folk flest synes virkningene er lystbetonte. For ungdom og tenåringer er det å drikke alkohol en viktig handling når de samles til fest. Alkoholens popularitet blant tenåringer og ungdom indikerer at det å drikke tjener viktige formål i deres liv. I undersøkelser der folk blir spurt om hvorfor de drikker, er det alkoholens gleder og lystbetonte side de fleste nevner: De drikker for å bli i bedre humør, for å bli kjent med nye mennesker, og for å føle seg litt friere (Pape 1996).

I følge de årlige ungdomsundersøkelsene utført av Statens Institutt for rusmiddelforskning, SIRUS, debuterer ungdom med alkohol når de er rundt 15 år gamle. De fleste ser derfor ut til å være erfarne med alkohol lenge før de kan skaffe seg drikkevarer på lovlig vis, lenge før de formelt sett betraktes som voksne. Å drikke alkohol er et sentralt element når ungdom møtes til fest, spesielt i helgene. Lørdagsfesten markerer et brudd med hverdagens rutiner og gjøremål, og den gir både mening og sterke opplevelser, i følge de to forskerne, sosiolog Øystein Henriksen og sosialantropolog Allan Sande (1995).

Det er et økende alkoholkonsum i befolkningen generelt, og blant ungdom (15 år eller eldre) spesielt. De årlige ungdomsundersøkelsene utført av Statens Institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) viser at alkoholens popularitet har økt betydelig de siste 10 – 15 årene for aldersgruppen 15 – 20 år¹ (Skretting 2005). Dette bekymrer mange, ikke minst statlige myndigheter. Gjennom en relativt restriktiv alkoholpolitikk brukes ulike virkemidler for å redusere alkoholkonsumet og

¹ www.sirus.no : Hovedresultater fra ungdomsundersøkelsen 2005: Forbruket av alkohol blant ungdom viste en klar økning fra første halvdel av 1990-tallet fram til tusenårsskiftet. Dette framkommer både av de årlige ungdomsundersøkelsene i regi av SIRUS og den norske delen av den europeiske skoleundersøkelsen blant 15-16 åringer (ESPAD) fra 1995 og 1999. Mens det beregnede gjennomsnittlige alkoholforbruket i første halvdel av 1990-tallet i aldersgruppen 15-20 år på landsbasis ble beregnet til omkring 3 liter rein alkohol per år, steg det til omkring 5 liter ved tusenårsskiftet og har holdt seg på omtrent samme nivå i de senere år.

skadevirkningene. I Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2003 – 2005 (Sosialdepartementet 2002) er det blant annet lagt vekt på informasjonskampanjer om alkoholens skadevirkninger, og på betydningen av en restriktiv alkoholpolitikk. Til tross for statens iherdige forsøk på å redusere tilgang, konsum og skadevirkninger ser det ut til at det er det stikk motsatte som skjer: Ungdommens alkoholforbruk har økt, og flere drikker seg også fulle (NOU, 2003). I fjor drakk 600 norske ungdommer seg så sanseløst beruset at de måtte til sykehus for pumping, i følge en fersk undersøkelse MMI har gjort for Sosial- og helsedirektoratet.

I løpet av noen hektiske ungdomsår drikker ungdom en betydelig mengde alkohol. I følge Hilde Pape (1996) drikker de også mest, sett i forhold til resten av befolkningen. Totalkonsumet øker jevnt i løpet av ungdomstiden og når en topp tidlig i tjueårene, hevder hun. Det må være noe spesielt som gjør at alkohol er så populær for denne aldersgruppen.

Men alkoholbruk har også en negativ side. Av og til utvikler den glade festen seg til noe helt annet enn det som kanskje lå i forventningene. I mandagsavisene kan vi lese om festbråk, høy musikk, høyt alkoholinntak, høy temperatur og høyt testosteroninnhold. Det går igjen: Fyllefest, fyllekjøring, fylleslagsmål, fyllearrest, fylleslag... Sosiolog og forsker på ungdom og rus, Willy Pedersen, kaller denne dobbeltheten som alkoholen og andre rusmidler representerer, for "Bittersøt" (Pedersen 1998). Ser vi på alkoholens negative eller positive *konsekvenser*, kan man med en viss forenkling si at alkoholen har denne dobbeltheten som Willy Pedersen beskriver. Setter vi derimot de sosio-kulturelle brillene på, får alkoholbruk ikke bare en dobbelthet, men en mangetydighet.

Alkoholbrukens negative konsekvenser er velkjente og dokumenterte, og blir på ulike måter brukt som virkemidler for å avskrekke og begrense forbruket. Likevel ser det ut til at det er en annen diskurs² som har større gjennomslagskraft for ungdommene, og som tvert i mot fremmer drikking. Skal vi forsøke å forklare

² Diskurs er en bestemt måte å snakke om, og forstå verden på, men også de effekter diskursen har i bestemte materielle og historiske betingelser. "Discourse concerns both language and practice and refers to the regulated production of knowledge through language which gives meaning to both material objects and social practices". (Barker 2000:20)

denne diskursen rundt alkoholens popularitet, må vi kanskje ta på oss andre briller enn probleibrillene. Vi må bryte ned noen tabuer, og fokusere mer på gledene og forventningene ungdommene har til det å drikke. Det er nok her vi finner mye av årsakene til at ungdom faktisk drikker. Jeg går ut fra at de aller fleste ikke drikker for å havne i fyllearresten eller for å bli sendt til sykehus for pumping.

Vi må kanskje i større grad lytte til hva ungdom har å fortelle om alkoholens betydning for dem i tenårene. "Pussig nok", skriver Hilde Pape, har få forskere vært opptatt av disse historiene: "Om man bare forholder seg til faglitteraturen, fortøner det seg som litt av et mysterium at noen i det hele tatt drikker" (1996:97). Det er kanskje på dette området at våre "nye" briller kan hjelpe oss å se tydeligere. Også Willy Pedersen, som for øvrig er en av landets ledende forskere på feltet, gir uttrykk for at han synes det er synd at alkoholbrukens søte side er så dårlig belyst, "for her ligger nok også årsaken til at rusmidlene faktisk brukes", skriver han (1998:176).

I følge Hilde Pape (1996) er det i løpet av tenårene og fram til begynnelsen av tyveårene at vi drikker mest. Det er i denne perioden i livet at identitetsarbeidet er på sitt mest intensive, i følge den svenske sosiologen Philip Lalander (1998). Det er derfor stor sannsynlighet for at personlige handlinger og holdninger til alkohol blir en del av dette identitetsarbeidet, enten de drikker eller ikke. "Å bruke rusmidler er noe av det mest symbolske vi kan gjøre for å endre vår selvrespekt og skape identitet", hevder Øystein Henriksen og Allan Sande (1995:59). De mener at drikking på mange måter kan ses på som en ritualisert handling, og at ritualene markerer viktige hendelser og overganger mellom ulike faser i livet, blant annet denne intensive overgangen fra barn til voksen. Handlingene i ritualene får en bestemt betydning for dem som deltar, og de markerer endringer av identitet og sosial status. Jeg ønsker å belyse denne overgangen fra barn til voksen, og hvordan alkoholbruk fungerer som overgangsrituale fra "fjortis"-alderen og fram til myndighetsalderen.

I de tradisjonsbaserte samfunn var sosialisering og identitetsarbeid noe som foregikk internt i familien og i nære sosiale omgivelser. En fiskersønn ble oppdratt

til å bli det samme som sin far. Slik var identitet på mange måter noe du var født til. Flere av sosiologiens modernitetsteoretikere, blant andre Anthony Giddens (2003) hevder at livet og identiteten i det moderne samfunnet ikke lenger er skjebnebestemt på samme måte. Å være ung i dag, er noe du må forme selv, det er du selv som bestemmer *hvordan* du vil være ung. Dette er modernitetens grunntanke. Modernitetens unge mennesker forholder seg til seg selv og sine omgivelser, og velger sin spesielle livsstil, mellom globale påvirkninger på den ene siden, og personlige disposisjoner på den andre.

Hvis det er slik at dagens ungdom selv bestemmer sin identitet og livsstil, vil de tradisjonelle sosiale bakgrunnsvariablene som kjønn, alder, geografisk tilhørighet og sosial status ikke lenger ha så stor betydning for hvordan ungdom bruker alkohol. I dette bildet vil det ikke ha noen betydning å lære unge gutter til "å drikke som en kar" og jentene til avhold eller måtehold, slik Ellen Schrupf (2003) beskriver at rusoppdragelsen var i enkelte miljøer i det tradisjonelle Norge.

For bare et par generasjoner siden var det å drikke alkohol lite akseptabelt for unge jenter, og slik sett var rusfellesskapet et fellesskap som gjaldt for gutter og menn. I dag viser forskningen, blant annet de årlige SIRUS-undersøkelsene, at forskjellene mellom jenter og gutters alkoholkonsum ikke er så markante lenger. Det kan likevel være at jenter og gutter har ulike måter å lære seg å drikke på, og at motivene for å drikke kan være forskjellige. Hvordan vi bruker alkohol, kan også avspeile geografiske forskjeller og klassetilhørighet. Willy Pedersen (1998) hevder at Oslo er en klassesdelt by i forhold til hvor mye og hva som drikkes, og Jo Sagli (1994) har funnet forskjeller i norske drikkekulturer, avhengig av både sosial og geografisk tilhørighet.

1.2. ALKOHOLBRUKENS SPRÅK OG BETYDNING

Som folk flest bruker ungdom alkohol på ulikt vis: Noen drikker seg "god og full", som det heter, mens andre drikker mer i moderate mengder og har måtehold som en rettesnor. En tredje gruppe rører kanskje ikke alkohol i det hele tatt.

Alle har sine begrunnelser for hvorfor det er sånn. Våre handlinger og holdninger til alkoholbruk er en del av vår identitet. De begrunnelsene vi har for våre valg, blir framstilt som narrasjoner³.

Innen kulturstudier er språket sentralt (Barker 2000). Vi bruker språket for å formidle til omverdenen hvem vi er som individer, hvordan vi forstår virkeligheten rundt oss, og hvordan vi kan handle i denne virkeligheten. Språket er bærer av kultur og meninger. Gjennom språket avslører vi hva som er de herskende myter, maktforhold, moral og oppfatninger. Ellen Schrupf (2003) hevder at alkoholens språk har tillagt bestemte meninger til nordmenns alkoholbruk. Den norske diskursen rundt rus og avhold har blitt framstilt som motsetninger, eller ytterpunkt, der alkoholbruk har blitt sett på som et problem, og avhold som et gode, skriver hun. Schrupf sporer dikotomiene i norsk alkoholdiskurs tilbake til 1800-tallets avholdsbevegelse, og hevder at dette har hatt betydning for den ensidige problemfokuseringen i norsk alkoholforskning. Schrupf mener det er på tide å se på den kulturelle betydningen av alkoholbruk, og alkoholens gleder.

Språket er en del av ruskulturen, skriver Henriksen og Sande (1995). "Mennesker kommuniserer budskap til andre ved å bruke rusmidler, på samme måte som vi kommuniserer mening gjennom språket", hevder de (1995:11). Ordene vi bruker, fargelegger hvordan vi tolker budskapet, og hvilken betydning vi legger til det som blir sagt eller skrevet. Opplæring i drikkekultur er også opplæring i ord og mytologi, og mye av selve rusopplevelsen er skapt av vår sterke tro på rusen. "Språkets idéverden og fysiologiske fenomener læres på to måter", i følge Sande (1995:34). Det er å "snakke om det" og å "gjøre det". Vi kobler ord og ideer til konkrete ting, som slik blir meningsfylte for oss. På den måten blir også vår personlige identitet knyttet til symboler og ritualer.

Alkohol og alkoholbruk har ulik betydning for ulike mennesker, i følge Philip Lalander (1998). Hvordan vi snakker om vårt forhold til alkohol, blir i et slik perspektiv fortellinger om hvilken posisjon vi selv ønsker å ha, og hvordan vi posisjonerer oss i forhold til andre posisjoner, skriver han. En kultur-sosiologisk

³ Narratives offer us frameworks of understanding and rules of reference about the way the social order is constructed and in doing so supply answers to the question: how shall we live? (Barker 2000:31)

tilnærming til ulike spørsmål kan blant annet vise hvordan unge gutter bruker alkohol på andre måter enn jenter, og legger andre betydninger i handlingene.

1.3. OVERGANGSRITUALER OG GRENSELØS UNGDOMSTID

Alkoholbruk er ikke bare et bestemt ungdomsfenomen. Men det er trekk ved denne fasen i livet, i overgangen mellom barn og voksen, som gjør at de bruker mer alkohol enn den øvrige befolkningen, skriver Henriksen og Sande (1995). Det er en felles oppfatning blant de fleste forskere på feltet at ungdommens alkoholbruk på en måte markerer veien inn til voksenverdenen. I følge Sande og Henriksen blir fenomenet mer forståelig for oss om vi betrakter det som rituelle handlinger. I sosialantropologisk, sosiologisk og etnografisk teori kan fenomen som rusmiddelbruk analyseres ved hjelp av begrepene *ritual* og *symbol*. Bruk av rusmidler er en symbolsk handling, og ulike former for bruk av rusmidler er knyttet til overgangsritualer i samfunnet, i følge antropologen Viktor Turner (1977).

Ritualer defineres som en standardisert symbolsk handlingssekvens som gjentas som tradisjon med faste tidspunkt, steder og deltakere. Tradisjonelle overgangsritualer er konfirmasjon, bryllup og begravelser. Formelt sett trekker myndighetsalderen opp grensen mellom det å være barn og voksen. Men for en del tiår tilbake var også konfirmasjonen en slik tydelig markør, og rituell handling som satte punktum for barndommen. Fra den dagen du var konfirmert, var du betraktet som voksen i samfunnet – av samfunnet. For dagens konfirmanter er det heller en lang ungdomstid som ligger foran dem, og overgangen mellom de ulike aldersfasene er ikke lenger så tydelige som de var før (Brusdal og Frønes 2000). I vårt moderne og ritualfattige samfunn kan derfor tenåringsdrikking og helgefesting ses på som en sekularisert form for overgangsrite fra barn til voksen. Et kjennetegn på slike sekulariserte drikkeritualer, er i følge Henriksen og Sande (1995) at det er individene selv som organiserer arena og tidspunkt, uavhengig av lokalsamfunnet.

1.4. IDENTITET - Å FINNE SEG SELV – OG ANDRE

Hilde Pape (1994) ser på tenåringsdrikking som et temmelig konvensjonelt "opprør", som hun mener signaliserer både egenrådighet og kopiering av

voksenatferd, selv om det i faglitteraturen ofte går under betegnelsen *problem-
atferd*. Hun hevder at utøvelse av mindre alvorlig problematferd kan bidra til å
fremme unge menneskers psykologiske utvikling, og at nettopp dette å teste
grenser, og å handle på tvers av foreldrenes råd og formaninger, er viktig i en
ellers ganske vanskelig løsrivelsesprosess. ”Denne ungdommelige grense-
testingen handler i stor grad om å etablere en selvstendig identitet”, skriver hun
(op.cit). Den grunnleggende skapingen av den personlige identiteten er det vi gjør
og opplever sammen med andre, hevder Henriksen og Sande (1995). I løpet av
ungdomstiden vil de fleste få et mer eller mindre bevisst forhold til alkohol, og
dette blir en del av den personlige identiteten.

Ungdom sier at de drikker fordi de vil ha det gøy, føle seg friere, bli kjent med
noen, danse, le og slappe av. I følge Pape (1996) er det mange som også
forteller at det er lettere å nærme seg det motsatte kjønn når de har drukket. De
sier at sjenansen dempes, mens evnen til nærhet og fortrolighet tiltar. Pape
skriver at ”ettersom ungdom ikke har et innarbeidet atferdsrepertoar knyttet til flørt
og erotisk kontaktsøking, verdsetter de sannsynligvis slike effekter av alkohol
særlig høyt” (op.cit:99). Kjærlighet og seksualitet er et annet aspekt ved
voksenlivet som i likhet med rusmidler blir prøvd ut i løpet ungdomsårene. Det
kan være interessant å finne ut hvordan ungdom bruker alkohol som hjelpemiddel
i forbindelse med flørt og erotisk kontakt.

1.5. MODERNE IDENTITET

”Identitet var noe du arvet fra far din, og som du ikke kunne kjøpe i butikken”,
hørte jeg forleden i en reklametekst på TV. Dette utsagnet belyser et av de
viktigste trekkene ved det moderne samfunnet. En rekke beskrivelser av den
moderne ungdomstid legger vekt på brudd og mangel på kontinuitet i forholdet
mellom generasjoner. Moderne identitet er et ”refleksivt prosjekt”, hevder en av
de mest innflytelsesrike modernitetstenkere, den britiske sosiologen Anthony
Giddens (2003). Hans teori er at egenidentiteten er skapt ”by the reflexive
ordering of self-narratives”. Et moderne ”identitetsprosjekt” er med andre ord
ideen om at identitet er noe du skaper selv. Perspektivet på det moderne
identitetsarbeidet blir å sammenligne med skapelsesberetningen til den egyptiske

solguden som skapte seg selv gjennom en viljesakt, er forsker og sosiolog Tormod Øias (1996, 1997) illustrerende sammenligning. Flere av sosiologiens modernitetsteoretikere betrakter ikke den postmoderne identitet som et relasjonelt forhold, der sosiale bakgrunnsvariabler gir den unge strukturerende og selekterende hjelp i formingen av verdier og målsettinger. Har de postmoderne identitetsteoriene så sterk innflytelse på ungdoms forhold til alkoholbruk, må det også brukes andre forklaringer enn de tradisjonelle sosiale bakgrunnsvariablene som kjønn, bosted og klasse. Denne motsetningen mellom tradisjonell og moderne identitet sporer over til et sentralt spørsmål som mange er opptatt av i forhold til ungdom og alkoholbruk, nemlig rusoppdragelse.

1.6. RUSOPPDRADELSE

Rusoppdragelsen utformes i spenningsfeltet mellom fellesskapet i familien og barnas fellesskap med sine jevnaldrende, skriver Øystein Henriksen (2000). Han er av den oppfatning at barn og unge lærer sine rusvaner gjennom hva de ser og hører fra voksne, og gjennom egen utprøving blant jevnaldrende (å snakke om det, og å gjøre det).

Det kan være ulike måter å oppdra barn på i forhold til alkohol. Enkelte foreldre vil kanskje forby sine unge håpefulle å drikke alkohol i det hele tatt, mens andre har en mer liberal innstilling, og sender med sine tenåringer flaskefôr når de skal på fest. Et tredje utgangspunkt kan være å følge professor Fanny Duckerts råd: Prøv med litt drikkeopplæring på hjemmebane før tenåringen skal ut og møte virkelighetens verden! Slik kan man i alle fall tolke Duckerts råd til foreldre og tv-seere høsten 2004, der hun i det populære TV-programmet "Først og sist" argumenterte for at det er lurt å lære tenåringen å drikke i trygge omgivelser – i hjemmet. I et avisinnlegg i Aftenposten høsten 2004⁴, tok Willy Pedersen ganske kraftig til motmæle mot det han kalte Fanny Duckerts "naturlov". Han viste til forskning på området, og hevdet at det er helt feil å godta at alle unge før eller siden begynner å drikke.

⁴ *Aftenpostens nettutgave 31. oktober 2004: Willy Pedersen: Bør du lære trettenåringen å drikke?*

Eksemplet viser at oppfatningene om hvilken rusoppdragelse man skal gi, det strides også de lærde om. I følge sentrale forskere (Pape og Storvoll 2005) har ingen norske studier hittil belyst temaet rundt denne formen for "foreldrelanging" slik som en kan tolke at Fanny Duckert inviterer til. Pape og Storvoll hevder at mulige konsekvenser av foreldrenes alkoholformidling er utilstrekkelig dokumentert. De savner både gode kvantitative studier og historiene bak de statistiske framstillingene.

"De ulike sosialisering- og omsorgsinstitusjonene ut over familien, gjør det vanskelig å reservere betegnelsen primær sosialisering til en særlig utviklingsperiode som normalt foregår innenfor familiens rammer", skriver forskerne Fauske og Øia (2003:120). Denne "funksjonstømmingen", at ulike samfunnsinstitusjoner overtar de tradisjonelle (sosialisering)oppgavene som har tilhørt familien, er et velkjent begrep innen sosiologien. I skolen lærer elevene mer enn fag i snever forstand. Så og si alle går på skole, og da blir også skolehverdagen en viktig arena for fellesskapet, og skolen kan være en viktig arena for forebygging av alkoholbruk, hevder Britt Unni Wilhelmsen (1996). Jeg stiller meg tvilende til om skolen har så veldig stor gjennomslagskraft som rusforebygger. Når friminuttet kommer, er det kanskje helgens fest som planlegges, hvordan alkohol skal skaffes, hvem er hjemme alene, hvor er det forspill osv. Det kan også være det som skjedde på festen sist helg, som er det store samtaleemnet.

Gjentatte ganger har det vært hevdet at det er nettopp denne vennegjengen som spiller en sentral rolle i sosialiseringprosessen i de moderne vestlige samfunn, at de langt på vei har tatt over foreldrenes rolle, som sosiologen Tormod Øia (Fauske og Øia 2003:19) skriver. Men det er også svært viktig å forstå at ungdom heller ikke bare er passive mottakere av det Øia kaller voksensamfunnets "store oppdragelsesprosjekt", der skole, familie og nærmiljø regnes som de viktigste aktørene - ungdom regisserer også sine egne liv. Jeg kaller dette for den moderne egenoppdragelsen. En viktig del av dette selvregisserte livet lever de unge skjult for voksne, og det er her de definerer sin egen humor, klesmoter, musikksmak, klær stil, seksualitet og kjønnsroller (Fauske og Øia 2003).

1.7. FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER

Mitt hovedspørsmål i denne studien er hvordan unge mennesker bruker alkohol som ritualiserte handlinger i overgangsfasen fra barn til ung voksen? Hvordan og hvorfor begynner de å drikke, og hvordan forandrer de sitt alkoholbruk fra den første utprøvende fasen og fram til de som 18-åringene kan skaffe seg alkohol på lovlig vis? Jeg tar utgangspunkt i overgangens tre ulike stadier/faser: Separasjon, liminalitet og reintegrering (Van Gennep 1999). Et annet spørsmål som blir belyst, er i hvilken grad ungdom mener alkoholbruk bidrar til å lette forholdet til flørt og erotisk kontakt.

Problemstillingen ønsker jeg å belyse gjennom 18-åringenes retrospektive fortellinger om, og fortolkninger av sitt forhold til alkohol og alkoholbruk fra 13-14-årsalderen og fram til i dag, der de står på terskelen til voksenlivet. Problemstillingen(e) belyses gjennom ungdommenes fortellinger om, og fortolkninger av sitt alkoholbruk i forhold til variablene kjønn, alder og bosted.

Den erkesosiologiske tankegangen, at folks identitet - tanker, følelser og handlinger - varierer med oppvekstens kontekst, setter jeg opp mot de moderne sosialisering- og identitetsteoriene, med utgangspunkt i Anthony Giddens modernitetsteori: Er det slik at alkoholbruk blant dagens norske ungdommer må tolkes i lys av nyere modernitetsteori, betyr det at bakgrunnsvariabler som kjønn, bosted og klasse har liten eller mindre betydning når ungdom skal foreta sine egne valg? I motsatt fall vil de tradisjonelle sosiologiske bakgrunnsvariablene fortsatt ha stor strukturerende kraft. Problemstillingen belyses spesielt i forhold til kjønn, foreldrenes rusoppdragelse, bosted og venner og skolen som rusoppdrager.

Det hadde sikkert vært fruktbart for undersøkelsen om jeg hadde hatt mulighet til å følge informantene i en lengre periode av deres liv, og intervjuet dem gjentatte ganger. Av metodiske årsaker, og for å begrense omfanget av en masterstudie, har ikke dette vært mulig.

2. METODISK FRAMGANGSMÅTE

2.1. GENERELT

Som jeg har vist til, er en av utfordringene innen rusmiddelforskningen mangelen på kvalitative studier. Mange forskere med ulike tilnærminger har i den senere tid etterlyst studier av rusmidlenes sosiale og kulturelle betydning for å kunne få en dypere forståelse av deres betydning for mennesker og mellom mennesker. For å få svar på mine problemstillinger, har jeg valgt den mest brukte tilnærmingen innen den kvalitative forskningen, det kvalitative intervjuet. Denne formen for intervju ligger nær opp til Ryens idealtypiske naturalistiske intervju (Ryen 2002).

2.2. KVALITATIVE INTERVJU MED UNGDOM

Det empiriske grunnlaget for denne studien er 18 kvalitative intervjuer med ungdom i 18-års-alderen. Ut fra lesing av metodelitteratur og annen relevant forskning, har jeg vurdert denne metoden innen den kvalitative forskningen som best egnet til å belyse min problemstilling. Strukturen på et slik intervju tar mer form som en samtale, og det er informantenes egne fortellinger jeg har prøvd å få frem, deres narrative identitet. I det naturalistiske intervjuet framstår forskeren som mest mulig nøytral i intervjusituasjonen, og utgangspunktet for intervjuet/samtalen er troen på at den sosiale virkeligheten er virkelig:

Innen dette paradigmet tenker man seg at dataene finnes "inni" respondenten, og at forskerens oppgave er å samle inn dataene slik de er, dvs. unngå at man under selve innsamlingen kommer i skade for å påvirke dem (Ryen 2002:96).

Gjennom å bruke informantenes egne ord, kan forskeren i det naturalistiske intervjuet vise hva informantene tenker og gjør, og framstillingen bærer preg av dette. Dette punktet fokuserer på aktørens egen definisjon av situasjonen, det vil si at det blir sentralt å gripe den mening individet selv tillegger en hendelse, ikke alternative "utenforliggende" definisjoner. Hvordan aspekter ved livet ses og vurderes, avhenger altså av ståstedet til den som ser. Det er derfor et mangfold av synspunkt, og ingen er mer "korrekte" enn andre. Det interessante består i å finne ut *hvordan* og *hvorfor* aktører ser ting slik de gjør (Ryen 2002:50).

Noe av problemet med det naturalistiske intervjuet er nettopp denne "positivistiske" troen på at det finnes en "sannhet" som er upåvirket av omgivelsene, at man bør redusere påvirkningen til null. Det er derfor viktig å utøve en viss kritisk refleksjon over denne "sannheten". "I alle epokene i utviklingen av kvalitativ forskning, har det foregått diskusjoner enten for eller i mot metodiske tilnærminger", skriver Anne Ryen (Ryen 2002:96).

Andre tilnærminger i den kvalitative forskningen, er f. eks. etnometodologi, der forskeren er mer på leting etter hvordan mening blir produsert, hvordan virkeligheten i dagliglivet utrettes. På denne måten er det samtalen mellom forskeren og informanten som blir til handling, og datautdrag må inkludere denne kommunikasjonen. Emosjonalisme er en tredje hovedtilnærming, der det er informantens følelser som blir det empiriske materialet, og fordypelse og introspeksjon er sentrale stikkord. Man ser på følelsene som omgir handlingen. Til sist: I den postmodernistiske tilnærmingen er hele forståelsen av at forskeren kan gripe levde erfaringer, forkastet. Postmodernisten hevder at det er forskningsprosedyren som konstruerer virkeligheten. Dekonstruksjon av tekster er postmodernismens metode, ikke for å finne feil, men for å omdefinere den forståtte virkelighet.

Det er hva ungdom tenker og gjør i forhold til alkoholbruk, jeg ønsker å få fram. Et mest mulig nært og direkte forhold til det som studeres, er idealet og styrken ved kvalitative metoder (Repstad 1998). Det er ungdommenes subjektive meninger i forhold til alkoholbruk jeg ønsker å belyse. Denne arbeidsformen er derfor nokså forskjellig fra de kvantitative forskningsprosessene, som flere hevder har vært dominerende innen alkoholforskningen. Sistnevnte metoder blir i sosiologien gruppert under en *forklarende* sosiologi, mens de kvalitative metodene er eksempler på en *forstående* sosiologi. I følge Repstad (1998) egner kvalitative intervju seg godt når man skal undersøke konkrete utviklingshistorier over tid, noe som gjelder for mitt tilfelle.

2.3. UTVALG

Ut fra min problemstilling var det hensiktsmessig å foreta et skjønnsmessig utvalg av informanter. I kvalitative intervjuer begrenser arbeidsmengden hvor mange intervjuobjekter man kan ha. John Lofland (Lofland i Repstad 1998) mener det går en psykologisk grense et sted mellom 20 og 30 når det gjelder hvor mange informanter en makter å yte skikkelig rettferdighet i en påfølgende analyse. Det finnes ikke noe standardsvar på hvor mange intervjuer en kvalitativ undersøkelse skal ha, og i følge Repstad er det de praktiske rammene som oftest setter grenser. Som forsker er det i løpet av prosessen viktig å spørre seg selv om "får jeg stadig ny informasjon, eller får jeg bare mer av det samme?" Blir svaret det siste, kan det være på tide å stoppe.

Jeg fant ut at jeg minimum måtte ha 16 informanter, og med en mest mulig lik fordeling innen de bakgrunnsvariablene jeg har i problemstillingen: Kjønn, bosted, sosial bakgrunn eller utdanningsvalg (yrkesfag eller allmennfaglig studieretning). For å belyse bakgrunnsvariabelen bosted, har jeg delt de 16 informantene likt mellom en mellomstor bykommune og en mellomstor landskommune. Utvalget er likevel ikke representativt ut fra geografisk populasjon, men ut fra de sentrale variablene. Deretter er informantene likt fordelt på kjønn, og ut fra valg av studieretninger (sosial bakgrunn).

Mitt utgangspunkt har vært å finne ungdom som har erfaring på området, som deltar på fester, det vi kan kalle *vanlig ungdom*. Siden vanlig ungdom er som folk flest (noen drikker, andre drikker ikke), var det ikke et kriterium at de brukte alkohol. Ungdommene var i skoleåret 2004/2005 elever i videregående skole. Samtlige av informantene var i 18-års-alderen, og gikk VK2 (videregående kurs 2), som ved de fleste videregående skoler er det siste året, det året elevene er russ.

For å få en rimelig representativ gruppe, har jeg lagt vekt på at informantene kom fra ulike studieretninger i den videregående skolen, slik at jeg altså ikke bare har intervjuet ungdommer med enten allmennfaglig eller yrkesfaglig orientering. Jeg skaffet meg samarbeidspartnere ved tre videregående skoler i de to kommunene

jeg har valgt ut. I første omgang kontaktet jeg rektorene og introduserte meg selv og mitt arbeid, og med forespørsel om samarbeid. Samtlige var positive til dette, og de ble deretter tilskrevet med ytterligere informasjon om undersøkelsen, om kriterier for utvalg av informanter, og med forespørsel om hjelp til å rekruttere disse. I tillegg hadde jeg noen ønsker om praktisk tilrettelegging fra skolenes side.

Til sammen gjennomførte jeg intervju med 18 ungdommer. Åtte av informantene var fra en mellomstor landskommune (5000 – 10 000 innbyggere). Siden det var flere enn halvparten av disse som hadde valgt allmennfaglig studieretning, korrigerte jeg med å velge ut ytterligere to informanter (1 jente og 1 gutt) fra landskommunen som hadde valgt en yrkesfaglig studieretning i bykommunen. Informantene fra en den mellomstore bykommunen (20.000 – 50.000 innbyggere) var likt fordelt når det gjaldt studieretninger. En svakhet i forhold til utvalget av *vanlig ungdom* er at jeg ikke har informanter som enten har droppet ut av skolen, eller som har valgt å jobbe i stedet for å ta videre utdanning.

Samtlige av utdanningsinstitusjonene var positive og meget behjelpelige. Det ble lagt til rette på skolene med egnet rom for å gjennomføre intervjuene, og personalet formidlet informasjon og fulgte elevene opp på selve intervjudagen. På forhånd var hver enkelt informant skriftlig orientert om formålet med undersøkelsen, og hvilke rettigheter de hadde i forhold til personvern og forskningsetiske retningslinjer.

2.4. GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE

Et godt intervju avhenger av et godt forarbeid, skriver Anne Ryen (2002). Mine 18 intervju er gjennomført med utgangspunkt i en intervjuguide som jeg hadde utarbeidet på forhånd. Hvert enkelt intervju varte cirka en time. Intervjuene ble gjennomført i skoletiden, i skolenes egne lokaler, på et grupperom eller lignende. Intervjuene ble i løpet av kort tid etterpå skrevet ut i sin helhet. Det oppstod ingen spesielle problemer og forstyrrelser mens intervjuene pågikk. Ingen av informantene ga uttrykk for at de syntes det var ubehagelig at intervjuet ble tatt opp på minidisk. Det virker som om denne aldersgruppen er vant med slike medier. I startet av intervjuet presenterte jeg meg selv og hensikten med

prosjektet. Jeg gjentok også opplysningene fra informasjonsbrevet de hadde fått på forhånd, der de blant annet ble forsikret anonymitet, at det var helt frivillig om de ønsket å være med, og at de hadde anledning til å trekke seg uten noen nærmere begrunnelse. Informantene var også bedt om å avklare med sine foreldre om det var greit at de ga meg opplysninger om alkoholbruk i familien. I informasjonsskrivet ble det også gitt informasjon om at denne studien var meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste AS, og at behandlingen av personopplysningene tilfredsstiller de krav som ombudet stiller.

Før jeg beveget meg inn på hovedtemaet, ba jeg informantene om å fortelle litt om seg selv, familiesituasjon, fritidsinteresser, utdanningsvalg og framtidsplaner. Dette myket opp stemningen, satte samtalen i gang, og førte til en god fortrolighet mellom meg og informanten.

Ved hjelp av intervjuguiden beveget intervjuet seg fra ulike forhold rundt temaet: alkoholdebut, forventinger og erfaringer, alkoholbruk i forhold til venner, familie og lokalmiljø. Foreldre, venner og skolens betydning som rusoppdragere ble også belyst gjennom ulike spørsmål. Intervjuene bærer i stor grad preg av å være "fortellinger" fra det å være fjortis til å bli ung voksen i forhold til alkoholbruk eller ikke. Jeg holdt meg ikke helt slavisk til rekkefølgen i intervjuguiden, men fulgte heller opp temaene der det var naturlig, avhengig av i hvilken retning intervjuet tok. Jeg tillot meg også å stille oppfølgingsspørsmål der jeg syntes det var interessant, eller jeg kunne be om presiseringer der det var nødvendig. Jeg har hele tiden lagt vekt på å forholde meg nøytral i forhold til mine spørsmål, jfr. Ryen om naturalistisk intervju, og de svar og fortellinger informantene hadde. I tillegg til at intervjuene ble tatt opp på minidisk, gjorde jeg noen få notater underveis. Dette kanskje mest for å få oppmerksomheten bort fra selve intervjusituasjonen og opptaket på minidisk. De aller fleste fortalte med tilsynelatende stor åpenhet om sitt forhold til alkohol, også om temaer som for mange kan være både sensitive og tabubelagte.

Anonymisering

De etiske rammene for prosjektet har vært klarlagt på forhånd: I tråd med regler som knytter seg til forskningsetikk, har jeg tilstrebet å sikre mine informanter og deres familier anonymitet. Jeg har derfor valgt å ikke gå nærmere inn på hvilken kommune de kommer fra, og hvilken videregående skole informantene har gått på. Administrativt personale ved skolene som har vært involvert i utvelgelsesprosessen, er også informert om den konfidensielle behandlingen informantene har krav på. For øvrig er administrativt- og undervisningspersonale ved skolene pålagt taushetsplikt av sin arbeidsgiver i forhold som har med personopplysninger å gjøre. Alle opptak på minidisk og personopplysninger på lokal datamaskin blir slettet umiddelbart etter at oppgaven er ferdig sensurert og godkjent. Det finnes heller ikke noe personregister over informantene. Av hensyn til leseren har jeg likevel gjort det mulig å kunne følge hver enkelt i deres fortellinger i forhold til de ulike problemstillingene som blir drøftet. Jeg har døpt om de to kommunene ved å kalle landskommunen for "Bygda" og bykommunen for "Byby". Jeg har også gitt samtlige av informantene fiktive egennavn. Der jeg er inne på sosial bakgrunn, for eksempel foreldrenes yrke, har jeg på enkelte valgt heller diffuse yrkeskategorier, for å hindre identifisering. Jeg har også valgt å framstille informantenes utsagn i en nøytral språklig form, der typiske dialekt- ord og uttrykk er gjort om til bokmål.

2.5. METODISKE FORBEHOLD

Jeg har stilt mine informanter en del retrospektive spørsmål når det gjelder alkoholdebut, og ulike forhold rundt venner og nærmiljø da informantene var i 14 - 15 års-alderen. Begrensningen ved en slik metode er til stede når hendelsene det fortelles om, er for tre – fire år tilbake i tiden. Et hovedproblem er at informantene kan tolke betydninger og hendelser i lys av kunnskap og erfaringer han/hun har tilegnet seg på et senere tidspunkt. Det kan også være at de fremstiller/fortolker seg selv i det bildet som svarer best til den personen han/hun ønsker å være, eller som er sosialt akseptert. Informantene kan også velge enkelte utsnitt av sin personlige fortelling om alkoholbruk, utsnitt som støtter deres holdninger/handlinger i dag. På denne måten er fortellingene "sosiale konstruksjoner" av egne biografier, men de er likevel ikke helt vilkårlige, og det betyr heller ikke at informantene "lyver". Historiene er uansett interessante og troverdige på

meningsnivået. Jeg har likevel forsøkt å korrigere dette problemet ved å stille omtrent samme spørsmål på ulike måter. Jeg har også tilnærmet meg problemstillingene gjennom konkrete spørsmål, som: Hva skjedde? Hva gjorde du? I følge Repstad (1998) husker folk bedre konkrete hendelser enn det de følte og tenkte i forbindelse med hendelsen.

Alkoholbruk er på mange måter et mytefelt som kan være forbundet med både skam og ære, og slik sett kan det også være en viss mulighet for at informanten vil unngå å fortelle om ubehagelige hendelser, noe de har gjort i "fylla" og som de kanskje føler skam for senere. Det kan også være at de har glemt hendelser, og hvilke følelser og meninger de hadde der og da. I noen tilfeller har også konkrete hendelser skjedd når informanten har vært beruset. I følge Goffman (Goffman i Ryen 2002:51) er det også en mulighet for at "aktøren prosjekterer og tolker sosialt akseptable holdninger og handlinger". Informanten prøver med andre ord å påvirke andre menneskers oppfatning av seg selv i den retning han/hun ønsker det. Det kan også være at framstillingen av egen eller andres drikking overdrives/underkommuniseres i forhold til virkeligheten. Majoritetsmisforståelsen er et velkjent begrep i sammenhengen. Også spørsmål som berører flørt og erotisk kontakt er et tabuområde, hvor man må ta høyde for de samme metodiske forbehold. Det kan være at noen "skryter på seg" seksuelle erfaringer, eller at noen unngår temaet av ulike årsaker.

Et interessant moment når det gjelder kritikk av kvalitative forskningsintervju generelt, og kanskje i forhold til mitt tema spesielt, er i følge Ryen (2002) fraværet av den dynamikk som kommer fram i for eksempel gruppeintervju. Siden alkoholbruk (i alle fall for unge mennesker) stort sett foregår blant jevnaldrende, og mening utvikles i dialog med omgivelsene, har det kanskje vært muligheter for at svar som kommer fram gjennom gruppeintervju, har vært forskjellige fra intervju av enkeltpersoner. Likevel egner gruppeintervjuet seg bedre når det er mer harmløse forhold, eller når det er utviklingen av kollektiv praksis som settes under lupen (Repstad 1998). I et gruppeintervju ville det også være problematisk å få informantene til å snakke om tema som er av sensitiv karakter, blant annen flørt og erotisk kontakt. For mange oppfattes slike tema og spørsmål som tabuområder, selv i individuelle intervjuer. Det er derfor en fare for at

informantene har utelatt det som har vært ubehagelig å snakke om, eller de har "pyntet" på historien.

I det individuelle kvalitative intervjuet forteller informantene om hva de gjør og hvilken betydning de legger til sine handlinger. Som nevnt behøver det ikke nødvendigvis være en helt sikker sammenheng mellom hva de faktisk gjør og hva de sier de gjør. Deltakende observasjon som en tilleggsmetode har kunnet si mer om hvor sikker denne sammenhengen er. Det ligger utenfor denne studiens ramme. I tillegg tilsier utvalgets størrelse at en ikke kan trekke bombastiske beslutninger, men være klar over at hvor det er mønster, kan det også være et resultat av individuelle tilfeldigheter.

Ut fra de metodiske forbehold som jeg har nevnt, kan derfor den empiriske analysen betraktes som et eksempel på "kritisk realisme". Også jeg som forsker har gjort mine utvelgelser, og står i en spesiell vitenskaplig, sosial og historisk kontekst, som vil prege analyse og formidling av resultatene.

Drukkenbolten

Jeg har ikke en eneste gang vært et individ

60 trillioner celler

Hele jeg lever

Der jeg går i sikksakk

Fordrukne 60 trillioner

(Ko Un, Sør-Korea)

3. FORSKNINGSPERSPEKTIVER PÅ UNGDOM OG ALKOHOL, OVERGANGSRITUALER, IDENTITET OG RUSOPPDRAGELSE

3.1. TØRRE TALL OM FUKTIG UNGDOM

Hovedproblemstillingen i denne studien er hvordan unge mennesker bruker alkohol som ritualiserte handlinger i overgangsfasen fra tidlige tenår og fram til myndighetsalderen. Dette er en periode i livet da identitetsarbeidet er på sitt mest intensive. Jeg antar derfor at både utprøving, og etter hvert et etablert forhold til alkohol, blir en del av hver enkelt ungdoms personlige identitet. Selv om studien ikke skal fokusere så mye på alkoholkonsum og konsekvenser, synes jeg det er greit å ta med noen tall og fakta fra nyere forskning når gjelder ungdom og alkoholbruk i Norge. I tillegg gjør jeg kort rede for hvorfor alkoholforskningen her i landet har en slagside, og med den konsekvens at alkoholens søte side ikke har fått tilstrekkelig oppmerksomhet. Denne slagsiden kan være noe av årsaken til at vi vet for lite om hvorfor ungdom faktisk begynner å drikke, og hvorfor alkohol er spesielt populær i denne fasen av livet.

Til tross for statens iherdige forsøk på å begrense alkoholbruken gjennom forskjellige former for regulering har det vært en betydelig økning de senere år i alkoholforbruket blant norsk ungdom. Alkoholens popularitet har med andre ord økt! De årlige ungdomsundersøkelsene som utføres av Statens institutt for rusmiddelforskning, SIRUS, viser at andelen 15-16-åringer som oppgir å ha

drukket alkohol noen gang, er omkring 70 % de siste årene. I samme periode har det funnet sted en betydelig økning av alkoholforbruket blant så vel 15-16-åringene som blant eldre ungdom. Gjennomsnittlig alkoholforbruk i første halvdel av 1990-tallet for ungdom i aldersgruppen 15-20 år var på landsbasis omkring 3 liter rein alkohol pr. år. Dette tallet har steget til rundt 5 liter for årene 2000 og 2001.

Sammenlignet med europeiske jevnaldrende er likevel norske 15- og 16-åringene ganske edruelige⁵. Bare tre land har ungdom som drikker sjeldnere, nemlig Tyrkia, Portugal og Island. Det er verdt å merke seg at drikkekulturen/drikkemønsteret er noe annerledes i Norge enn i blant annet de søreuropeiske landene.

Debut og debutalder

Sett i et internasjonalt perspektiv har Norge en relativt restriktiv alkoholpolitikk, der nedre aldersgrense for kjøp av øl og vin er 18 år (20 år for brennevin). Likevel er det slik at introduksjonen til alkohol for de fleste skjer lenge før de fyller 18 år. De fleste begynner å eksperimentere og drikke alkohol i løpet av den tiden de går på ungdomsskolen. SIRUS-undersøkelsene og ESPAD-undersøkelsene⁶ viser at gjennomsnittsalderen for når tenåringer begynner å drikke, er i underkant av femten år. Et mindre antall starter enda tidligere, allerede i 12–13-årsalderen, mens andre venter til de er 16, 17, 18 år eller eldre. Det er også verdt å merke seg at det finnes ungdommer som ikke drikker i det hele tatt.

Alkoholforskning med slagside

Forskning har i en årrekke dokumentert alkoholens negative virkninger, og betydning for sykehuskøer, voldsstatistikk, selvmord og psykiske skader, trafikkulykker osv. Det er disse historiene som har fått størst oppmerksomhet. Vi kan med stor sikkerhet slå fast at den kulturorienterte alkoholforskningen i Norge ligger på etterskudd. Den første studien i norsk sammenheng som har sett på rusmidler som symboler, og alkoholbruken som meningsbærende ritualer, er i følge sosiolog Guro Ødegård (1996) en studie av Allan Sande og Øystein

⁵ www.sirus.no – Ungdom og alkohol/bruk av alkohol blant ungdom 15-16 år i ulike europeiske land.

⁶ www.sirus.no – Ungdom og alkohol/Gjennomsnittsalder for førstegangs bruk av så mye som en flaske øl, en desiliter vin, eller en kvart desiliter brennevin – Oslo og landet for øvrig.

Henriksen fra 1995. Jeg har flere referanser til denne studien her. I sin egen hovedfagsoppgave har Ødegård sett på alkoholens funksjoner blant voksne mennesker i det moderne uteliv i Oslo. Hun har sett på alkoholen som integrasjonsmarkør, livsstilmarkør og kjønnsymbol.

Ødegård selv har brukt begrepene "konsekvens" og "mening", og mener at alkoholbruk har blitt knyttet opp mot to ulike forståelsesrammer. Begrepet "konsekvens" setter hun inn i et "totalkonsum-perspektiv", som forskningen benytter for å belyse hvordan totalkonsumet av alkohol bestemmer omfanget av alkoholrelaterte skader. Man er med andre ord opptatt av alkoholbrukens negative konsekvenser. "Konsekvens"-begrepet har vært dominerende, ikke bare i Norge, men i samtlige land som er en del av det hun kaller "fyllebeltet" (1996:2). Dette fyllebeltet strekker seg, i følge Ødegård, fra Nord-Amerika, og gjennom Nord-Europa til Russland. Kjentetegnet er at drikkemønsteret her er knyttet til det vi i Norge kaller "helgefylla", der store mengder alkohol blir konsumert i løpet av kort tid, på helger og på fridager. Dette drikkemønsteret øker sannsynligheten for akutte skader og sosiale problemer, og "det er dette perspektivet som har gitt legitimitet til den alkoholpolitikken som har blitt ført i Norge", skriver hun (1996:2).

Et av problemene har vært at rusmiddelforskningen har hatt vanskeligheter med å komme fra en statistisk kartlegging av årsaksvariabler, til å forstå betydningen av de sosiale, kulturelle og personlige sammenhenger rusmiddelbruken går inn, hevder Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg (1990). De mener det er et paradoksal forhold mellom teori og metoder:

På den ene siden er man i stigende grad blitt oppmerksom på at rusmiddelbruk er et meget komplekst fenomen og at rusmiddelbruk må forstås i en større sosial, kulturell og psykologisk kontekst enn man tidligere har vært oppmerksom på. På den andre siden har man forsøkt å løse denne utfordringen ved å operere med stadig flere og mer forfinede variabler og ved å bruke mer avanserte statistiske analysemetoder (1990:27).

Det samme mønsteret viser seg i vårt naboland Sverige: "I Sverige har en mycket stor del av alkoholforskningen innriktat seg på alkoholens skadliga verkninger,

eksempelvis i form av råttonykterhet, levercancer och utvecklande av det som går under benämningen alkoholism”, skriver Philip Lalander (1998:23) i sin doktoravhandling, *Anden i flaskan*.

Historiker Ellen Schrumpf (2003) hevder at det avholdspolitiske felttoget fra slutten av 1800-tallet har hatt stor betydning for nordmenns forhold til alkohol, også for politikken og vitenskapen:

I det moderne Norge har avhold og rus blitt tillagt helt bestemte meninger, som ikke ligger i fenomenet selv, men er historisk og kulturelt bestemt. Meningene er nedfelt i et språklig sett av begreper og kategorier, en diskurs – et redskap til å ordne og gjøre verden forståelig. Innenfor den norske diskursen om rus og avhold er alkoholen blitt definert som et problem, og avhold som et gode. Alkoholens gleder har det vært lite rom for (Schrumpf 2003: 272).

Schrumpfs påstand er at dette ”avholdsprosjektet” som ble fremmet av en mektig allianse mellom avholdsbevegelsen, arbeiderbevegelsen, staten og vitenskapen, fikk stor gjennomslagskraft i tida etter 1900. ”Innenfor avholdsdiskursens forståelsesrammer ble det tegnet fiendebilder av rus og alkoholbruk”, skriver hun (op.cit). Frykten og bekymringen dette fiendebildet utløste, har også virket kontrollerende og disiplinerende på samfunnet. Schrumpf er av den oppfatning at det er avholdsbevegelsens sterke stilling og tette samarbeid med de politiske myndigheter som ga økonomiske uttelling og ideologisk makt. Hun mener at det å fokusere på alkoholens gleder fortsatt er kontroversielt i forhold til norsk alkoholpolitikk. Det er alkoholbrukens negative konsekvenser som har fokus, og som det er legitimt å diskutere.

Schrumpfs bok ble møtt med en del kritikk, blant annet for å framstå som ensidig alkoholliberal, for å romantisere gamle dagers folkelighet, og for å ha skildret avholdsbevegelsens termer nærmest konspiratorisk⁷. Uansett: Det vil fortsatt være viktig å se på de reelle skadevirkninger alkoholbruk representerer, og problemorientert forskning har fortsatt sin plass og funksjon. ”Overstadig

⁷ Litteraturviter Tore Rem i Dagbladets nettutgave 15.12.2003

beruselse kan få fatale konsekvenser, og særlig ungdomsfylla gir grunn til bekymring”, skriver Pape (1996:105). Med det drikkemønsteret som spesielt ungdom representerer, er det heller ikke så rart at de er mer utsatt for skader og problemer. Når ungdom er beruset, har de en større tendens til å bli mer utagerende, ta høyere risikoer, og å gjennomføre sosialt uaksepterte handlinger, hevder hun. Det er dette bildet/mønsteret av ungdommens alkoholbruk vi får presentert i mandagsavisene. Utgangspunktet for denne studien er at de aller fleste *ikke* drikker alkohol for å skade seg selv eller andre, men at det er kulturell handling som er fylt av ulike betydninger.

3.2. ALKOHOLBRUK SOM OVERGANGSRITUALE

Alkoholbruk er en handling som tilhører et mer voksent liv. Dette understrekes også av alkohollovgivningen her i landet. Ved fylte 18 år kan en ungdom stemme ved valg, gifte seg, kjøpe tobakk, øl og vin, og hun/han kan ta sertifikatet. Først når hun/han har fylt 20 år, kan hun/han kjøpe sprit. Å drikke alkohol er en symbolsk handling som markerer inntredenen til et mer voksent liv, hevder Willy Pedersen (1998).

For en del tiår tilbake var det konfirmasjonen som signaliserte at skolegangen var ferdig, og at yrkeslivet startet. Fra gammelt av har konfirmasjonen vært et symbolsk skille mellom barn og voksenalder, og i mange miljøer var det fra denne dagen legitimt – i alle fall for gutter – å drikke alkohol:

Jeg fikk rødvin til maten. Alle skålte med meg hele tida, og fadderen min, hun tenkte vel at nå hadde hun gjort jobben sin, sett til at jeg hadde fått en kristelig oppdragelse, hun pøste oppi glasset mitt og jeg greide ikke få øynene vekk fra brystene hennes som bulte ut i nedringningen og hoppa hver gang hun åpna munnen. Jeg drakk vinen og plutselig hørte jeg et klikk, akkurat som om noen skrudde på en bryter, eller av. Det sa klikk og jeg ble ganske redd der jeg satt, for jeg kunne ikke se ordentlig lenger. Alt glapp liksom unna, mor var blitt to stykker som satt oppå hverandre, fadderen lente seg over bordet og hadde kløyvd ansikt og fire pupper. (...) ”Hvordan føles det å være voksen?” smilte far. Jeg før opp, raste ut på badet, fikk låst døra og brakk meg over skålen.

(Fra romanen ”Beatles” av Lars Saabye Christensen)

I alle samfunn finnes det ritualer for å markere ulike overganger i menneskers liv. Ritualer kan betraktes som meningsbærende handlinger i et sosialt fellesskap, skriver Henriksen og Sande (1995). Deres definisjon av et rituale er handlinger som 1) krever en prosedyre for å utføres, 2) innebærer en viss form for regelmessighet, 3) har en symbolsk karakter, og 4) medfører sterke opplevelser og nærhet som gir mening for deltakerne (Henriksen og Sande 1995:41). Enkelt sagt er det altså en markering av en overgang fra en sosial rolle til en annen. Sande har i egen forskning tatt utgangspunkt i teorier hentet fra antropologene Arnold van Gennep og Victor Turner, og analysert den norske russefeiringen som en overgangsrite fra barndom til voksenliv. Hans konklusjon er:

Rusens rolle i overgangsritualer mellom barndom og det å bli voksen er derfor både å feire og markere felles enhet, men også å ødelegge og skape nye strukturer for framtida. Det er denne grunnleggende tvetydigheten til alkohol, mellom inkludering eller ekskludering, som ungdommene spiller i russefeiringen med offentlig rus (Sande 2001:5-10).

Willy Pedersen (1994) hevder at overgangsriten mellom barn og voksen, balanserer mellom individualitet og fellesskap. Nye samfunnsnormer skal internaliseres, og den unge skal etter hvert klare seg uten foreldrenes formaninger. Riten hjelper en med den indre utrustningen til å klare seg på egen hånd. Pedersen deler Henriksens og Sandes syn på at både ungdoms og voksnes bruk av rusmidler blir mer forståelig om vi ser det som rituelle handlinger.

De fleste ritualer har en tredeling som er lett å identifisere: *separasjon*, *liminalitet*⁸ og *inkorporasjon* (Van Gennep 1999). De unge skal gradvis atskilles fra sine foreldre og status som barn (*separasjon*). I tenårene befinner den unge seg i et slags ingenmannsland (*liminalitet*) mellom det å være barn og ung voksen. Som et tredje stadium vil de igjen oppleve en *inkorporasjon*, som ung voksen. Når tenåringen for første gang drikker alkohol, bryter han/hun en grense, og befinner seg i en liminal posisjon.

⁸ "Limen" betyr grense.

Ellen Schrupf (2003) har gitt flere eksempler på overgangsriter i de tradisjonelle samfunn, blant andre der den unge førstereisgutten, eller *skårungen*, ble innlemmet som fisker og mannskap på fiskebåten. Å drikke alkohol var en viktig bestanddel i denne riten.

Våre drikkeskikker har rot i religiøse kulturhandlinger, hevder både Willy Pedersen (1994) og Henriksen og Sande (1995). I vårt moderne samfunn deltar de fleste av oss ikke lenger i slike religiøse fellesskap, og riter er blitt mer sekulariserte, dvs. strukturene er flytende og derfor er de blitt problematiske å forstå. Men i likhet med russefeiringen som Allan Sande har studert som en sekularisert rituell handling, kan vi også se på ungdommenes helgefester med omtrent samme utgangspunkt. Helgefestene og alkohobruk er handlinger som skaper et sosialt opplevd brudd med hverdagslivet, og et fellesskap blant likeverdige, der sosiale og personlige grenser opphører (liminalitet) (Henriksen og Sande 1995). Et kjennetegn på disse sekulariserte drikkeritualene er at individene organiserer tidspunkt og arena uavhengig av lokalsamfunnet. Det er et spenningsforhold mellom de tradisjonelle overgangsritene og den mer moderne sekulariserte formen. Når strukturene blir mer flytende, blir de også nivåene vanskeligere å fange opp og forstå. Også som analytisk begrep kan det være mange nivå å forholde seg til.

I følge Viktor Turner (1977) har overgangsritualer i vårt moderne samfunn forandret seg til former for lek, sport, teater og forskning. Ungdommenes helgefester er en slik form for "organisert lek, der samfunnets grenser kan brytes innenfor ordnede rammer" (Sande og Henriksen 1995:185). I mange festsammenhenger finnes det ulike former for lek og spill. Det synges drikkeviser, det skåles og det konkurreres om hvem som tåler mest. Det blir gjort store poeng ut av symbolske handlinger. Willy Pedersen (1994) sier at norsk ungdom har et stort antall *spill* som ofte knyttes til det å drikke alkohol: *Plingparty*, *Burnout* og *Quarters* er eksempler på slike leker eller spill. Disse konkurransene og spillene er slett ikke ufarlige, siden de ofte går ut på å konsumere store mengder alkohol i løpet av kort tid. Derfor er også de negative konsekvensene mange. Men spillene har en viktig rolle i sosialiseringen til fellesskapet med jevnaldrende, hevder Pedersen. Som andre ritualer tilbyr de en fast ramme og et handlingsrepertoar for

det sosiale samværet. Særlig viktig kan spillene være i de første famlende møtene med det motsatte kjønn, der flørt og erotikk blir sentrale element, skriver han. Men han advarer samtidig mot å overdrive denne betydningen. Først og fremst er det nok som fellesskapsrite at alkoholbruk har betydning, hevder han.

Denne kollektive beruselsen bidrar til et legitimerings- og identifiseringsarbeid for de unge som befinner seg i en verden i stadig forandring, skriver den svenske sosiologen Margareta Norell og den svenske psykologen Claes Törnqvist (1995). De to hevder at identifiseringsarbeidet, og det å skape den kollektive narrative identiteten når ungdommer er beruset, har store likheter med det som skjer i barn og unges lek: "När de med förhöjd självkänsla och minimeread risk söker en partner av motsatt kön och prövar förhoppningarna om at vara skötsamma, framgångsrika respektive oemotståndliga" (Norell og Törnquist 1995:235). Leken en forutsetning for å finne sin egen identitet. Gjennom rusen forsøker den unge å få en bekreftelse på seg selv, idealet om seg selv. Nærmest rituelt drar festdeltakerne videre fra forspillet til et mer offentlig sted, der virkeliggjøringen av selvet utprøves - først og fremst overfor det motsatte kjønn, hevder de.

Fjortisfasen

Som Willy Pedersen har vært inne på, har ikke det moderne samfunnet noen klar voksenrolle å tilby de unge. I tillegg har ungdomstiden blitt forlenget betraktelig. De to norske sosiologene Ragnhild Brusdal og Ivar Frønes (2000) hevder at det er de moderne livsfaseendringene som fører til at livsløpet har fått denne forskyvningen. Slik sett er ikke ungdomstiden bare en biologisk sak. Brusdal og Frønes trekker fram begrepet "fjortis", og forklarer hvordan tenåringsfasen i vår moderne tid er utvidet med denne pre- og tidligpuberteten.

Det er i denne fasen at de fleste debuterer med alkohol. Fjortisfasens eksperimentering og særegne stil legger grunnen for en kulturell "voksengjøring" av ungdomstiden (15 – 16 til 19 – 20), som betraktes som forskjellig fra fjortisfasen. Når man er 17 år, er man også ferdig med "fjortisstilen", hevder de to sosiologene. Denne fasens posisjon som eksperiment- og utprøvningsfase er en viktig del av den forlengede moderne ungdomstiden. Fjortisperioden er den som skal sette ungdom i stand til å opptre fornuftig senere. Perioden fra fjortis til ung

voksen, kaller Brusdal og Frønes for *ungdomstid*. Er det slik det forholder seg, vil det også gi seg utslag i hvordan ungdom eksperimenterer og prøver ut alkohol. Jeg ønsker at mine informanter på en måte starter sin fortelling her, med alkoholdebuten. Jeg vil gjerne høre deres fortolkninger av hvordan de begynte å drikke og hvorfor, og hva de husker fra denne tiden. Jeg går også ut fra at de som ikke drikker, har sine fortellinger og fortolkninger - både om seg selv og de (andre) som drikker.

3.3. SPRÅKET SOM BÆRER AV KULTUR OG MENING

Fra en kulturell synsvinkel har alkoholbruk ikke bare en dobbelthet, men en mangetydighet. Alkoholens språk er fylt av symbolske koder som vi lærer allerede fra barnsben av, skriver Guro Ødegård (1996): "Vi sosialiseres således inn i en alkoholkultur som gir føringer for vår forståelse av alkoholens kulturelle og sosiale posisjon i samfunnet" (Ødegård 1996:5).

Ikke bare språket, men også en *sterk tro* bidrar til hvilken opplevelse vi har når vi drikker alkohol: "Det er vi selv som skaper rusmidlets positive opplevelse, gjennom en sterk tro på et idé- og symbolsystem, ikke alkoholen som et kjemisk stoff", hevder Allan Sande (1996:184 i Pedersen & Waahl). Han mener at om vi skal få fram alkoholens meningsaspekt, må vi sette det inn i, og tolke det i lys av de sammenhenger der rusmidlene brukes som kommunikativt medium.

Som Ellen Schrupf (2003) er inne på, er betydninger og meninger nedfelt i et språklig sett av begreper og kategorier. Dette språklige redskapet er en diskurs, som hjelper oss til å ordne og gjøre verden forståelig. Innen kulturstudier er språket sentralt. Det er språkets system av symboler som gjør oss i stand til å forstå virkeligheten, og det gir oss også rammer for hvordan vi kan handle. Språket er dynamisk og tidsavhengig, og er bærer av kultur og mening. Gjennom språket avsløres det hva som er de herskende myter, maktforhold, moral og oppfatninger i vårt samfunn. Vi bruker språket for å formidle budskap om oss selv og våre handlinger. Språket er også en del av ruskulturen, som både Schrupf (2003) og Henriksen og Sande (1995) er inne på.

Ordene vi bruker, fargelegger hvordan vi tolker budskapet, og hvilken betydning vi legger til det som blir sagt eller skrevet. Når vi forteller om hvordan vi bruker alkohol, forteller vi også noe om hvem vi er, eller hvordan vi vil oppfattes som personer. Opplæring i drikkekultur er også opplæring i ord og mytologi, og mye av selve rusopplevelsen er skapt av vår sterke tro på rusen:

Ruskultur erfares ved at man snakker om rus med folk som har tidligere erfaringer. Nye samfunnsmedlemmer lærer to reelle verdener å kjenne i ruskulturen. Språkets idéverden og fysiologiske fenomener læres på to måter: "snakke om det" og "gjøre det". Dette er ulike læringsprosesser som kobles sammen når barn og ungdom sosialiseres inn i vår ruskultur. Alle har sett eller opplevd ungdom som blir fulle på en flaske pils. Ungdom eksperimenterer med alkohol nettopp for å skape likhet mellom språkets implisitte kunnskap og sine egne erfaringer med alkoholens virkninger (Henriksen & Sande 1995:34).

Sentralt i denne studien er å tolke ungdommenes fortellinger om alkoholbruk i overgangen mellom barn og voksen. Disse fortellingene er formidlet som en narrativ identitet. I følge Norell og Törnquist (1995) er denne identiteten både individuell og kollektiv. Til sammen vil de ulike og individuelle fortellingene utgjøre en kollektiv tekst, som sier noe om alkoholbruk som kulturelt fenomen. En slik fortelling representerer både faktisk historie og elementer av fiksjon, hevder de. Dette tolkes på den måten at de ulike gjenfortellinger av den indre og ytre virkelighet alltid skjer i spenningsfeltet mellom faktiske forhold, og fiksjon av det fortellende subjektet. Historien og kulturen kan ikke forstås uten at dette filteret av subjektets fortolkninger i fortellingen blir tatt på alvor. Det som er avgjørende, er at mennesket eksisterer i "sin tid". Generasjoner kan med andre ord datimerkes, og dagens unge moderne mennesker vil derfor ha sine ulike fortellinger om personlighet, identitet og alkoholbruk.

3.4. ALKOHOL OG IDENTITET

Ungdomstiden handler i stor grad om å skape sin identitet. Nå er tiden inne for å vise at en klarer seg på egen hånd, og identitetsarbeidet er derfor spesielt intensivt (Lalander 1998). I denne tiden er det også at ulik alkoholbruk

innarbeides i den personlige identiteten. Tormod Øia (2002) skriver at identiteten dannes gjennom en bearbeiding av våre sosiale og personlige erfaringer, som et svar på det grunnleggende spørsmålet: Hvem er jeg?

Innen Cultural Studies-tradisjonen utforskes det blant annet hvordan vi blir de personene vi er, hvordan vi framstilles som subjekter, og hvordan vi identifiserer oss selv som jente eller gutt, ung eller gammel osv. To nøkkelbegrep i denne sammenhengen er begrepene subjektivitet og identitet. Barker (2000) skriver at disse to begrepene må ses i ett, eller i sammenheng med hverandre. Subjektivitet er hvordan jeg er en person, og prosessene som gjør meg til denne personen/ subjektet. Begrepet identitet skiller mellom vår "egen identitet", som forteller hvordan vi oppfatter oss selv som person, og en "sosial identitet" som representerer forventninger og oppfatninger fra andre som har betydning for oss (signifikante andre): "To explore identity is to enquire: How do we see ourselves and how do others see us? (Barker 2000:165). Subjektivitet og identitet er i denne tradisjonen sett på som sosialt og kulturelt betinget, og tar form som fortellinger eller narrasjoner. I barndommen er det som regel foreldre og søsken (primærsosialisering) som er disse signifikante andre (Heggen 1991), mens det i ungdomstiden skjer en dreining mot kompisar og andre voksne som har betydning for deg (sekundærsosialisering).

The cultural repertoire of the self in the western world describes us as having a true self, an identity which we possess and which can become known as us. We take identity to be *expressed* through forms of representation which are recognizable by ourselves and by others. That is, identity is an essence which can be signified through **signs** of taste, beliefs, attitudes and lifestyles. Identity is deemed to be both personal and social and to mark us out as the same and different from other kinds of people (Barker 2000:166).

Noe av det mest symbolske vi kan gjøre for å skape vår identitet, er å bruke rusmidler, hevder Henriksen og Sande (1995). Vi skaper oss selv gjennom språklige og materielle konvensjoner (symboler og ritualer), og vi kommuniserer den meningen vi tillegger fenomenene.

Alle individer har et livsprosjekt som handler om å skape personlig identitet, det vil si definere "hvem jeg er". En viktig del av denne prosessen går ut på å identifisere seg med fellesskap der rusen kan være et vesentlig element. Noen grunnleggende trekk ved den personlige identiteten kan derfor bli knyttet til assosiasjoner subjektet gjør gjennom rusopplevelser. (Henriksen & Sande 1995:60-61)

I sin doktoravhandling *Anden i flasken* har sosiologen Philip Lalander (1998) studert hvordan alkoholens symbolske betydning skapes og brukes i tre ungdomsgrupper fra tre ulike sosiale miljø i Sverige: I en av gruppene var det helt legitimt å drikke seg full, mens det for en gruppe kristne menn var totalt forkastelig å drikke i det hele tatt. Å drikke alkohol var en handling de forbant med satans fristelser. For den tredje gruppen, unge kvinnelige mediestudenter, var det måteholdet som var normen. Lalander sier at det å drikke mye, å drikke med måte, eller å ikke drikke i det hele tatt, viser hvem man er i en tid der identiteten ikke er gitt.

Identitet i alminnelige sosiologiske tradisjoner

Sosiologer har ulike forklaringer på hvordan vår sosiale arv formidles. Identitet og livsstil i de alminnelige sosiologiske tradisjoner blir oppfattet å være påvirket av vår sosiale bakgrunn: Kjønn, sosial klasse, geografisk og etnisk tilhørighet og alder er sentrale analyseenheter i et slik perspektiv, og kan fortelle hvilket livsløp et menneske utvikler. Identitet i de tradisjonelle samfunn har derfor først og fremst vært et spørsmål om sosial plassering. Sosialisering i de tradisjonsbaserte samfunn var læring som foregikk internt i familien og nære sosiale omgivelser. Det ble lagt vekt på at den sosiale konteksten de unge vokste opp i, var avgjørende for deres tanker, følelser og handlinger (Krange 2004). Det vil si at ungdom kom til å tenke, føle og handle ulikt etter hvilken sosial bakgrunn de vokste opp i. Det er i dette tradisjonelle bildet at guttene i enkelte miljø ble lært opp til å "drikke som en kar", som Ellen Schrupf (2003) skriver, og jenter viste måtehold. Helst drakk de ikke i det hele tatt. I de øvre sosiale klasser var det viktig å lære seg å drikke med dannelses. Dette er eksempler på kjønns- og klassespesifikk sosialisering, der framtida og kjønnsrollene var en vuggegave

– fiks ferdig allerede fra fødselen av. Ulike varianter av denne tradisjonen har dominert de empiriske disiplinene, skriver Krange.

Elle, melle – moderne identitet

I det sein- eller postmoderne samfunn har overgangsritualer blitt mer sekulariserte og flytende i formen. Det har også utviklingen av vår personlige identitet. Flere av sosiologiens kjernebegreper står i en motsetning til de nye modernitetsteoriene, med den nye og sterkt individualiserte identiteten. Modernitetssosiologer, blant andre Anthony Giddens, Ulrich Beck og Zygmunt Baumann, betrakter den moderne identitet mer som et refleksivt enn som et relasjonelt forhold. I sine beskrivelser av moderne ungdomstid legger de vekt på brudd, eller mangel på kontinuitet i forholdet mellom generasjoner. I den postmoderne tenkingen blir det derfor fåfengt å spørre om variasjoner ut fra de tradisjonelle sosiale bakgrunnsvariablene i forhold til hvilket løp de unge utvikler, hevder sosiolog Olve Krange (2004).

For studiet av ungdom kan ideen om en tiltagende individualisering innebære at sosiale og kulturelle determinanter har avtagende innflytelse når seksualiteten skal utforskes, rusmidler skal testes ut og holdninger til viktige samfunnsspørsmål skal ta form (Krange 2004:7)

Individualisering er i mange sammenhenger sett på som en av de viktigste aksene i vår historiske utvikling. Å leve i et sterkt individualisert samfunn kan for ungdom være at de møter livets utfordringer gjennom et svakere normtrykk⁹, færre faste holdepunkter og med svakere føringer fra den lokale kulturen de lever i, skriver Krange, og hevder at denne ekstreme formen for voluntarisme kommer særlig klart til uttrykk i når begrepet *identitet* skal behandles.

Den britiske sosiologen Anthony Giddens er som nevnt en av nøkkelfigurene bak den nye individualiseringstenen. Han retter oppmerksomheten mot konsekvensene av de omfattende endringene som vårt vestlige samfunn opplever på det sosioøkonomiske planet, blant annet endrede familieformer og rammer

⁹ Normene uttrykker hva som av en viss samfunnsgruppe tillegges vekt, settes høyt, anses som verdifullt. Normene viser tilbake til verdier, og er midler til å virkeliggjøre verdifulle tilstander (Østerberg 1996).

rundt oppveksten. I boken *Modernity and Self-Identity* (1991) viser han til hvordan kulturer, spesielt ungdomskulturer, mister sitt lokale fofeste, der musikksmak og moter ofte gir uttrykk for identiteter som nær sagt er helt uten referanser til det stedet man bor.

Identitet i det postmoderne samfunnet er et *refleksivt prosjekt*, i følge Giddens (1991). Hans teorier går ut på at egenidentiteten er skapt *by the reflexive ordering of self-narratives*. Selvets refleksive prosjekt består i å opprettholde sammenhengende, men konstant reviderte biografiske fortellinger i en kontekst av mangfoldige valgmuligheter. Det moderne individ forholder seg til seg selv og sine omgivelser, og "velger" sin spesielle livsstil, mellom globale påvirkninger på den ene siden, og personlige disposisjoner på den andre. Fremveksten av disse nye "selvidentitetsmekanismer" er formet av, men former også modernitetens institusjoner, skriver han. Folk stilles overfor flere valg, men at muligheter finnes, er ingen garanti for at de blir brukt. Vi overvåker kontinuerlig våre omgivelser for handling og aktiviteter, og en slik overvåking har diskursive trekk. Normalt vil vi altså være i stand til å gi en diskursiv fortolkning av ulike atferdsmønstre og begrunnelsene for disse, skriver Giddens.

Moderniteten er også en risikokultur i følge modernitetsforskerne. Det postmoderne mennesket lever i en verden hvor risikoen for at utfallet av våre handlinger ikke nødvendigvis blir slik vi har forventet det. Troen på en sann og rasjonell fornuft har avtatt, og betydningen av tradisjoner og sedvaner er heller ikke like sterk. I sin avhandling *Grenser for individualisering* (2004) har Olve Krange stilt spørsmål om vi må betjene oss av begreper om en ny form for modernitet hvis vi skal forstå dagens unge, eller om ordene som festet modernitetens tidligere faser på begrep, fortsatt gir viktige innsikter. Ut fra fire empiriske undersøkelser/ emner konkluderer han med at mye som er gammelt, lever videre i det som er nytt, og at det finnes seiglivede grenser for hvor langt individualiseringen kan gå. Krange har gjort sine undersøkelser med utgangspunkt i at dersom modernitetsteoriene skal ha relevans, må de også ha relevans for vanlige unge menneskers liv. Krange påpeker et viktig poeng i denne diskusjonen, nemlig at både Beck, Giddens og Baumann arbeider med idealtyper,

og at deres bøker må leses mer som "beskrivelser av *tendenser* heller enn presise samfunnsdiagnoser" (2004:15).

Mike Featherstone (1991) ser på denne avtradisjonaliseringen som relevant, men hevder at dette er avhengig av klasse. Med den franske kultursosiologen Pierre Bourdieus *Distinksjonen* (1995) som utgangspunkt, der stil, smak, kulturelle referanser er definert som en klassekamp, mener også Featherstone at ungdom fra visse grupper (med høy grad av kulturell og økonomisk kapital) har større frihet og sjanser til å velge fritt. Bourdieus teorier motsetter seg slik den voluntaristiske subjektforståelsen, men er også kritisert for et deterministisk syn, der aktørene blir plassert ut fra strukturelle forhold, og uten frihet til å velge.

Men det er like viktig å være klar over at variabler som kjønn, geografi og alder kan være like viktig når vi gjør våre handlingsvalg. Også Philip Lalander (1998) uttrykker skepsis til mytene om det frie valget, og mener vi må være ytterst forsiktig til begrep som avtradisjonalisering, økende refleksivitet og utvidede muligheter. Han støtter seg til Bourdieus teorier. Et interessant funn Olve Krange (2004) refererer til, er en britisk forskergruppe (Parker m.fl. 1998 i Krange 2004) som konkluderte med at rusbruk (illegale rusmidler) blant dagens unge i Storbritannia må tolkes i lyset av nyere modernitetsteori. I følge undersøkelsen hadde bruk av illegale rusmidler et sterkt fotfeste i middelklassen, og at "partydopet" har med vellykket ungdom å gjøre. Selve "krontemaet" i denne sammenhengen, er i følge Krange, at de nye sosiale bevegelsene er ulik de gamle politiske bevegelsene. De har ikke lenger appell som er avhengig av sosial plassering, men at de på et refleksivt nivå avklares som et identitets- og livsstilsspørsmål.

Er det slik at alkoholbruk blant dagens norske ungdommer må tolkes i lys av nyere modernitetsteori, vil det bety at tradisjonelle sosiologiske bakgrunnsvariabler betyr mindre enn før, når de unge velger sin identitet. I motsatt fall vil de fortsatt ha betydelig strukturerende kraft.

Alkohol som kjønnsymbol

La oss skru tiden tilbake to generasjoner (en generasjon regnes rundt 30 år): Mine foreldre var født i midten av 1930-tallet. De var barn under siste verdenskrig, og deres fortellinger om alkoholbruk i ungdomsårene, forteller oss noe om at det å drikke var et fellesskap mellom gutter og menn. Unge jenter og kvinner skulle vise måtehold, eller helst ikke drikke i det hele tatt. Da jeg selv kom i tenårene på slutten av 1970-tallet, var nok rusoppdragelsen for oss jenter en annen, selv om også mine foreldre var ganske strenge på at deres datter ikke skulle stå ute blant guttene og drikke; det passet seg ikke.

Gutter har vært forbundet med et større alkoholforbruk enn jenter, men totalkonsumet blant kvinner har økt i takt med kvinners deltakelse i yrkeslivet (Sande og Henriksen 1995). I følge undersøkelser som er gjort i forhold til kjønn og alkohol, er det i dag små forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder gjennomsnittlig debutalder, og andel som bruker alkohol på de forskjellige alderstrinn. Det er fortsatt forskjeller mellom kjønnene når det gjelder hvor mye som drikkes, selv om jentene nå har tatt innpå guttene, i følge SIRUS-undersøkelsen 2005¹⁰.

Chris Barker (2000) beskriver hvordan poststrukturalistisk og postmoderne feminisme argumenterer med at sosialt kjønn er sosiale og kulturelle konstruksjoner som ikke kan forklares i biologiske termer. Innen Cultural Studies-tradisjonen er mening alltid historisk og kulturelt betinget - i ulike kulturer gjennom ulike historiske epoker vil det være ulike diskurser – også om kjønn.

Å identifisere seg selv som kvinne eller mann er grunnleggende i forhold til vår egen identitet, skriver Barker (2000). Tradisjonelt har maskulinitet vært knyttet til verdier rundt makt, styrke, kontroll osv, og slik kan vi også forklare hvordan høyt alkoholkonsum, i tillegg til å være et spill i ritualiserte handlinger, også er en

¹⁰ Ungdomsundersøkelsen 2005. Hovedresultater fra de årlige ungdomsundersøkelsene 1968-2005. Redaksjonen www.sirus.no

styrkeprøve. I dette perspektivet vil dagens unge kvinne og mann ha andre fortellinger om alkoholbruk, identitet og rusoppdragelse enn det tidligere generasjoner har hatt.

Alkoholbruk som stedsmarkør og klassesymbol

At det drikkes en god del hjemmebrent i trøndelagsfylkene, er allment kjent. Tradisjonene med drikking av *karsk* (kaffe og hjemmebrent) er et typisk trønderfenomen, og på folkemunne er det mange muntre historier å høre om god eller dårlig kvalitet på den trønderske "hæmbrænten": "Her i bøgda e hæmbrænten så dårli` at vi begynne å gru oss te hælga allerede på tirsdag" (muntlig tradisjon i min bekjentskapskrets).

Denne introduksjonen forteller noe om hvordan drikkekulturer kan variere fra landsdel til landsdel, mellom by og bygd, og mellom ulike sosiale klasser i samfunnet. Norske alkoholvaner er med andre ord mangfoldige. Sosiologen Jo Sagli (1994) gjennomførte i begynnelsen av 1990-tallet en undersøkelse av norske drikkekulturer. Han kunne blant annet gi noen konkrete tall om forholdet mellom trøndere og drikking av hjemmebrent. Han fant ut at forbruket av hjemmebrent var tre ganger så høyt i Trøndelag som i de fylkene der forbruket er lavest. Sagli hevder at geografiske kontraster og motsetninger i alkoholspørsmålet, blant annet mellom sentrum og periferi, fortsatt er til stede, selv om de ikke er så markante som tidligere.

Trøndelagsfylkene toppe altså statistikken når det gjelder konsum av brennevin, mens Oslo toppe når det gjelder konsum av vin (Sagli 1994). I tillegg har befolkningen i Oslo et mer "kontinentalt drikkemønster", i følge Henriksen og Sande:

Oslo-regionen skiller seg ut ved et høyere samlet forbruk enn noe annet sted i landet. Befolkningen her har de mest liberale holdningene til alkoholbruk, og de har det man kan kalle for et mer "kontinentalt drikkemønster". Det drikkes oftere, men ikke nødvendigvis mer hver gang. Dette kan også ses i sammenheng med hva som drikkes. Vin er den nyeste drikkesorten i Norge, og vin har fått størst gjennomslag blant folk i Oslo-regionen (1995:90).

Willy Pedersen har bidratt ytterligere i forskningen på Oslo-innbyggernes drikkekulturer. Han har kommet fram til interessante funn når det gjelder klasseforskjeller og drikkekulturer i hovedstaden. I tillegg til at Oslobefolkningen drikker mest, er det kanskje her klasseforskjellene også kommer tydeligst frem: "Oslo syder av klasseforskjeller", påstår Pedersen (Pedersen, W 1998:14). Han forklarer dette med at det er i de vestlige bydelene vi finner den mest velutdannede, velstående – og fuktige befolkningen. Han viser til undersøkelsen "Ung i Oslo" - at det går et fuktig belte over byen fra velstående Nordstrand over fjorden til Bygdøy, over Majorstuen, opp til Vinderen, Ullern og opp mot Holmenkollåsen, et belte som utmerker seg med et høyfrekvent alkohol-konsum. Pedersen kaller denne befolkningen for "den nasjonale overklassen" og han hevder i tillegg at ungdom fra denne overklassen bruker mer alkohol enn sine jevnaldrende i de østlige bydeler. Pedersen ser på Oslo-ungdommenes alkoholforbruk som et klassefenomen, men undersøkelsen "Ung i Oslo" har ingen kvalitative opplysninger om hvilken rusoppdragelse Oslo-ungdommene har fått.

3.5. RUSOPPDRAGELSE

Hvilken rusoppdragelse sier ungdommene at de har fått av sine foreldre og i skolen, og hvilken betydning legger de til disse to sosialiseringsinstitusjonene i sine fortellinger?

"Foreldrelanging" I – drikkeopplæring

Det kan være ulike måter å oppdra barn på i forhold til alkohol. Enkelte foreldre vil kanskje forby sine unge håpefulle å drikke alkohol i det hele tatt, mens andre har en mer liberal innstilling, og sender med sine tenåringer flaskefôr når de skal på fest. Et tredje form for rusoppdragelse kan være å følge rådet Fanny Duckert anbefaler. Som før nevnt (s. 13) mente hun at det kan være lurt med litt drikkeopplæring på hjemmebane før tenåringen skal ut og møte virkelighetens verden.

Barn i vår kultur som vokser opp med et liberalt alkoholmønster i hjemmet har høyest risiko for alkoholproblemer i sitt voksne liv, advarer Willy Pedersen i sitt

motinnlegg. Han trekker paralleller mellom Duckerts "drikkeopplæring i hjemmet", og det liberale fuktige beltet over hovedstaden, som det er vist til. Det er her vi finner den høyeste andelen ungdommer i byen som har vært beruset, nettopp i tretten-fjortenårsalderen, hevder han, og viser til egen forskning (Pedersen1998). Han mener Duckerts forslag om drikkeopplæring er unnfanget i denne konteksten.

I sin kritikk mot Fanny Duckerts "alkoholliberalisme" hevder han at det (dessverre) er denne gruppen med et sofistisert levesett, høy utdanning og inntekt som også går i bresjen for å forme barn og unges stadig høyere alkoholkonsum. Gjennom sine fortellinger i mediene om sine vaner, gløder og problemer gir de råd og sertifiserer nye fortellinger om livet her i landet – slik det leves på Oslo vest. Slik blir disse fortellingene diskurser om livet på Oslo vest, om hvilken verdensforståelse og retningslinjer for handlinger dette gir, skriver han i sitt avisinnlegg (Pedersen 2004).

"Foreldrelanging" II – å sende med flaskefôr

Enkelte foreldre er av den oppfatning av at hvis de unge blir servert alkohol hjemme, så drikker de mindre ute blant jevnaldrende, og ved å sende med de unge flaskefôr, så har foreldrene større kontroll med hva og hvor mye de drikker. En Gallupundersøkelse fra november 2004¹¹ viser at én av tre foreldre tror på såkalt "drikketrening". Gallupundersøkelsen er gjennomført på oppdrag fra Sosial- og helsedirektoratet i forbindelse med kampanjen "Alvorlig talt", som advarer foreldre mot å tro at trening hjemme fører til at ungdom drikker mindre. Foreldres alkoholformidling preget, som nevnt, offentlig debatt høsten 2004, og denne debatten kom i kjølevannet av sommeren og høstens store alkohol-kampanje "Alvorlig talt", der hensikten var å redusere skadevirkningene av alkohol ved å forsøke 1) å øke kunnskapen om alkoholens skadevirkninger, 2) å styrke bevisstheten om at virkemidler som aldersgrenser, skjenkereglene, promillegrenser, avgifter og salg gjennom vinmonopol bidrar til å redusere skadevirkningene av alkohol og 3) å gi råd til foreldre om hvordan de kan snakke

¹¹ Lene Skogstrøm i Aftenpostens nettutgave 15. november 2004.

med barna sine om alkohol (2005).¹² Foreldre var derfor en viktig målgruppe for denne kampanjen.

Overraskende nok er det gjort lite på akkurat denne siden av rusmiddel-forskningen. Her mangler det både gode kvantitative og kvalitative studier. Som et lite bidrag til dette kan mine spørsmål om temaet kanskje inspirere andre til å forske videre. Jeg har gjennom mine spørsmål fått høre ungdommenes fortellinger om rusoppdragelsen de har hjemmefra, og hvilken betydning de legger foreldrenes rusoppdragelse og rusvaner. Hilde Pape og Elisabeth Storvoll gir i Tidsskrift for ungdomsforskning, nr. 1 2005 en kortfattet framstilling av forskningen på feltet. Fra undersøkelsen *Ung i Norge 2002* viser de at forekomsten av "foreldrelanging" for 13-15-åringer var litt større i rurale enn i urbane strøk, og litt større i høyere enn i lavere sosiale lag. Men de to forskerne er av den formening at mulige konsekvenser av foreldrenes alkoholformidling fortsatt er utilstrekkelig dokumentert.

Pape og Storvoll hevder at dem bekjent har ingen norske studier hittil belyst temaet rundt foreldrelanging. Flere sentrale spørsmål på området er enten ubesvart eller utilstrekkelig besvart, skriver de, og viser til sin egen undersøkelse, og til at de mener å mangle data på mange potensielt viktige områder om temaet. Blant annet i hvilken grad kommunikasjonen innad i familien beveget seg inn på temaet, og hvilke synspunkter som ble formidlet. Gode kvantitative studier om foreldres alkoholformidling er fortsatt mangelvare, og i tillegg savnes historiene bak tallene, skriver Pape og Storvoll. De avslutter artikkelen slik:

Ingen har undersøkt hvilke motiver som ligger til grunn for foreldrenes alkoholformidling, og det er uvisst hva mindreårig ungdom selv mener om det å få alkohol hjemme. Blant dem det gjelder, ville det eksempelvis vært interessant å få innblikk i hvilke refleksjoner de gjør seg om at foreldrene åpner for en praksis som det i andre sammenhenger er knyttet en 18- eller 20-års aldersgrense til (Pape og Storvoll 2005:66-67).

¹² Fra SIRUS-rapport 1/2005, Evaluering av alkoholkampanjen "Alvorlig talt".

Skolen som rusoppdrager

"I et historisk perspektiv har skolen tatt over en del av familiens sosialiseringsopgaver, ikke bare kunnskapsformidling, men også formidling av verdier og holdninger som er nødvendige for å delta som voksen i samfunnet", skriver Per O. Aamot (1997). Ser man historisk på den rollen skolen har hatt som rusoppdrager, har dette i stor grad skjedd i form av å undervise om de "berusende drikkes virkninger og farer", slik Ellen Schrupf (2003) gjengir skolelovgivningen av 1889. Nå var det slik at ansvaret for alkoholundervisningen lå på den enkelte lærer, men samtidig var det også slik at disse sto godt plantet i avholdsbevegelsen, og var aktive i avholdslag og losjer. Undervisning ble gitt i forbindelse med naturfag og religion, i sistnevnte som et moralsk spørsmål, i følge Schrupf. Skolen avspeilet samfunnet, og skolen påvirket den oppvoksende slekt med formingen av bestemte holdninger og oppfatninger om alkohol og alkoholbruk, skriver hun. Også samtidslitteraturen hadde sine sosialrealistiske fortellinger. Folk leste Amalie Skrams *Hellemyrsfolket*, om *Sjur Gabriel* og hans drikkfeldige mor, *Oline*. Fremdeles formidler den norske skolen alkohol som rusgift, og konsekvensene som negative. Dette har jeg sett i mine egne barns lærebøker.

Britt Unni Wilhelmsen, er førsteamanuensis ved Høgskolen i Bergen, og hun er av denne oppfatning: Hvorvidt skolen blir en arena for forebygging av alkoholbruk, er avhengig av det forebyggende potensialet i selve tiltakene som blir gjennomført (1996). Hun peker på forholdet mellom alkoholpolitikk, og skolen som arena når det gjelder rusforebyggende arbeid. Ved de fleste skoler blir det i større eller mindre grad gjennomført ulike former for tiltak, skriver hun, og ramser opp alt fra faktaopplysninger og informasjon fra lærebøker til skolebesøk fra politiet og/eller en tørrlagt alkoholiker. Jeg husker selv fra min tid som ungdomsskoleelev, at vi hadde besøk av en tørrlagt alkoholiker, som fortalte sin sørgelige livshistorie, og hvor farlig det var å bli "hekta". Ved mange skoler blir det også gjennomført egne "rusundersøkelser", med påfølgende oppfølging av gode forslag til forebyggende tiltak. I den perioden der de fleste har sin alkoholdebut, går de fortsatt i ungdomsskolen, skriver Britt Unni Wilhelmsen (op.cit). "Lærere helsepersonell og politi er pålagt et ansvar for primærforebyggende tiltak mot barn og unge", skriver hun. (op.cit).

De statlige alkoholpolitiske tiltak og strategier er blant andre slike skolebaserte informasjonskampanjer og holdningsskapende arbeid. Informasjonskampanjer blir likevel vurdert å ha liten effekt¹³. Til tross for gode intensjoner lykkes de dårlig mot de diskursene som heller fremmer drikking.

Tradisjonell opplysningsvirksomhet drives ut fra en tro på at presentasjon av vitenskapelig basert kunnskap om rusmidlenes virkninger og skadevirkninger vil føre til en sekularisering av rusopplevelsen – dermed forebygge rusmiddelbruk (Sande & Henriksen 1995:236).

Det er ikke nødvendigvis slik det fungerer, skriver de.

"Mind the Gap"

I forhold til rusoppdragelsen har kanskje både hjemmet og skolen mistet mye av sin betydning. Har den tradisjonelle rusoppdragelsen falt i generasjonskløften, eller er Giddens individualiserte og egenoppdragende ungdom vi møter på ungdomsfestene? Halvor Fauske og Tormod Øia (2003) hevder at fritid og framvekst av en vestlig ungdomsrolle må ses i sammenheng. Denne fritiden representerer for unge mennesker et felt for opplevelser og identitetsdannelse. Mye av utprøvingen, meningsdannelsen og den sosiale læringen foregår her, hevder de:

En rekke forskere og teoretikere har argumentert for at en vesentlig del av sosialiseringen eller dannelsesprosessen i vestlige moderne samfunn foregår utenfor voksenstyrte arenaer. De unge skal tilpasse seg en framtid som er så forskjellig fra det samfunnet foreldrene vokste inn i, at det har oppstått en generasjonskløft. I stedet er det jevnaldergruppa som har fått økende betydning i dannelsesprosesser (Fauske/Øia 2003:55).

¹³ Babor, T m/fl. (2003): *Alkohol – ingen "ordinær" vare*. Oxford University Press og SIRUS.

Hilde Pape (1997) har vist hvordan den viktigste rekrutteringsbasen ligger i de aktive, sosiale og utadvendte ungdommene – ofte de som er godt synlige – midt i venneflokket. ”I 12-13-årsalderen er ungdommene direkte påvirket av foreldrenes normer i forhold til alkohol”, skriver Bjerrum Nielsen/Rudberg (1990:19), mens de videre peker på at det likevel ikke er slik at det er noen sammenheng mellom foreldrenes faktiske drikkeatferd og ungdommens. I 15-16-årsalderen derimot er ungdommene helt jevnalderorientert i sitt alkoholbruk, og foreldrenes normer har da ingen betydning. Når ungdommene kommer i fasen ”ung voksen” (18-årsalderen) ser det ut som at foreldrenes normer igjen spiller en rolle, men da ved siden av normene i jevnaldergruppa. Bjerrum Nielsen og Rudberg oppsummerer disse forholdene med at foreldre- og vennepåvirkning ikke er alternativer, men foreldre er sterke påvirkningsfaktorer i forhold til moral og framtid, og venner/jevnaldrende påvirker forhold som betyr noe for hvilken status den unge har i gruppen/miljøet. I forhold til kjønn hevder de at effekten er noe forskjellig. ”For jenter er det de *nære venner* som betyr noe, for gutten er det *gjengens normer*” (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1990:21).

For jenter er denne påvirkningen direkte og åpenlys, mens den for gutter er indirekte og benektet. Han lar seg påvirke, men i motsetning til henne insisterer han på at slik er han også selv! En slik framheving av uavhengighet og markering av egen kompetanse er et velkjent trekk ved gutter også i andre sammenhenger (Bjerrum Nielsen/Rudberg 1990:21).

Willy Pedersen (1998) slutter seg til denne konklusjonen, og hevder at foreldrenes innflytelse går særlig gjennom deres normer, og vennene gjennom sin atferd. Kulturelle forestillinger om rus forsterkes og blir tydeligere i spenningsfeltet mellom familie og jevnaldrende, hevder også Øystein Henriksen (2000). Slik utformes rusoppdragelsen i spenningsfeltet mellom fellesskapet i familien, og barnas fellesskap med sine jevnaldrende: Gjennom hva de ser og hører fra voksne, og gjennom egen utprøving blant jevnaldrende.

Majoritetsmisforståelsen

Jorden drikker Vand¹⁴
Havet drikker Soel
Soelen drikker Hav
Allting i Verden drikker
Hvorfor må jeg daa
Ej drikke ligesaa?

(Fra Jeppe på Bjerget av Ludvig Holberg)

Det er fortellingene om de ungdommene som starter tidligst, som har fått størst oppmerksomhet, både blant ungdommene selv og i mediene, skriver Willy Pedersen i et debattinnlegg i Aftenposten. Han forklarer dette med begrepet "majoritetsmisforståelsen":

Det er de ungdommene som drikker mest, som har vært på de kuleste festene – det er de som former oppfatningene om hvordan ungdom flest lever. Vanlige ungdommer opplever seg ofte som prektige avvikere. En rekke studier har vist at misforståelsen er høyst reell blant norske ungdommer i dag. Svært mange unge har feilaktige ideer om når andre debuterer med alkohol. Jeg tror denne misforståelsen også er temmelig utbredt i den voksne befolkningen (Aftenposten 31. oktober 2004).

Willy Pedersen utdyper dette begrepet i boken *Bittersøtt* (Pedersen 1998:83), der han skriver at det var sosialpsykologen Ragnar Rommetveit som utmyntet begrepet "majoritetsmisforståelse" eller "fiktivt normpress" i en studie fra 1950-tallet. Rommetveit studerte ungdom i en vestlandsbygd, og fant ut at flertallet trodde andre var mer religiøse enn de selv.

"Seinere har dette prinsippet blitt vektlagt når en skal forklare problemutvikling blant ungdom", skriver han og viser til kriminologen Ragnar Hauge som særlig har bidratt i videreutviklingen av denne teorien, hvor tankegangen er at det i

¹⁴ Jorden drikker Vand, en drikkeviser over et motiv som ble brukt alt i oldtiden (de anakreontiske dikt fra ca. 600 f.Kr.)

ungdomsgrupper med løs struktur lett kan danne seg et falskt inntrykk av andre. I virkeligheten vet man ikke så mye om hverandre, og dette gir spillerom for stereotypier. Pedersen hevder at dette ikke minst gjør seg gjeldende når det angår rusmidler, der ungdom overdriver andres bruk av rusmidler, og at det derfor kan tenkes at de strekker seg etter disse forestillingene. Han viser imidlertid til egne undersøkelser på området, der det viste seg at ungdom trodde at andre unge hadde mer avvikende normer i forhold til rus enn de selv hadde, men at dette så ut til å ha liten betydning for utviklingen av deres eget forbruk!

Det er kanskje her vi er tilbake til de såkalte kuleste blant de kule? De personene mange tenker på som "andre ungdommer" er nettopp de som er mest sosiale og utadvendte, med mange kontakter, men som likevel ikke har så stor betydning, fordi dybden i vennskapet med disse ikke er så stort. Dette kaller Pedersen "asymmeriske bånd", noe han forklarer med at de som representerer "andre" i denne sammenhengen, ikke behøver å være "signifikante andre".

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg forsøkt å presentere de mest relevante forskningsperspektivene ut fra de problemstillinger som ble formulert i innledningskapitlet.

Først har jeg presentert en del nyere forskning og undersøkelser om ungdom og alkoholbruk. Hovedtendensen er at ungdom begynner å drikke når de er i 15-årsalderen, og at de drikker stadig mer alkohol. Det er også en utjevning mellom kjønnene i hvor mye som drikkes. Likevel er det ennå slik at guttene drikker mest. Jeg har påpekt den slagsiden alkoholforskningen har hatt her i landet, med en slagside mot alkoholens negative sider. Den kulturorienterte alkoholforskningen ligger på etterskudd i forhold til den problemorienterte.

Problemstilling 1

Jeg har valgt å se på tenåringsdrikkingen som en sekularisert form for overgangsrituale. Hovedspørsmålet her har vært å finne ut hvordan tenåringer/ungdom bruker alkohol som ritualiserte handlinger i overgangsfasen fra barn til ung voksen. Retrospektivt har jeg spurt om hvordan og hvorfor de begynte å drikke alkohol, og hvordan de har forandret sitt alkoholbruk fra den

første utprøvende fasen, og fram til de i dag som 18-åringer etter norsk lov er å betrakte som voksne mennesker. For å belyse problemstillingen har jeg presentert Arnold Van Genneps tre-delning av en tradisjonell overgangsrite: separasjon, liminalitet og reintegrering. Modernitetens sekulariserte form for overgangsritualer har jeg belyst gjennom Viktor Turners teorier, og annen relevant forskning på området.

Problemstilling 2

Jeg har også på tenåringens alkoholbruk som et hjelpemiddel som bidrar til å lette forholdet til flørt og erotisk kontakt. Problemstillingene belyses gjennom kvalitative intervju som tar form som livshistorier.

Gjennom språket avsløres det hva som er de herskende myter, maktforhold, moral og oppfatninger i vårt samfunn. Gjennom språket formidler vi kunnskap om oss selv og våre handlinger. Fortellinger om vårt alkoholbruk, forteller noe om hvem vi er, eller hvordan vi ønsker at andre skal oppfatte oss (narrativ identitet).

Problemstilling 3

Er det slik at tenåringers/ungdoms alkoholbruk må tolkes i lys av nyere modernitetsteori og individualiseringshypotesen, betyr det at den erkesosiologiske tankegangen om folks identitet ikke har så stor betydning lenger.

Problemstillingen belyses jeg mest gjennom Anthony Giddens modernitetsteorier (seinmodernitet), og jeg har sett på ulike studier hvor modernitetsteoriene har vært brukt og drøftet. Jeg har sett på om kjønn, bosted og sosial bakgrunn fortsatt har betydning for ungdommenes alkoholbruk, og hvilken betydning foreldre, skolen og vennene har som rusoppdragere. En god del norsk sosiologisk og antropologisk forskning belyser temaet.

Den empiriske hoveddelen i arbeidet er samlet i de to neste kapitlene: Kapittel 4 om alkohol- bruk som overgangsrituale mellom barn og voksen, og som hjelpemiddel i forbindelse med flørt og erotisk kontakt, og til slutt litt om det bittersøte. Kapittel 5 belyses individualiseringshypotesen opp mot de tradisjonelle sosiologiske bakgrunnsvariablene.

Jeg håper og tror at leseren får noen interessante bekjenskaper i møtet med 18-åringene "Asgeir", "Benedikte", "Viktor", "Espen", "Bente", "Fanny", "Eva", "Marit", "Therese", "Bendik", "Mona", "Anita", "Atle", "Gustav", "Frode", "Christer", "Heidi" og "Adrian".

4. FORTELLINGER OM ALKOHOLBRUK

4.1. Å DRIKKE FOR FØRSTE GANG

Formålet med dette kapitlet er å analysere hvordan ungdom retrospektivt forteller om, og fortolker sitt forhold til alkohol og alkoholbruk i overgangsfasen mellom barn/tenåring (13-14 år) og ung voksen (18 år). Sentrale begrep i teoriene om overgangsriter er *separasjon*, *liminalitet* og *reintegrering*. I følge Viktor Turner (1987) har overgangsritualer i vårt moderne samfunn forandret seg til former for lek, sport, teater, forskning. Den empiriske analysen vil blant annet belyse i hvilken grad informantene fortolker sine fortellinger i samsvar med denne teorien.

Fortellinger som sosiale og kulturelle konstruksjoner

Anne Ryen (2002) advarer naturalister som er på leting etter hvordan virkeligheten fortøner seg for informantene, å ta alt for god fisk. En forsker må ha en nyansert og kritisk holdning til ulike forklaringer. Det betyr ikke at informantene lyver, men hva som er "fortellbart", kan variere ut fra ulike sosiale og kulturelle kontekster. Ungdoms fortellinger om alkoholbruk er også kulturelle uttrykk for myter og moral, og vil derfor også bære preg av disse faktorene. Informantenes livshistorier er slik sett sosiale konstruksjoner, og vi må regne med at hvordan de forstår og gjenforteller fortida, også blir fortalt i lys erfaringer de har fått senere. Uansett er ikke fortellingene helt vilkårlige: Det er som regel en sammenheng mellom det informantene sier at de gjør, og hva de faktisk gjør. Utgangspunktet

for analysen av informantenes fortellinger, er å innta en kritisk realistisk holdning til denne dobbeltheten i fortellingene.

Et annet analytisk problem er at en sekularisert form for overgangsrituale kan være problematisk å forstå for dem det gjelder. Når strukturene er mer flytende enn i de tradisjonelle overgangsritene, blir også fenomenet og de mange nivåene vanskeligere å fange opp og forstå. Dette spenningsforholdet mellom en tradisjonell overgangsrite og den flytende sekulariserte formen finnes ikke i ungdommenes virkelighetsforståelse. Å gjenfortelle stemningen, gledene og de mer triste sidene ved alkoholbruk, betyr også at man mister viktig informasjon. "Den symbolske handlingen skaper en stemning, og selve meningen med handlingen er nært knyttet til denne handlingen", skriver Henriksen og Sande (Henriksen og Sande 1995:75). Også forskerens framstilling og tolkning har betydning: Forskerens vitenskaplige tekst gjør også at beskrivelsen av stemningen ikke blir helt den samme når den blir skrevet om til vitenskaplig tekst. For å redusere denne virkningen har jeg lagt stor vekt på at det er informantenes stemmer som kommer fram, i form av fyldige sitater. Jeg minner her om at samtlige intervjuer er skrevet ut i sin helhet.

"Overgangsriter fører personer fra en status til en annen. Dette har å gjøre med innlemmelse av personer i sosiale fellesskap", hevder (Henriksen og Sande 1995:45). Ritualene bekrefter på en måte fellesskapet, og rusens mytologi fanges opp når den unge debutanten innvies og opplæres i ruskulturen. Henriksen og Sande hevder at når vi studerer den rituelle handlingen, ser vi også hvordan meningen med rusen overleveres til nykommeren. Hvordan fortolker ungdommene seg selv i dette skjemaet i det første bruddet med barndommen og det nye fellesskapet?

Jenter, alkoholdebut og fjortisfester

De er nysgjerrige og uvitende...

Jentenes alkoholdebut og første brudd med barndommen skjer ofte i fellesskap med en eller to venninner. Det er mye barnslig lek i deres debutfortellinger.

Jentene tuller, tøyser, drikker og ler en masse av seg selv. De stjeler drikkevarer

hjemmefra, sniker seg ut om lørdagskveldene, og mange sier at de i tillegg lot som om de var mer full enn de i virkeligheten var.

En undersøkelse som Markeds- og Media Instituttet (MMI) har foretatt for Sosial og Helsedirektoratet høsten 2005¹⁵, bekrefter også denne tendensen, at jenter stjeler drikkevarer hjemmefra i større grad enn guttene. En forklaring kan være at jentene har strengere grenser hjemmefra, og ikke får med seg alkohol når de skal på fest. Derfor stjeler de i stedet. Det kan også være at i denne alderen er det mer problematisk å få andre venner og bekjente til å kjøpe alkohol til seg.

Både jentene og guttene fortolker alkoholdebuten som noe de før eller siden må gjennom, og å miste kontrollen regnes nærmest som en naturlig del av denne utprøvingen. Det forklarer de er en naturlig følge siden de ikke har noen tidligere erfaring på området. Flere av jentene, de fleste fra "Bygda", har fortellinger om sin alkoholdebut som en slags "forprøve" på den virkelige festen, en "liksom-fest". I den tradisjonelle konfirmasjonen skjer "forprøven/overhøringen" noen dager før selve konfirmasjonsseremonien. "Forprøven" på lørdagsfesten skjer på jenterommet. Dette skjer når jentene er rundt 13 – 14 år gamle. Jentene er ikke gamle nok til å komme inn på offentlige dansefester (15 års aldersgrense i svært mange landskommuner), men de øver seg i det skjulte.

"Marit" forteller at hun var rundt 13, 14 år, da hun drakk alkohol for første gang. Hun sier: "Jeg begynte tidlig i alle fall, slutten av 8. klasse, og da er du vel sånn tretten, fjorten, tenker jeg". Hun sier at hun husker det meste, at hun ikke tålte så mye, og at det ble mye "feiking"¹⁶. Hun "fant" en flaske 60 % sprit hjemme, og hun og to venninner fant ut at 'nå skulle de prøve å drikke':

Var sammen med venner. Det var jeg og en til som fant ut at nå skulle vi prøve å drikke, og så var vi, vi var bare på rommet mitt hjemme tror jeg. Og så begynte vi å drikke litt. "Ja, ja dette var nå ikke så gale" liksom, så drakk vi bare mer og mer liksom, så til slutt var begge to stupfulle da, trodde vi i alle

¹⁵ www.forebygging.no Redaksjonen 3.11.2005: "Jenter stjeler alkohol hjemme".

¹⁶ "Feiking", av det engelske verbet *fake*: forfalske, etterligne.

fall. Vi var ganske fulle, men ikke så fulle som vi selv ville ha det til, så det ble mye tull da, men det gikk nå bra. Husker mesteparten.

"Marit" sier at hun var alene hjemme den kvelden dette skjedde. Hun beskriver det hele som en "tabbekveld": "Herre Gud, at det var mye sånn dumt og ja. Det var ganske tabbekveld, for å si det slik da. Må nå gjennom det første gangen og. Heldigvis var vi ikke blant folk den kvelden i alle fall". "Marit" ser på hendelsen som rimelig trygg, siden de ikke var "blant folk" som hun sier. For "Marit" og venninnen var nok dette en test på hvordan det var å drikke, og å lære seg å drikke for å unngå tabber når det virkelig blir alvor. "Marit" forteller at det var ganske vanlig å drikke og feste blant vennene da hun var 14, 15 år, så det var ingen spesiell reaksjon fra vennene på hennes alkoholdebut. Det var riktignok noen i klassen som ikke drakk:

Det var de som var mest kristne, og opplært til å være ganske kristen, og ikke være sånn... Ja, sånne som var opptatt av skole og slike ting. I min gjeng var det mye drikking. Altså, det var sånn i helgene, det var ikke noe utenom det.

"I begynnelsen var det mest slik at vi sneik oss ut, og sa ingenting til foreldrene", forteller hun. Hun overnattet med venninner, og av og til ble det litt krangling med foreldrene (i alle fall hennes venninner) når de fikk vite at jentene hadde vært ute på fest.

Det er flere av jentene som forteller at alkoholdebuten skjedde hjemme på jenterommet, sammen med en eller to venninner. "Fannys" debut skjedde på hennes fjortenårsdag. Da hadde hun "funnet" farens vinflaske fra kjøleskapet. Hun husker ikke så mye av det som skjedde, sier hun, men etterpå syntes hun at det var "kjempeteit", og at hun angret. "Det var ikke akkurat så artig bursdag", sier hun. Det ble snakket om episoden på skolen etterpå, og det bidro også til at hun angret, sier hun.

"Fanny" forteller at det ble mer og mer vanlig med drikking og festing, og at hun pleide å lure seg ut for å komme seg på de lokale helgefestene: "Vi begynte å snike oss ut for å dra dit. Jeg hadde noen venner som ikke drakk da, men de begynte å drikke etter hvert, og så etter hvert ble det jo normalt for oss å drikke", sier hun.

Fenomenet "å snike seg ut" og "å ta vin eller brennevin hjemmefra" er det bare jentene fra "Bygda" som snakker om. Dette tyder på at det ikke var akseptert at jentene fikk dra på fest i den alderen, men at spenningen med det nye fellesskapet, og det å bryte med foreldrenes forbud og normer var viktig. Bruddet med barndommen kommer godt fram i disse fortellingene.

"Bente" sier hun drakk "på ordentlig" da hun var rundt 15 år. Hun tok det hun "fant" av drikkevarer hjemme, og husker også at det var en tid før dette at "vi sneik oss ut litt, men drakk ikke så mye da, mest for å dra ut". Det å snike seg ut innebar også at det ble overnattet "her og der". Av og til sa de ikke hele sannheten til sine foreldre. De sa at du skulle "ut og se på film", men i stedet dro de på fest.

Første gang "Bente" drakk seg full var på en hjemmefest i nabobygda på nyttårsaftnen, der hun og en venninne var med: "Da ble det litt, og jeg tålte ikke helt den drikkinga, tror jeg. Det ble nok både spying og mer til sikkert". Hun forteller at de var sammen med mange eldre folk – venner og noen ukjente". Hun sier at hun ikke tålte så mye alkohol den gangen, og at det ikke var så mange glass hun drakk før det gikk galt. "Husker at vi sendte opp raketter, satt i en kjeller, hørte på musikk, og drakk og pratet om folk. Det er ikke stort annet som skjer", sier hun om festen (og om fester generelt):

Det var jo veldig artig da. Nå er det ikke så artig lenger som det var da. Da var det, du sneik deg til å drikke. Det var mye artigere, når du ikke hadde lov. Visste nå at det var farlig, og at du ble litt tullete i hodet. [...] Husket vi våknet opp dagen etter, og holdt på å flire oss i hjel av alt vi hadde gjort og sånn. [...] Syntes nå det var litt artig å bli full for første gang liksom.

"Bente" snakker også om å "feike":

Vi var nå bare 14, 15 [...] så det var mye slik, fjortiser `å jeg er så full liksom`. Tålte nå ikke så mye, så vi ble litt full, men somme tider latet vi som og, det husker jeg. Jeg vet ikke riktig hvorfor, men det hadde sikkert en effekt.

For jentene er fellesskapet med noen få nære venninner viktige i denne eksperimentfasen. Å drikke for første gang for disse unge jentene bærer preg av barnslighet og lek, og utprøvingen skjer ikke alltid i forbindelse med en fest. Å markere bruddet med barndommen, og å lære seg virkningen av alkoholen synes å være viktig for jentene i denne alderen. De har tydeligvis en forestilling om hvordan det er å være beruset. Samtidig tør de ikke helt å drikke så mye at de mister fullstendig kontrollen. Derfor "feiker" de heller å være mer full enn hva de egentlig er.

Byjente og svartmetaller "Benedikte" var 13 år da hun og hennes venninne hadde skaffet seg en flaske gin, som de delte på jenterommet hjemme hos "Benedikte": "Etterpå gikk vi ut på barneskolen (i nabolaget) midt på natta, og leika med dissers, og satt og leika i sandkassa og sånn, så vi var egentlig ganske dumme", forteller hun. "Benedikte" hadde ikke så store forventninger, sier hun, og det var heller ikke spesielt artig: "Vart dårlig og sånn", "det var jo litt spying og sånn da, egentlig ganske normalt", sier hun. Det tok 1 ½ år før "Benedikte" drakk igjen, mens venninna "hun likte det kjempegodt da, så hun startet sin karriere som alkoholiker og narkoman da" (sic).

I begynnelsen av femtenårsalderen pleide hun og venninnene å dra ut på "grøftefylla":

På de festene jeg har vært på. Det var i så fall det før husker jeg. Den tida jeg pleide å dra ut på grønnefylla. [...] Ikke hver helg, det gjorde jeg ikke, men de gangene jeg var med venninnene mine ut og drakk, da ble det ofte sånn grønnefyll. Ikke klarte å stå oppreist og, sov i buskur til dagen etterpå fordi de ikke klarte å komme seg hjem og...

Hvor ofte "Benedikte" overnattet i buskurene, må tolkes kritisk i lys av den tiden det her er snakk om. Sannsynligvis har ikke "Benedikte" rukket så mange overnattinger ute i gata. Da hun var femten år, begynte hun å dra på flere og mer "voksne fester", sier hun. Da ble hun sammen med sin "første type", og han var fem år eldre enn henne.

"Heidi" og "Eva" er begge byjenter, og debuterte ikke med alkohol før de var rundt 16, 17 år. De har en noe forskjellig historie enn den jentene som debuterte tidligere har. "Heidi" hadde kjæreste da hun var 15 år, og er forlovet med denne gutten nå. Hun smakte alkohol for første gang da hun var 16 år. Da var det kjæresten som hadde bedt henne på middag hjemme hos seg. Hun forteller at han serverte rusbrus til middagen. Han var alene hjemme, og "Heidi" forteller at det var koselig:

Jeg var i lag med han, tror jeg. Vi hadde spist en middag og sånn. Det var bare sånn koselig, det var ikke sånn fyll liksom, sånn som sikkert mange andre har det. Tror det var det.

"Heidi" gir uttrykk for at hun tror mange andre blir full når de debuterer med alkohol. Selv hadde hun ingen spesielle forventninger, sier hun, men at hun tenkte med seg selv: "Du skal ikke bli full, du skal ikke bli full". Hun ville ikke være "sånn fjortisgreier", sier hun. Når jeg spør om hun husker hvordan alkoholdebuten var, svarer hun mer i generelle vendinger: "Merker jo at du blir litt sånn, vet ikke helt jeg. Du bli mer utadvent og litt mer glad og slik. Det er sånn vanlig – glad og litt mer svevende". "Heidi" sier at hun aldri har festet mye, og det var heller ikke vanlig blant hennes venninner da de var 14, 15 år, sier hun. "Heidi" har mest sannsynlig vært full en gang. Hun syntes ikke det var artig, sier hun:

Nei, full, det har jeg sluttet med, holdt jeg på å si. Det var sånn der når du ikke kunne drikke, at du bare... Men du kjenner nå selv når du skal stoppe, men det gjorde du ikke før da, så det gjør jeg egentlig ikke. [...] Det var den ene gangen, ja. Det var ikke noe særlig artig. [...] Jeg hadde liksom ikke kontroll fordi jeg ikke hadde drukket så mange ganger, og så visste jeg ikke hvor mye jeg tålte, og så følte jeg at jeg tålte mer enn jeg gjorde. Men plutselig så kom det, sant.

Den mer teatralske versjonen kan kanskje "Eva" representere: Hun var 17 ½ år da hun drakk for første gang, men etter det har hun festet ganske jevnt, i følge hennes fortelling. Årsaken til den relativt sene debuten, oppgir hun å være at hun ville vente med å drikke til alle (vennene) hadde sluttet å mase. Hun ville være "litt sær": "Ja, når jeg følte at det var mitt valg, og at jeg ikke var presset til å gjøre det". Hun drakk en

halv flaske vin, og sier at det egentlig ikke var noe spesielt, "ble litt susete da selvfølgelig". Hun sier hun ville se det som "innmari flaut å bli dårlig første gangen jeg skulle drikke, så jeg var fornøyd", sier hun. Men vennene reagerte: "De syntes egentlig at det var litt sjokkerende, at jeg plutselig 'oj' fant ut at 'nå skal jeg også drikke'. Men etter at de hadde fått i seg litt da, så ble det ganske naturlig." "Eva" sier hun liker å få (og får) mye oppmerksomhet, så å utsette debuten kan også fortolkes i skjemaet som en form for teater, for å få oppmerksomhet, lage en forestilling av hendelsen. "Eva" sier hun er kristen, "liberal kristen", så hun synes det er helt ok å drikke alkohol.

Jentene fra "Bybyen" som ikke debuterte så tidlig i tenårene, forteller om en svakere form for grensesprenging enn den utprøvingen på jenterommet som tidligdebutantene forteller om. Alkoholdebuten og bruddet med barndommen virker ikke å være like grensesprengende når jentene er litt eldre. For de eldre jentene skjer debuten i mer kontrollerte former, og de er mer bevisst på at de skal ha kontroll, ikke bli som "fjortiser" når de drikker. Det er også et interessant fenomen at jentene på "Bygda" ser ut til å debutere tidligere enn jentene i "Bybyen".

Gutter, alkoholdebut og fjortisfester

Også guttene legger vekt på det fellesskapet som oppstår når de debuterer med alkohol, men for guttenes vedkommende ser det ut som at alkoholdebuten ofte skjer på en litt annen måte enn for jentene. For det første ser det ut som om guttenes alkoholdebut er mer spredt i forhold til alder. Guttene er litt eldre enn ("Bygde-") jentene (over 15 år) når de drikker alkohol for første gang. For det andre har ikke gutterommet vært den samme arenaen for utprøving som jenterommet. For det tredje legger guttene mer vekt på fellesskapet med gjengen; bli kjent med nye folk, ta del i noe de ikke har vært med på før. For det fjerde, selv om det kan være tilfeldig: Ingen av guttene i utvalget sier at de har tatt alkohol hjemme. De har heller skaffet seg drikkevarene gjennom eldre kompiser eller søsken. For det femte – guttene forteller ikke om "feiking", og at de ler av seg selv, over sprø ting de har gjort i "fjortisfylla". Det kan likevel hende at dette med "feiking" er noe guttene underkommuniserer. De fleste forteller om en mer kontrollert alkoholdebut enn det som var tilfelle for jentene som debuterte tidlig i tenårene. Dette kan ha sammenheng med alder, der jentene som debuterer senere også forteller om en mer kontrollert debut.

For "Espen" var autonomikampen, bruddet med barndommen ganske grense-
sprengende, både for han selv og foreldrene. Han var 15 år første gangen han
smakte alkohol, sier han: "Vi var en gjeng som fikk smuglet med oss litt dårlig vin og
sånn, var sånn typisk fjortisfest, sånn rølpete". "Selv om kanskje ikke slutten på
kvelden var så bra, så hadde jeg hatt det så artig tidligere, så du kan si jeg fikk
smaken på det da. Det var artig, spennende", sier han. Det var en kompis som
skaffet drikkevarene, og "Espen" forteller at han ble *god og full*. "Det ble litt styr", sier
han, fordi foreldrene merket at han hadde drukket. De ble skuffet, og ble mer strenge
på hvor han fikk dra etter denne episoden:

Det virket utrolig spennende. Jeg har hørt om kompiser som hadde gjort det, og
så at det var morsomt. Syntes det virket veldig spennende, voksent og stort, og
det var tøft og spennende, og det var forbudt. [...] Ble mer påpasselig etterpå. Det
var på den tida det var sånn om å gjøre å dra ut, bli fortest mulig full, og fortest
mulig edru igjen, og så dra hjem. [...] Litt mer med i gjengen kanskje. Fikk ta del i
en sosial aktivitet som jeg ikke kunne ta del i tidligere, som ble veldig, veldig artig.
Traff en del nye folk som du ble kjent med, sånne ting.

På den tiden var det "vanskeligere å få tak i alkohol da", sier han, og forteller om
hvordan kompiserne planla "innkjøpet". Siden var det å finne en plass å møtes, og å
gjemme alkoholen. "Det var mye styr" sier han. Denne "katt og mus" leken med
foreldrene, virker som en variant av jentenes sniking og stjeling. Jentene stjeler
hjemme og sniker seg ut, mens gutter skaffer seg drikkevarer gjennom eldre
kompiser. De behøver ikke snike seg ut, men det har muligens sammenheng med at
de er litt eldre når autonomikampen starter. I tillegg ser det ut som om guttene har
større frihet enn jentene, de behøver ikke å snike seg ut. Men det er ikke tillatt å
drikke, drikkevarene må holdes skjult.

"Frode" forklarer sin alkoholdebut med at han skulle teste hvor mye han greide, en
slags styrkeprøve. Da han skulle på sin første offentlige fest etter konfirmasjonen,
hadde han fått en eldre nevø til å kjøpe fem flasker øl til seg. Han forteller at han
drakk bare en eller to av ølflaskene, de andre ga han vekk. Årsaken var at han ikke
likte ølet i det hele tatt. "Det var mer som en test da – hva jeg greide. Det ble ikke så

mye. Bare for å ha gjort det en gang. [...] Siste gang, tenkte jeg – helt forferdelig”. På mitt spørsmål om han har smakt øl senere, svarer han ”Ja, mange ganger”, men han liker det fortsatt ikke. ”Frode” var ikke så ofte på fest på den tiden, ”kanskje en gang hver tredje måned eller noe slik”, sier han. Han mener at vennene var mye oftere på fest: ”hver uke det”, sier han.

Flere av guttene oppgir at det å drive på med fotball er en årsak til at de ikke var så hyppige deltakere på fest, eller at de faktisk ikke drakk i det hele tatt når de var i fjortisalderen. ”Christer” var 14 år, og debuterte med å drikke tre flasker øl. Det var ingenting spesielt med hendelsen, bare at han ”hadde lyst til å prøve noe nytt.” Det gikk et halvt år til neste gang han dro på fest. Han spilte fotball på den tiden, sier han, og var ikke så ofte ute på fest. ”Asgeir” sier han måtte ”legge opp” på grunn av skader, og forklarer at fotballkarrieren var en årsak til at han ikke smakte alkohol før han var nærmere 17 år:

Jeg hadde ikke rørt alkohol fordi jeg skulle satse på fotballen da vet du, men når det gikk skeis, var det bare å hive seg på flaska. [...] Jeg hadde egentlig ikke så mange forventninger. Jeg tenkte nå bare ’kan vel finne ut hva det er for noe’ tenkte jeg. Så det var mer sånn. Jeg var spent på å se hva dette var [...] ble nå god og full da, men jeg var ikke sånn overstadig heller da, men jeg var nå. Jeg ga meg da jeg kjente at det var på tide å gi seg da [...] Det var nå artig da. Artig, det fristet til gjentakelse.

”Asgeir” sier at noen av vennene hans ble skuffet da han begynte å drikke, men samtidig syntes de at det var artig også. ”Artig å se meg og, være med og drikke da, ha det artig”. ”Asgeirs” brudd med fotballmiljøet blir også en markering av å innlemmes i et nytt fellesskap, de som er hans nærmeste venner.

”Adrian” oppgir også fotballen som årsak til at han ikke er så ofte på fest. Han var ikke så mye på fester i 14-15-års-alderen. Var på noen få hjemmefester, men drakk ikke, bare ”hilste på folk som var beruset”, sier han. Da var han fullt bestemt på at han ikke skulle drikke, og var bare glad han ikke var i deres (de fulles) sko. Han mener at han begynte å drikke ganske seint i forhold til de andre i klassen. Han drakk

seg skikkelig full i begynnelsen av tiende klasse, husker han. Han var sammen med noen kamerater:

Det ble litt spying og ja [...] mye tull, mye detting og bare fjas, slik som de fleste er første gangen de er full sikker. Det var vel bare for å finne ut hvordan det var å være full, kan jeg tenke meg, visste hva som ventet meg. Det var vel derfor jeg var litt nysgjerrig på det”.

For ”Adrian” var det å drikke en slags utforskning, sier han. Ingen blir brukere uten at de lærer seg hvordan stoffet frambringer de riktige virkningene, skriver den amerikanske sosiologen Howard Becker (2005). ”Adrian” var nysgjerrig og ville finne ut hvordan det var å være full, han ville lære seg virkningene. Det fant han visst ut også, for litt senere i samtalen kommer det frem flere detaljer fra ”Adrians” alkoholdebut:

Alt det rare jeg har gjort og hva de har ”hatt i meg”, og hvordan jeg hadde spydd på meg selv, trappet i meg konjakk og klint nugatti ut over trynet mitt, og slik. Var vel den stilen der sikkert. Var mye prating etter den første gangen en var liksom full. Ting som man kan vente seg det...

Guttenes fortellinger fortolkes som at alkoholdebuten var noe de før eller senere måtte gjennom, en slags ”manndomsprøve”. ”Viktor” kan ikke helt huske sin alkoholdebut, sier han. Årsaken til det mener han er at festen sikkert var ”så lik de fleste festene jeg har vært på, bare litt mer spennende den gangen, men jeg husker de første gangene”, sier han. Jeg spør om han hadde noen spesielle forventninger til det å drikke:

Ja, altså, jeg vet ikke om det var forventningen, men altså det, jeg tror jeg gjorde det fordi det er kul ting å gjøre på en måte. Ikke at jeg hadde noen store forventninger til hva det skulle gjøre med meg, men mer at det var en ting som skulle vært gjort. Det måtte gjøres, rett og slett.

”Det måtte gjøres, rett og slett”, sier ”Viktor”. For å markere bruddet med barndommen, er det å drikke alkohol for første gang ikke til å unngå for mange. Flere

av informantene uttrykker seg i lignende vendinger om at det å drikke for første gang, er noe de må i gjennom, og at de på en måte må regne med at det skjer ting de ikke helt har kontroll over – fordi de ikke har lært seg alkoholens virkninger. Det å være ukjent med virkningen, "fjortis", tillater å ikke ha kontroll, å "feike" overstadig beruselse (spesielt for de yngste debutantene), eller rett og slett å bli for full. Å skjule dette for foreldrene ser også ut til å være en del av dette spillet. Det er jo fortsatt ulovlig det man gjør. De aller fleste har ikke foreldrenes velsignelse for sine handlinger.

I flere studier har tenåringer og ungdommer sagt at de drikker fordi de vil ha det gøy, føle seg friere, danse, le og slappe av. Alkoholens gleder, spenningen, leken, spillet og konkurransen kommer tydelig fram i disse fortellingene. Å "ha det artig" er nok det argumentet jeg fikk flest av i løpet av disse samtalene. Kopieringen av voksenatferden, som Pape (1994) og flere forskere har beskrevet, kommer ikke så tydelig fram i fortellingene om alkoholdebut og fjortisfester. Fortellingene på dette stadiet bærer i større grad preg av en barnslig utforskning i det å lære seg alkoholens virkninger, og en non-konform atferd i forhold til de voksne. Margareta Norell og Claes Törnquist, skriver at leken er en absolutt forutsetning for å finne en identitet og seg selv.

Prövningen, identifieringsarbetet och skapandet av den kollektivt narrative identiteten som sker under ruset har stora likheter med det som sker under barns og ungas lek. [...] I en känsla av tillit och kreativ lust och uten rädsla för att i frågasättas – fritt pröva att hantera omvärldens objekt i enlighet med sina egna speciella förutsättningar och föreställningar (Norell og Törnquist 1995:235).

Lekens mening i den kollektive beruselse for ungdom har åpenbare likheter med lekens mening for et barn, hevder de.

"Skjønner ikke poenget"

Hva forteller de som ikke drikker? Er deres fortellinger fortolket i de samme skjema: Å ha det artig: leken, spillet, non-konform atferd, forestillingene? Hvordan fortolker de liminalitet og autonomikamp, bruddet med foreldrenes normer og atferd?

Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg viser til en undersøkelse fra en mindre by i Midtvesten (Jessor og Jessor i Bjerrum Nielsen og Rudberg 1991) der ungdom som ikke drikker ser ut til å forbli i et konvensjonelt verdisystem. De legger vekt på gode skoleprestasjoner, mindre vekt på uavhengighet, større intoleranse for avvikende atferd, større religiøsitet, større sammenfall mellom venners og foreldrenes normer. Deres livsmønster svarer på mange måter til barns, skriver de. Det er dette livsmønsteret ungdom som drikker fjerner, seg gradvis fra. Utviklingen av ikke-drikkernes non-konformitetsnivå beveger seg langsommere, hevder de.

Fire av informantene i denne undersøkelsen sier at de ikke drikker i det hele tatt. De har bare så vidt smakt alkohol, og sier de aldri har drukket så mye at de har følt seg beruset. "Gustav" sier at han drikker, men er likevel meget forsiktig. Han sier han drikker noen få ølflasker for selskaps skyld, men har aldri vært beruset.

Et mye brukt argument for avhold/måtehold, er at de ikke ser noen grunn til å drikke, "skjønner ikke poenget", som "Atle" sier. Disse ungdommene legger i større grad vekt på ansvar, omsorg, kontroll og faglige ambisjoner. De fleste forteller at de er skoleflinke, og at de har klare planer for en framtidig yrkeskarriere. Denne gruppen refererer oftere til egne foreldre, og deres holdninger til alkoholbruk. Deltakelsen i leken, spillet og ulovlighetene går ikke inn i disse fortellingene. Det virker som om ungdommene som ikke drikker, refererer til foreldrenes normer. Om denne atferden er mer lik barnets, er jeg litt i tvilende til. Disse ungdommene kan være mer "borgerliggjorte", velinformerte, kunnskapsrike og oppdratt til større frihet og ansvar. De "velger" i Bourdieus (Bourdieu 1995) skjema en habitus som ligner den klassen som har høyest kulturell kapital. De opplever kanskje ikke denne generasjonskløften på samme måte som de som drikker.

Verken by- bygdvariabelen, eller kjønn slår spesielt ut for denne gruppen ungdommer. Selv om også denne gruppen sier at de har det artig, og at de vil ha det artig, er det kopieringen av en mer voksen atferd som er mest fremtredende.

"Therese" er fra "Bygda", og forteller at hun har mest lyst til å studere medisin. Hun "drikker ikke". "Jeg har smakt selvsagt, men jeg drikker ikke mye. Jeg drikker ikke i

det hele tatt egentlig. Jeg drikker litt vin når jeg er ute sammen med mamma og pappa, men det blir ikke noe alkohol ellers nei". Da "Therese" var 14, 15 år, var det ikke så vanlig å feste og drikke blant hennes nærmeste venner. "Vi var en sånn vennekrets med mye, noen var kristne, og hadde en del kristne verdier på det med alkohol", sier hun. "Therese" er ikke personlig kristen selv, men sier at hennes tidligere venner ga henne trygghet på at "her blir det i alle fall ikke noe tull". Hun forteller at mens hun gikk på ungdomsskolen var hun ikke i den vennekretsen som drakk: "Men nå er jeg det" (sic).

"Therese" fortolker seg selv som en som tar ansvar, hun passer på, og hun diskuterer alkoholbruk med sine foreldre. Hun sier at foreldrene er bekymret for enkelte ungdommers alkoholforbruk. Selv har "Therese" en avtale med sine foreldre om at hun skal få bil hvis hun lar være å drikke før hun fyller atten. "Og jeg tror egentlig ikke at jeg kommer til å drikke så veldig mye etter jeg er atten heller. Jeg ser ikke så veldig poenget med det når jeg har det artig på fest uten at jeg drikker" sier hun. "Therese" forteller om at hun er ganske aktiv på fritiden med musikk og friidrett, og at hun deltar på stevner og konkurranser:

Jeg har kanskje alltid vært den som bryr meg om skole, har det artig, driver med friidrett, driver med korps. Jeg er liksom ikke en person som drikker hver helg og, ikke sant, er ute av skolen og alt mulig.

"Therese" fortolker seg selv som en motsetning til de (andre). De som drikker hver helg, som er ute av skolen, som ikke driver med idrett, eller andre kulturaktiviteter. I denne fortellingen er hun den som har såkalte "sunne verdier og interesser". Det er også samfunnets normer hun viser til. Staten iverksetter ulike kampanjer for mennesker som ikke lever sunt: Vi skal spise så og så mye frukt, ikke røyke, ikke drikke. Vi skal mosjonere så og så mange ganger i uken, spise fisk og unngå fett. Denne "sunnhetspolitikken" er preget av protestantismens krav om måtehold og nøkterhet. Den borgerlige oppdragelse er i følge Colin Campbell (1995) en sekularisert form for protestantismens etikk.

"Therese" sier at hun har vært med på fester der andre har hatt sin alkoholdebut, og at hun har hjulpet folk hjem:

Jeg har hjulpet ei jente heim en gang, som begynte å drikke, og som ikke... Som fikk i seg litt for mye av den spriten som stort sett er her i bygda kan du si, her i nærheten. Sånn 96 blandet med et eller annet rart noe, så hun gikk nå rett i... Ja, så hun måtte bæres hjem. Det er nå en del sånne episoder da.

”Jeg blir kalt en liten reddende engel, jeg vet ikke helt jeg”, sier hun, og mener at det er forferdelig mye fyll utenfor festlokalet på bygdefestene. Da hun gikk første året på videregående, var hun ofte på slike fester:

Jeg synes egentlig det er artig å være inne, for jeg liker veldig godt å danse og frike ut litt sånn ute på dansegulvet, og så tar jeg meg en tur ut for å se om folk har det bra. For det er ofte jeg møter venner som ikke har det så bra.

For ”Therese” er det viktig å ha full kontroll, både på seg selv og sine omgivelser. Hun sier at vennene er glad for å ha henne med på fest: ”for jeg passer stort sett på verdisaker og, så det skjer ikke noe tull”. Hun syntes det var litt teit og rart i begynnelsen (av tenårene) å ikke drikke, men nå synes hun at det er helt greit:

Nå blir det sett på, nå er jeg litt stolt på en måte, at jeg klarer å holde meg. Jeg vet at når jeg blir atten, så kommer jeg til å ta meg et glass vin, kanskje litt oftere, med familie og venner og sånn. Men jeg vet at det aldri tar overhånd, for jeg ser alt det gjerne folk gjør når de begynner å drikke. Så jeg synes det er greit nå.

”Bendik” har også sin yrkeskarriere klar. Han skal bli lege, og har planer om å studere utenlands. ”Bendik” har heller ikke funnet noen god grunn til å drikke seg full, sier han: ”Så jeg er veldig rar da, i alle fall slik andre mener rundt her da. For de fleste har nå enten vært nesten full eller full en eller annen gang, men jeg har ikke vært det ennå. Det er mange som har store planer om at jeg skal bli full i russetida nå da”, sier han. Det meste ”Bendik” har drukket er tre flasker rusbrus, og de drakk han fordi kameratene hadde planlagt at han skulle drikke seg full en sommerkveld for to år siden. Måten ”Bendik” forteller om denne episoden på, er interessant. Han forteller i en passiv form hvordan kompisene forsøkte å lure han/få han til å drikke. Han inntar

en voksen og distansert rolle når han forteller om kompisenes iherdige forsøk på å få han til å drikke. Han ser på deres barnslige lek/spill med en viss avstand. Han var ikke med på disse spillereglene:

Nei, det var en som hadde kjøpt dem til meg fordi han mente at jeg skulle bli full mens vi satt i sommerhuset til besteforeldrene mine da. Satt og grillet og greier da, så mente de at jeg skulle drikke meg full da. Så holdt de nå på da, og skulle ha meg til å gjøre det der da. Ja, de ga seg nå ikke da, så jeg tenkte 'det skader nå ikke å ta ei flaske da'. Så det smakte ikke stygt da, så jeg tok ei flaske til. Så var det ikke bra nok det da, så de hadde kjøpt sånn firerpakning da, som jeg skulle drikke opp, heile greia da, men så... Jeg vet ikke helt hva som gjorde det, men jeg tok nå ikke den siste flasken. Jeg tror ikke jeg ble full da. Jeg regner det nå i alle fall ikke slik. Merket ikke noe spesielt.

Først hadde kompisene forsøkt å lure i han øl, ved å helle øl i brusen hans, men den ble fort avslørt. "Bendik" sier at han til slutt drakk de tre flaskene fordi han ble irritert, og at han mente at kameratene skulle gi seg med masingen om å drikke etter dette. Likevel har det vært mange "lignende episoder at de skulle ha meg til å drikke og sånn, men jeg har aldri gjort det", sier han. "Bendik" er ganske ofte på fest, men han drikker ikke, eller han uttrykker det mer slik: "Det har aldri blitt til at jeg har drukket noe særlig".

"Bendik" liker å ha kontroll, både på seg selv og omgivelsene. Han er ofte på fest, og han forteller foreldrene om det som skjer på festene han deltar på:

Alle ganger når jeg kommer hjem fra fest, så spør de hva som har skjedd, og hvem som var der, og hvem som var full og slik, og jeg forteller dem nå vanligvis det da. I alle fall når det gjelder brødrene mine og slik da, så synes jeg at de bør vite det. Og det blir de nå veldig glad for da.

Jeg spør "Bendik" om han noen ganger har vært fristet til å drikke seg full: "Det har jeg vært, jeg har vært på kanten da, enkelte situasjoner av forskjellige grunner, men så har jeg tenkt meg om", sier han:

Når det tar av på fest, så har jeg det best når jeg er edru, slik jeg ser det, for da kan jeg få med meg det som skjer, greier å følge med.

For "Therese" og "Bendik" er selvkontroll en faktor de setter som en viktig norm, spesielt for seg selv. Kontroll er en viktig norm i den borgerlige oppdragelse, som innprenter det ikke kontrollerte barnet å legge bånd på seg selv: Kontroll i forhold til kroppslig nytelse. Man kan nyte et glass vin, men det oppfattes som vulgært å drikke i store mengder for å bli full. Det er ikke dannet alkoholbruk. Både "Therese", "Bendik" og "Gustav" sier at de tror de kommer til å ha omtrent samme forhold til alkohol som foreldrene: "Kan ta meg et glass av og til, men aldri drikke noe særlig", sier Bendik.

En av informantene, "Anita", sier at hun ikke drikker alkohol av medisinske grunner. Det var heller ikke vanlig å drikke blant hennes venner da hun var 14, 15 år: "Bestevenninna mi, hun var alltid litt sånn nærmere meg, så hun hadde ikke sånn forhold til alkohol hun heller liksom". "Anita" har aldri vært noe "utelivsmenneske", sier hun. Hun kan godt sitte hjemme en lørdagskveld sammen med foreldrene. Hun mener også at foreldrene stoler på henne, og at hun respekterer det de sier til henne. Hun forteller foreldrene om det som skjer: "kanskje mer enn jeg skulle egentlig, så det". Selv om hun av og til har vært nysgjerrig på hvordan alkohol smaker, sier hun, så tør hun ikke smake. "Men som ho mamma sier, så tror hun ikke at jeg har kommet til å dra ut og drukket og sånn, blitt full og sånn som mange 14-åringer bruker å gjøre kanskje", forsikrer hun. Både "Therese" og "Anita" forteller at de jobber med skolearbeidet, og står opp tidlig om søndagene for å gjøre lekser.

"Mona" er *misjonærbarn*, "så jeg er kanskje ikke noen gjennomsnittlig person", sier hun. Hun tilhørte en "snill gruppe" venner da hun var rundt 14, 15 år, og det var ikke vanlig å feste for henne i den alderen: "Det var vel de kuleste som begynte å drikke og sånn". "Mona" sier at hun ikke drikker, hun har bare smakt litt: "Jeg har aldri vært full jeg da". Hun har bestemt seg for å være avholds: "Har lyst til å være litt motkultur da", sier hun. "Monas" argumenter for avhold kan også tolkes ut fra både hennes og foreldrenes kristne livssyn.

Det var på en bursdagsfeiring at "Mona" drakk litt rusbrus:

Tror bare jeg drakk en flaske rusbrus kanskje. Tror ikke det var noe mer enn det. Da følte jeg meg litt sånn. Det er fordi jeg ikke er vant til de. [...] Jeg tenkte egentlig at det er bra at folk ser at jeg ikke er så veldig prektig da, men samtidig så har jeg lyst til å være litt annerledes. Jeg synes det er så masse dritt med alkohol, så jeg har litt lyst til å være motkultur da.

"Mona" fortolker sitt avhold ut i fra at hun vil være annerledes, men hun ønsker ikke å bli sett på som prektig. Det er bedre for "Mona" å være kristen og annerledes – eller motkultur - enn å være kristen og prektig. "Mona" drakk den ene flasken fordi hun ønsket at de andre ikke skulle ha et inntrykk av at hun var så veldig prektig, sier hun.

"Atle" har aldri drukket mer enn en ¼ flaske rusbrus: "Det smakte egentlig som utvanna Schweppes lemon, skjønte ikke poenget, giddet ikke", sier han. Det var ei venninne som mente at han burde drikke, og hennes argument var at han hadde fylt atten år. "Atle" sier at han "drikker ikke, for jeg er veldig vant til å bli den som må ta vare på folk. Jeg føler nesten at jeg har sånn ansvar. Jeg har ikke lyst".

"Jeg har alltid vært litt heldig, for ting kommer litt naturlig for meg. Jeg har veldig gode karakterer uten å gjøre så stor innsats for det. Jeg er veldig heldig sånn sett", sier "Atle", som er den eneste av de måteholdne/avholdne som ikke diskuterer temaet rundt drikking/alkohol hjemme. Han snakker ikke om voksne eller borgerlige normer i forhold til drikking. Han har heller ikke lyst til å bli voksen ennå, sier han, og har ingen spesielle framtidsplaner: "Vet egentlig ikke hva jeg skal bli, har ikke lyst til å bli så voksen ennå".

"Atle" har vokst opp sammen med sin mor, og er enebarn, faren har han ingen kontakt med, sier han. "Atle" tilhører et miljø med "folk som har vært litt utstøtt sånn sett, *Metalheads* på en måte". Ut fra den forklaringen "Atle" har på denne gruppen, har disse ungdommene funnet hverandre ut fra felles musikksmak, Black Metal, og at de utseendemessig ser ut som "svartmetallere", men han liker ikke uttrykket "svartmetaller": "Høres så utrolig Harry ut egentlig", sier han. Da "Atle" var 14, 15 år, var det ikke vanlig med festing og drikking. Han hadde bare hørt om at flere av jentene i klassen hadde blitt sendt til sykehus for pumping: "Det var ganske vilt", sier han. "Atles" historie kan tolkes som en majoritetsmisforståelse når det gjelder jentene

i klassen. Jentene i klassen var ikke hans nærmeste venner, og det kan hende at en eller to blir til flere i en slik forståelse.

Lekene og spillet når "Metalheadsene" fester, er tydelige: For eksempel det å gjøre morsomheter med musikkjangre de selv ikke har tilknytning til: "Stor sortkledt mann med sort sminke, og langt svart hår som synger "staying alive" til karaoke. Det er en ganske god slåger, det er ganske rått", sier "Atle".

Alt i alt er fortellingene til de svært måteholdne eller avholdne ungdommene ulik de fortellingene fra de som har drukket alkohol fra 14, 15-års-alderen, og som stort sett drikker når de er på fest. Det er tydelig at begrepene rundt spill, lek, konkurranse, teater, løsrivelse, grensesprenging, autonomikamp, opposisjon til foreldre er mer eller mindre fraværende i disse fortellingene.

Selv om flere av de avholdne/måteholdne snakker mye om at de er med på festene det drikkes på, synes de at de som drikker, gjør mye dumt, og at de selv på en måte er der for å passe på. På samme måte gir de som drikker, uttrykk for at de avholdne/måteholdne befinner seg litt utenfor fellesskapet, de passer ikke helt inn. Dette kan tolkes inn i skjemaet for den kollektive leken blant de som drikker. Denne leken er avgrenset i tid og rom, og den har visse regler som deltakerne må følge (Norell og Törnquist 1995). De som ikke drikker, har ingen roller i denne leken, de er seg selv på en måte. De blir heller de som forstyrrer denne leken, ved at de stiller seg utenfor og er edrue. De som drikker, "skyr den eller det som påminner dem om at det bara är på lek" (1995:236). De som ikke drikker, "bryter sönder sagovärlden".(op.cit)

"Mona" er ikke så ofte på festene der det blir drukket alkohol, men av og til er hun med. Selv om hun har fått mange komplimenter fordi hun ikke drikker, opplever hun det som ubehagelig og kjedelig hvis folk blir veldig full. Hun blir flau over venninner som kommer med uttalelser og betroelser:

"Begynner å rope ut ting, og er veldig åpen og sånn. Blir flau på deres Vegne. [...] Ja, jeg ser litt på dem, men de blir bare irritert hvis jeg skal legge meg borti da. [...] Hvis jeg sier sånn der 'pass på hva du sier nå', da blir de sure.

"Asgeir" sier han har mange forskjellige venner: "Og så har jeg venner som ikke drikker i det hele tatt også. De inviterer jeg ikke på fest", sier han. "Bente" mener at man skal bruke ungdomstida til å utforske ting. Om de som ikke drikker tror hun: "Kanskje de ikke har noen nytte av å drikke? De sitter nå der".

Det er en forskjell mellom den identiteten de som ikke drikker, formidler om seg selv, og slik den oppleves av andre (de som drikker). "Bendik" ser ikke noen stor forskjell på seg selv og de andre festdeltakerne: "Blir dratt med på det meste egentlig. Det er ikke slik at jeg ikke får være med på ting om jeg ikke er full da", sier han. Likevel er han ikke helt med på spillereglene i den episoden der kompisene hadde planlagt at han skulle drikke. "Therese" sier at det er mange som ikke aksepterer at hun ikke drikker, og at det har hendt at folk kommer bort til henne og har prøvd å presse i henne øl. Hun har bare slått den vekk, sier hun: "Jeg blir jo veldig revet med uansett da, men alkoholen bidrar jo. Jeg er en person som kan frike ut uansett". Hun mener at årsaken til at noen prøver å få henne til å drikke er at "de har kanskje lyst til å se meg 'drite meg ut' sånn skikkelig, uten at jeg var klar over det på en måte".

4.2. Å FINNE SEG SELV

Chris Barker (2000) hevder at det å utvikle sin egen identitet er å lage sin egen individuelle livshistorie, en livshistorie som også skal kjennes igjen av de andre rundt deg. Selv om identitetsarbeidet foregår gjennom hele livet, er det spesielt intensivt i ungdomstiden. Fjortisfasens eksperimentering og særegne stil legger grunnen for en kulturell "voksengjøring" av ungdomstiden (Frønes og Brusdal 2000). De hevder at som 17-åring er man mer eller mindre ferdig med "fjortisstilen". Hvordan fortolker ungdommene sitt alkoholbruk i forhold til denne mer "voksengjorte" stilen? I Van Genneps (1999) teorier er dette den fasen hvor man reintegreres i samfunnet, med status som voksen. Jeg har forsøkt å belyse problemstillingen med spørsmål om hvordan ungdommene bruker alkohol i dag, som 18-åringer.

Alkoholforventninger læres gjennom hele sosialiseringen, skriver Willy Pedersen (1995) i artikkelen *Full for første gang*. Alkoholforventningene predikerer også alkoholdebut, men er altså sosialisert lenge før dette skjer. Når ungdom begynner å

drikke, oppleves det gjerne en ubalanse mellom egen atferd og måten en tenker på dette. Mangelen på balanse mellom tanke og handling blir korrigeret, slik at en endrer måten en tenker om alkoholbruk på (kognitiv dissonans). I den grad positive virkninger av alkohol er forventet, hevder Pedersen, så blir de det - og gjerne i forsterket grad. Sosial anerkjennelse er en annen kilde som forsterker opplevelsen og bidrar til fortsatt motivasjon til å drikke. Pedersen kaller dette en læringsprosess som er mest virkningsfull i de tidligste stadiene av drikkingen – effekten avtar for hver ny drikkeerfaring.

Selv om alkoholdebuten for mange blir en "tabbekveld" som "Marit" uttrykker, er det ingen av disse som lot det bli med den ene episoden. De har etter hvert lært seg å drikke riktig mengde alkohol, slik at rusen blir akkurat passe – en lystbetont opplevelse. Den amerikanske sosiologen Howard Becker (2005) skriver hvordan ungdom lærer seg å røyke marihuana. En person kan ikke begynne å bruke marihuana som nytelesesmiddel, uten at han/hun lærer å definere virkningen som en fornøyelse, skriver han. Han forklarer at dette skjer gjennom en læringsprosess, hvordan stoffet virker. Ingen blir brukere uten at de lærer seg hvordan stoffet frambringer de riktige virkningene. Marihuanabrukeren må lære seg teknikken, å kjenne virkningene og å nyte dem, hevder Becker. Slik får de en motivasjon som ikke var til stede ved første gangs bruk.

I forrige kapittel ble de fleste av informantene presentert. På grunn av problemstillingen blir enkelte av informantene ikke så synlige i dette kapitlet, blant annet de som ikke drikker. Enkelte av informantene var også mer meddelsomme enn andre, og utfyller og forklarer problemstillingene bedre enn andre. Et par av informantene var litt ordknappe, og det har derfor vært mindre "å hente ut" av deres fortellinger. Av metodiske årsaker fortsetter jeg å dele opp analysen etter kjønns- og bostedsvariabelen.

Jenter, identitet og alkoholbruk

De fleste av jentene, både de som debuterte tidlig i tenårene, og de som debuterte senere, sier at de har funnet fram til hvor mye de tåler, hva de liker best å drikke, og at det er flaut eller unødvendig å bli for full, miste kontrollen. Sine egne tabber som nybegynnere, "fjortisfylla" kan de le av, men ikke om de "renner over" i mer "moden"

alder, når de egentlig vet hvor mye som skal til. Enkelte forteller også om hvilken virkning de ulike drikkevarene har på dem.

Autonomiprojektet har kjønnsnyanser, skriver Bjerrum Nielsen og Rudberg (1990). For jentene er det viktig å markere en voksenstatus overfor foreldrene, men det skjer ofte sammen med andre venninner eller kjærester, skriver de. Å få seg kjæreste er å markere et brudd med barndommen og foreldre, men i den første fasen er det den gode venninnen som er den allierte. Mange nevner at det er lettere å komme i kontakt med andre når de har drukket. På festen blir man kjent, kanskje blir man også kjæreste etter hvert? Fellesskapet med venninner og venner er viktig fram til man har fått seg kjæreste, da trekker det unge paret seg litt tilbake til et mer "voksent" liv på lørdagskveldene.

To av jentene fra "Bygda" har fått seg kjæreste, og de mener at det er årsaken til at de ikke er så ofte på fest lenger. "Fanny" og kjæresten har nettopp flyttet sammen i en liten leilighet:

Før så var jeg ut ganske mye i helgene. Da var jeg ute nesten hver helg sånn som alle andre, men så ble det rolig da når jeg fikk meg kjæreste liksom. Nå er jeg sjelden ute. Ei helg i måneden kanskje, litt forskjellig. Vi sitter hjemme. Av og til har vi besøk av andre venner, eller vi ser film og koser oss bare. [...] Før så drakk jeg fordi jeg syntes det var artig, at jeg hadde lyst til det, men etter at jeg fikk meg kar, så vil jeg heller være sammen med han, enn å dra ut og drikke.

Lørdags- og kosekveldene hjemme drikker de ikke, sier hun. "Før jeg var atten år, var det jo hjemmefester det gikk på, det som var artigst liksom". "Fanny" sier at hun er sammen med forskjellige vennegjenger, og mener at det ikke skjer noe spesielt på de festene hun er på: "Vi pleier som oftest bare å sitte der, det er artigst når vi er bare jentegjengen, synes jeg, som sitter der, og da sitter vi bare og drikker og koser oss, hører på musikk og prater". Når "Fanny" er ute på fest, drikker hun mest sprit, mest fordi hun ikke liker øl og vin, sier hun:

Jeg kan drikke rusbrus, men da føler jeg at jeg må drikke så mange, sånn 10 stykker, og da blir det veldig dyrt med 10 rusbrus. Da blir jeg sånn passe full i en time, så går det over. Drikker jeg sprit, så kan jeg drikke akkurat så mye jeg vil til jeg oppnår hvor full jeg vil være, så stopper jeg, og er full en god stund. Det synes jeg er best. [...] Jeg vet akkurat hvor mye jeg skal drikke for å bli sånn passe full, og da drikker jeg bare det, så stopper jeg liksom. [...] for da blir jeg sånn passe edru til jeg skal hjem og legge meg liksom. Så det går bra.

Men det har nok skjedd at hun ikke helt har hatt kontroll likevel:

Hvis jeg blir for full, da er det jo ikke artig i det hele tatt. Det har skjedd mange ganger det og, men da har jeg satt meg ned og tenkt 'Uff, jeg vil hjem. Jeg angre på at jeg drakk for mye'. Det er ikke så artig liksom. Drikker jeg for lite blir det heller ikke så artig, for da kan jeg ikke slå meg riktig så mye løs, men akkurat passe så går det bra.

Å bevare leken, å ha det artig, er fortsatt et viktig mål for å drikke, men det avhenger av at man drikker seg "passe full", at de har kontroll. I den borgerlige oppdragelsen er det å holde sine behov under kontroll viktig. Å bli voksen handler i ungdommenes fortellinger, om en forståelse av at det er viktig å kunne kontrollere seg. Å drikke alkohol innebærer en viss risiko for å miste kontrollen, men når man er atten år, tolkes dette som et tilbakesteg til "fjortisstadiet". Det innebærer derfor også en risiko for å tape sin identitet som ung voksen, og erfaren alkoholbruker. Å bli identifisert, eller identifisere seg med "fjortisens"/barnets ukontrollerte atferd, er derfor ikke artig. De aller fleste ungdommene legger vekt på nettopp dette aspektet i sin "voksne" alkoholbruk.

Også "Marit" har fått seg kjæreste, og hun mener at det har gjort sitt til at hun og et par venninner (som også har kjæreste) ikke er så ofte på fest for tiden, men når hun først er på fest:

Hvis jeg er på fest, så drikker jeg egentlig heile tida. Jeg føler liksom sånn, at, ja... Jeg har vært på fest før uten å drikke, men jeg må liksom drikke når jeg skal på fest da. Det er bare noe som du føler liksom. [...] Jeg kan liksom ha

det artig uten å drikke, det er ikke problem, men det blir liksom ikke helt det samme når du skal på fest. Du skal liksom drikke da, det liksom hører med det. Liksom artigere da. Du har liksom ikke så mange hemninger da som når du er edru. Da går du liksom og tenker for mye, 'oj'- liksom, men når du drikker blir det artigere på en måte, av og til i alle fall. [...] Jeg bruker å bli full i alle fall, men av og til blir det litt for mye da, i forhold til hva man egentlig skal drikke da. Det som jeg vil oppnå, er å bli passe full. Jeg vet hva jeg gjør. [...] At det er artig.

Førerkortet er også et viktig symbol for voksenhet, og som mange oppgir som en årsak til at de drikker sjeldnere. "Bente" forteller at hun nettopp har tatt "lappen", og at hun i det siste har vært sjåfør når gjengen skal på fest. Ofte drar de inn til "Bybyen" på danserestaurant/disco. "Bente" liker å kjøre bil, og hun kan godt tenke seg å bli lastebilsjåfør (eller sjukepleier og flyvertinne), sier hun. Før hun fikk lappen, var hun ute nesten hver helg, men det hendte også hun ble hjemme, at hun ikke alltid visste å komme seg der festene var. Hun synes det er enklere nå, når hun kan kjøre selv. "Bente" har i løpet av disse årene erfart at hun ikke tåler å drikke sprit:

Jeg drikker for det meste øl, for jeg tåler ikke sprit. [...] Jeg vet med meg selv – hvis jeg drikker sprit, så får jeg skikkelig hukommelsestap. Husker ingenting hva som skjedde liksom. Husker ikke hvem som kjørte meg hjem liksom. Det er hvis jeg drikker sprit, og det har jeg sluttet med, for det nytter ikke å drikke hvis det blir slik. Det er ikke artig. [...] Jeg vil ha det artig, og jeg har det som regel artig når jeg drikker. Da har jeg ikke lyst til at noen rundt meg skal være sint, sur og holde på med slåssing og slik.

Det er viktig å ha kontroll, og å ha det artig. "Det nytter ikke å drikke hvis det blir slik, forklarer "Bente", og hevder at hun blir aggressiv av å drikke sprit, og at hun av og til har havnet i slåsskamp på grunn av dette: "Plutselig så opplever du at du kan bli veldig sint, og ikke vil prate med noen og sånn, men hvorfor det skjer – det vet jeg ikke", sier hun. Men hun hevder at hun som regel har det artig når hun er full. Det å bli aggressiv, sint, og ikke beherske sine følelsesutbrudd, kan også tolkes å høre mer barndommen til. For jenter er det kanskje også et tabuområde – å slåss. Det er helst

gutter som havner i slike situasjoner, og en jente som havner i en slik situasjon, mister kanskje også litt selvfølelse?

Byjenter

De fleste av jentene fra "Byby" debuterte litt senere enn jentene fra "Bygda". Det kan være tilfeldig, men kan også tolkes ut fra at på "Bygda" er det tillatt å dra på offentlige dansefester når man er 15 år. Der har konfirmasjonen fortsatt en funksjon i forhold til denne inntreden i voksenlivet. I byene er det stort sett 18-års aldersgrense for å komme inn på diskotek/danserestauranter. Ut fra det jentene fra "Bygda" forteller, har de opparbeidet seg en mye lengre erfaring med å drikke enn det jentene fra "Bybyen" har.

"Heidi" har ikke fylt 18 ennå og kommer seg derfor ikke inn på utestedene i byen. Hun er forlovet og har hatt samme kjæreste i tre år, og er ikke så mye ute på fest, sier hun. "Det er like greit å være inne og slik, og så er det sånn at det han... Det er ikke så artig for han å være med til mine venner akkurat. De er yngre enn han, mens jeg kan ikke være med han, fordi jeg kommer ikke inn, så det blir som oftest at vi finner på andre ting", sier hun. Hun tror det er på grunn av kjæresten at hun ikke drikker så mye når de en sjelden gang er på fest: "Når jeg er i lag med han, så passer han på meg på en måte, så det ikke skal skje noe liksom. Ja, jeg tror egentlig at det er det". Dette er imidlertid gjensidig, for "Heidi" mener at hun også passer på han, begrenser hvor mye de drikker.

"Eva" smakte ikke alkohol før hun var 17 ½ år. Tatt i betraktning at hun nå er 18, kan det synes som om hun har hatt det mer hektisk enn de fleste, men "Nå går det gjerne en måned mellom hver gang jeg drikker da", sier hun. "Jeg er mer den ansvarlige på festen for tiden. [...] Jeg er ansvarlig og er sjåfør", sier hun. Den hektiske perioden med drikking skriver seg fra en sydentur denne sommeren. Da hadde hun og venninnene vært på ferie i to uker, på et "partysted". Da var det drikking hver kveld, og da de kom hjem igjen, var de samme venninnene ute hver helg:

For å dra opp minner fra sydenturen, og drikke det samme som vi drakk der nede. [...] Men så ble vi veldig slitne etter den perioden, så da måtte vi ha en

lang periode uten noe. Så da gikk det vel to måneder før jeg smakte noe i det hele tatt.

”Eva” synes det er veldig artig på forspill når det er bare jenter som sitter sammen, sminker seg, og drikker litt vin før vi skal ut: ”Det er kjempeartig det”. Hun er ute hver helg, men drikker ikke så ofte. Også for ”Eva” er det viktig å ha kontroll. Når hun drikker, er det sjeldent mer enn en vinflaske, ”for da har jeg fullstendig kontroll”, sier hun. ”Jeg blir veldig høgrøstet, prater innmari mye, det gjør jeg ellers også”, sier hun. Hun mener at pratsomheten og at hun er høgrøstet, blir forsterket når hun drikker. Hun forteller at hun synger mye når hun er på fest, og det er veldig viktig for henne å få oppmerksomhet. Hun har vært skikkelig full ved en anledning, og syntes ikke det var noen artig opplevelse:

Jeg prøvde meg på Tequila en gang – og det – alle som har prøvd det, vet at det ikke går bra (ler). Da var jeg helt borte, og da liksom å få tekstmeldinger dagen etter ’du gjorde det, og du gjorde det’ – uten å huske noe selv. Det var ingen god opplevelse. Det vil jeg helst ikke oppleve igjen. Unødvendig.

Det kan godt tenkes at den litt ”teatraliske” ”Eva” legger på litt når hun sier at hun ikke husker noe selv fra denne episoden. I de fleste sammenhenger forteller hun at hun vil ha kontroll, men det kan jo hende at det gikk litt for fort, og at Tequila hadde en annen effekt enn vin.

Heller ikke ”Benedikte” synes det er artig å sjangle rundt og ”tryne”, men samtidig har hun ingenting i mot ”å dumme seg ut”, sier hun. På mange måter er ”Benedikte” en gjennomført *Svartmetaller*. Svarte klær, langt svart hår, piercing, kjettinger og symboler. Hun lærer seg å synge med vrengevokal i et metalband. Samtidig er hun også opptatt med aktiviteter som bryter med stilen og musikkreferansene. Hun synger i kirkekor og danser moderne dans. Når hun fester, ”drikker hun som en kar”, som det heter. Det kan også tolkes som at ”Benedikte” deltar på disse festene på guttenes premisser. Hun sier det er bare to jenter i gjengen. Samtidig kan hun også tillate seg å spille på sine feminine sider. Det mest framtrædende er at hun fortsatt tolker mye av det som skjer på festene, inn i et skjema for lek, spill og forestillinger.

Dette minner om en mer barnslig og umoden identitet. "Benedikte" fortolker seg mer i den liminale fasen ennå.

"Benedikte" sier hun disponerer kjellerleiligheten hjemme hos sine foreldre, og at de fleste "storfestene" foregår hjemme hos henne eller hos en av guttene, som også har et eget "domene", for å bruke dataspråket. Denne gjengen er på bortimot 30 personer, så det krever litt plass å ha festene på. Omtrent en gang i måneden er det "storfest", ellers er det mindre sammenkomster, med filmkvelder, der det blir "pilset" litt. På "storfestene" drikker "Benedikte" seg litt mer enn bare "brisen", sier hun. Hun forteller hvordan festene, drikkeritualene, er preget av teater, lek og konkurranse: "Jeg "shotter" en hel flaske 40 %, sier hun, og forklarer begrepet slik:

Å shotte - et bitte lite glass - fyller det med sprit og drikker. Det gjør du med ei heil flaske da, som er 0,70 liter. [...] Merkelig nok, lille meg, tåler mer enn de fleste karene.

"Benedikte" forteller at hun konkurrerer med guttene om å drikke mest: "Alltid jeg som har vunnet" sier hun, og hun mener at guttene synes dette er irriterende. Men det er bare guttene som "bonger", sier hun. "Benedikte" forklarer hva det betyr "å bonge":

De tar en sånn 1 ½ liters flaske da, og sager den av, sånn at det blir en trakt, og så tømmer de bare sånn fortløpende øl opp i den. Ja, slik at det blir sånn press oppå at det går ned i magen sånn kjempefort, sånn at de styrter på en måte 3-4 øl av gangen.

Selv får hun ikke til å bli full på øl, sier hun: "Jeg blir så slapp av det, så må man på dass heile tida". Hun hevder selv at hun er ganske dum når det gjelder å drikke:

Vel, jeg kan nå egentlig ikke å drikke når jeg drikker en hel flaske reint, så jeg er nå ganske dum når det gjelder å drikke. Jeg drikker litt for masse. Jeg vet hvor mye jeg tåler for å bli akkurat brisen, og hvor mye jeg tåler for å få alt for masse. Det har jeg lært meg sjøl å prøve ut gjennom åra. [...] Jeg kan kanskje plutselig finne på å danse på bordet og sånn, og det er det ingen andre enn

meg som gjør [...] Ja, så pleier jeg alltid å kle meg ut. Ha på meg ballkjole og sånn, og silkeskjørt, og alt mulig sånn.

"Benedikte" forteller om et rituale som skjedde på de festene hun var på før (da hun var sammen med sin første kjæreste:

Når vi satte på en CD som het for "Anti Christ Superstar" begynte alle i rommet å strippe og sånn, helle øl på magen og. Det var litt interessant.

"Benedikte" har prøvd å røyke hasj: "Men det ser jeg egentlig ikke på som et alt for sterkt narkotikum, men jeg har aldri gjort eller prøvd noe annet" sier hun.

Forsinket fjortis?

Flere av byjentene hevder at mange av jentene de kjenner, fortsatt er på "fjortisstadiet" i forhold til festing og drikking. En forklaring kan være at byjentene debuterer senere, og ikke kommer i gang med noe ritualpreget festing/drikking før de er 16-17 år gamle, og at dette kan være en årsak til at de ennå ikke har opparbeidet seg en personlig kompetanse på å kontrollere inntaket, finne sin egen stil. Ingen ønsker nok å identifisere seg med en mer barnslig oppførsel når man er 18 år, men det er interessant at det er jentene fra byen som snakker om dette fenomenet. "Heidi" sier at jentene blir mer "fjasete" på en måte:

Du vet liksom ikke om de bare 'faker' eller om de... Sånn tror jeg ikke det er med gutter. Hvis de er full, så er de det. Men at jenter, det er mer sånn 'Jeg er så full' (hermer), skikkelig sånn fjortisopplegg. Jeg tror det.

"Eva" har også en oppfatning av at det er vanligere at jentene drikker seg fulle, enn at guttene gjør det. Men det kan like gjerne være en generalisering ut fra subjektive opplevelser:

For guttene var veldig aktiv rundt grunnkurstida, og da var de stort sett dritings hver helg, og av og til på onsdager. [...] men det er ikke vanlig lenger, men vi jentene har kommet litt mer etter nå etter andre klasse, og tredje klasse har vært spesielt da.

"Mona" er som regel ikke med på festene. Hun trives bedre sammen med sine kristne venner, der de fortsatt leker litt:

Av og til så spiller vi spill, eller så ser vi på film. Vi kan dra ut og spise, så drar vi på kino. Ellers så er vi bare i lag, spiser godter (ler). Så har jeg noen kompiser som sprenger sånn dynamittflasker og sånn – litt barnslig.

"Mona" sier hun irriterer seg litt over at noen av jentene i klassen fortsatt er "fjortisjenter":

På mandagen skal folk snakke om hva de gjorde i helga og... De som fortsatt er sånne fjortisjenter da, de er sånn, de skal snakke om hvor fulle de var, og at de ikke husker, og veldig, snakker høyt om det, få alle til å høre på, og så snakker de om hva som skal skje neste helg. [...] De samme historiene om att og om att. Det blir jeg litt lei av.

For "Eva" er dette nesten det artigste, sier hun: "Mandags morgen på skolen, når alle har blitt friske igjen etter søndag, snakke om hva som skjedde. Bruker mandagen på det, og så bruker vi tirsdagen på å planlegge neste helg da – stort sett".

Bygdegutter

Er det slik som noen av jentene hevder, at gutter ikke "faker", og at de har vokst fra "fjortisstadiet"? Hvordan fortolker de unge guttene sitt alkoholbruk som 18-åringer?

"Asgeir" er en av dem som fester ganske ofte, som regel hver helg, og gjerne litt "pilsing" midt i uka også. Når han har riktig god råd, kjøper han whisky, sier han. Da er han i storform, og blir "full nok". Ellers drikker han gjerne 15-16 flasker øl når han er på fest. Han sier: "Det er mer sånn at når helga kjem, så er det om å gjøre å bli fullest mulig og så, sånn som det er ute på bygda. Han sier at det føles *som om dagene går i repeat* liksom – om og om igjen – fest og sånn. Asgeir tilhører et

musikermiljø, og han begrunner sine drikkevaner med dette: "Det er slik det er i musikermiljøet". Han sier Jim Morrison¹⁷ er forbildet når det gjelder drikking (ler):

Skeier av og til litt oftere ut enn bare i helgene, men det blir slik at, ofte drar vi ikke ut på fredager, drar på lørdag og kanskje tar oss et par pils på fredag, bare kosepilsing, drikke litt. Og så kanskje på onsdag at jeg får lyst til å ta tre pils, dra til "Byen", sitte på en sånn god plass, koselig plass, godt å sitte. Ja det blir faktisk en del drikking ja, men siden det nå er mer – musikermiljøet – ikke sant. Så da blir det, det er vel kjent for, beryktet for, veldig liberalt, så det blir en del. [...] Selve rusen, hvis jeg kjøper 15 øl, så forventer jeg å bli full da, men ofte blir det sånn at, hvis jeg drikker 15 øl, så i det siste har ikke det vært nok. Da må jeg liksom ha noe på toppen der igjen. [...] Bli sånn god og full, sånn godhumør, ikke sant. Ikke sånn å bli liggende i ei grøft, og ikke ha peiling på hvor du er, men at du har kontroll, og at du har det artig. Alltid ha det artig da.

"Asgeir" har et veldig liberalt forhold til alkohol, sier han. Han legger vekt på det at han synes øl er "sinnsykt godt", og at det er godt å kjenne at han blir susete i hodet når han drikker, men han kan godt ta bare en (flaske) øl også, sier han. "Jeg driter meg ikke ut i fylla. Det er jeg heldigvis god på", sier han.

"Asgeir" sier at han liker å leve til gangs, og å teste grenser. Han forteller om et tilfelle der det "har vært hardt ei stund". Han begynte å hyperventilere, skjelve og kaldsvette:

Så samme dagen så tenkte jeg at 'Ja, i kveld skal jeg drikke skikkelig, for jeg har lyst til å se hva som skjer. 'Kanskje dauer jeg liksom' [...] så drakk jeg to øl og så klarte jeg ikke å reise meg da, men da stoppa jeg da, fordi, ja liksom alle vennene rundt meg de sa 'Nei, dette gjør du ikke, for om ikke du bryr deg, så bryr vi oss'.

¹⁷ Vokalist i undergrunnsbandet "The Doors" på 1960-tallet. Jim Morrisons liv var preget av sex, drugs and rock'n roll. Han ble etter hvert en tung rusmisbruker, og døde i Paris på begynnelsen av 1970-tallet.

"Asgeir" identifiserer sitt alkoholbruk i en mytisk kontekst rundt rockemusikere – sex, drugs and Rock`n roll. "Asgeir" spiller i et rockeband, han synger og skriver tekster, sier han. Jeg sier ikke at "Asgeir" lyver, men at han fortolker sin identitet i dette fortolknings skjemaet. Det er en dobbelhet i "Asgeirs" fortelling: Selv om han forteller om et veldig liberalt forhold til alkoholbruk, og episoder med ikke-kontroll/ uhemmet drikking, skinner også hans mer borgerlige normer/verdier gjennom: Han "driter seg ikke ut i fylla". Han vil ha kontroll, og han vil ha det artig. Når jeg spør "Asgeir" om framtiden, og i hvilke sammenhenger han kommer til å drikke om ti år, svarer han:

Nei, vet ikke. Det som er litt skummelt da, det er at det er veldig lett å komme borti forskjellig når du er i musikermiljøet. Det er litt skummelt, og jeg er litt sånn, veldig sånn liberal liksom, og kan prøve det en gang liksom. Jeg har ikke blitt tilbudt noe sånn sterkere ennå heller, men hvis jeg får tilbud om litt hasj eller sånn, så kommer jeg sikkert til å takke ja.

"Asgeir" vil ha alle muligheter åpne, og hevder at han alltid har vært en individualist: "sånn at jeg tror egentlig at jeg ville gjort det uansett", sier han.

Økonomi og fotball er forhold de øvrige guttene fra "Bygda" oppgir som årsak til at de drikker ganske sjeldent. "Frode" og "Christer" synes ikke det er verdt å bruke så mye penger på alkohol. Derfor er det også mer sjeldent at de er på fest. "Frode" drikker ikke mer enn tre, fire ganger i året: "Det er dyrt. Har andre ting å bruke pengene på. Synes ikke det er verdt det. Å dra til "Byen" koster flere tusen. Har bedre ting å bruke pengene på", sier gutten som har planer om en videre økonomisk utdanning.

Etter at "Frode" fikk førerkortet, er han heller sjåfør, sier han. Pengene vil han heller bruke på å kjøpe bil og bildeler. Når han en sjelden gang er på fest, kjøper han to "seksere". Selv om han i utgangspunktet ikke liker øl, drikker han som regel opp disse når han er på fest, "pluss, minus" sier han. For "Frode" (og for de aller fleste som drikker) handler det også om å ikke skille seg for mye ut fra det alle andre gjør. Det handler om tilhørighet og identifikasjon. Så selv om "Frode" ikke liker øl, drikker han opp til flere liter øl når han er på fest. "Det er nå ganske normalt egentlig", sier han: "Det er nå det de fleste drikker". Han går bare rundt og har det artig, oppfører seg som de fleste andre, og kommer litt lettere i kontakt med flere, sier han. Han

drikker seg sjeldent full, mener det er "ingen vits". Å drikke to "seksere" vil jeg tro begynner å hjelpe på, men "Frode" selv hevder at han sjelden er full...

"Jeg har ikke råd", sier "Christer". Han prioriterer å bruke penger på "spill og forskjellig". De få gangene han drikker, drikker han pils: "Mer kontroll på det", sier han, men han sier også at han ofte blir full, "når en først begynner så". Bare en eneste gang har han vært så full at han ikke har hatt kontroll: "Det skal aldri skje mer", sier han. Vanligvis blir han bare roligere, sier han, "rolig og snill".

"Adrian" er heller ingen festløve. Han er fortsatt aktiv fotballspiller, og sier at det er mest vanlig at han ikke drikker når det er fest. Et par episoder har det likevel vært.

Bygutter

"Viktor" har aldri vært sånn "utagerende fester", sier han. Men han mener at han kan bli fort full, fordi han ikke har så "stor fysikk". Nå for tiden har han kjæreste, så han mener det blir mindre festing av den grunn også. Han mener det er mer vanlig med fester om sommeren, og at det går flere uker mellom hver gang han er på fest. Han liker ikke så godt å gå ut på byen, mener det er triveligst med hjemmefester:

Når jeg drar på fest, så pleier jeg å drikke. Da drikker jeg vel en seks til åtte flasker. Det er som regel øl jeg drikker, eller jeg kjøper meg en flaske rødvin. Føler meg litt sofistisert (ler). [...] Det er ikke alltid jeg har lyst til å gå ut og drikke på en måte. På nyttårsaften gikk jeg ikke ut i det hele tatt. Hadde bare lyst til å være hjemme og spise en god middag og sånn. [...] Jeg tror ikke at jeg blir. Det er mange som blir helt 'dust' når de drikker, tror bare at jeg blir litt kompisaktig. Litt vanskelig å se seg selv, hvordan du selv forandrer deg. [...] Jeg forandrer meg vel en god del, mindre sjenert og sånn.

Det verste som har skjedd når "Viktor" har vært på fest:

Det verste var vel en gang jeg var i en annen bydel, og spydde ut over meg, over klærne mine og sånn, som gjorde at jeg skyndte meg hjem, eller prøvde å vaske av klærne mine litt. Og det var på vinteren, og når jeg gikk ut, så var det selvfølgelig kaldt, og så var jeg fortsatt veldig full, og så var det en sånn

halvtimes busstur. Det svingte fram og tilbake og jeg satt der med kalde, våte klær som det luktet spy av, i en halvtime, før jeg måtte gå av på et stopp som var over to kilometer hjemmefra, som førte til at jeg måtte gå hjem resten av turen.

Flere av jentene fra "Bybyen" hevdet at guttene har roet seg med festingen. Det kan være tilfeldig, men "Eспен" hevder også at han hadde festet fra seg før han ble atten år. Dette må også vurderes kritisk ut fra at gutten fortsatt er bare 18 år, så det kan like godt være en roligere periode han opplever: "Når jeg ble atten, så dro jeg ut et par ganger i sommer, og så på nyttårsaften, og ellers har det ikke vært noe". Han sier at han heller "setter seg ned på lørdagskvelden, spiser noe mat, og hører på musikk eller noe sånn". "Eспен" mener også at det er dyrt å dra ut på fest:

Men det var altså mer spennende å drikke fordi du ikke hadde lov, og du var ikke gammel nok, og det var spennende, og en rus og, så det var sånn. Men nå er det ikke så spennende lengre. Nå er det ingen som sier at du ikke har lov, nå er du gammel nok, du. Ja, det tar på, både krefter og økonomi. Bør være en spesiell anledning for at jeg drar ut, og ikke fordi 'Nå er det lørdag, nå må jeg ut'. [...] På en måte så er den perioden over, men på en annen måte ikke. Altså, det er ikke sånn at jeg ikke drikker lengre, men at jeg gjør det på en helt annen måte, og jeg gjør det mye sjeldnere. Før var det sånn: Om å gjøre å bli... Altså, en hel vellykket kveld da hvis du ble, kom, ble skikkelig full. Så ble du fort edru igjen, og så gikk du hjem. Og hvis foreldrene dine ikke merket det, så hadde det vært en helt fantastisk kveld, nesten. Men nå er det sånn: Kanskje drikker litt, men prøver å ta det roligere, og prøver å konsentrere meg med å ha det kjekt, og fremdeles ha en fin dag etterpå, for søndagene var nå stort sett ødelagt da, før i tiden.

Før drakk han "hva som helst med alkohol i", sier han, men nå drikker han bare det han synes smaker godt: "øl eller vin, eller eventuelt kanskje drinker. Hvis det er noen som er flink til å lage drinker". I likhet med "Viktor" kan han sitte hjemme og kose seg med et godt måltid, ta seg en øl til maten: "Du får et annet bruksområde på en måte" sier han.

Analysen av byguttene liminalitet peker i retning av at de ser på seg selv som mer voksne i forhold til hvordan og hvor mye de drikker. "Viktor" føler seg sofistisert når han drikker vin, og både han og "Espen" har mer kultiverte og borgerlige referanser, når de snakker om å drikke øl til et godt måltid på lørdagskveldene. Gjennom sine fortellinger fortolker de seg med en mer voksen identitet, og med middelklassens alkoholvaner. Utvalget er selvfølgelig for lite til å trekke endelige konklusjoner, men problemstillingen er interessant, også ut fra jentenes uttalelser som peker i samme retning. De to andre byguttene er "Gustav" som er svært måteholden, og "Atle" som ikke drikker i det hele tatt.

Alt i alt peker disse fortellingene i retning av at ungdommene har utviklet sin individuelle kompetanse på hvor mye de kan drikke, og hva de kan drikke for å ha kontroll på seg selv. De har lært seg å bruke alkohol, de har lært seg det lystbetonte ved å kontrollere bruken, og de har lært seg å nyte effekten. Det er ikke om å gjøre å bli "stupings" lengre. Det hører til en annen tid, til nybegynnerens uerfarne, ukontrollerte utprøvinger.

4.3. ALKOHOL, FLØRT OG EROTISK KONTAKT

Kjærlighet og seksualitet er et annet aspekt ved voksenlivet som i likhet med rusmidler blir prøvd ut i løpet ungdomsårene. Hilde Pape (1996) har kommet fram til at det er mange som synes det er lettere å nærme seg det motsatte kjønn når de har drukket. De sier at sjenansen dempes, mens evnen til nærhet og fortrolighet tiltar. Hun skriver at "ettersom ungdom ikke har et innarbeidet atferdsrepertoar knyttet til flørt og erotisk kontaktsøking, verdsetter de sannsynligvis slike effekter av alkohol særlig høyt" (Pape 1996:99 i Pedersen og Waal (red)).

Under forspillet skjer det en "avindividualisering", der mange tvilende "jeg" blir til et selvsikkert "vi", hevder Norell og Törnqvist (1995). Så er det på tide å bevege seg videre til det offentlige møtestedet for å virkeliggjøre sine forhåpninger, spesielt overfor det motsatte kjønn. Lekens mening i den kollektive beruselse for ungdom, har åpenbare likheter med lekens mening for et barn, "när de med förhöjd självkänsla och minimerad risk söker en partner av motsatt kön och prövar förhoppningarna om at vara skötsamma, framgångsrika respektive oemotståndliga" (Norell og Törnquist

1995:235). Hvordan fortolker ungdommene alkohol som et hjelpemiddel i denne sammenhengen?

De av informantene som forteller at de har kjæreste, forteller også at de ikke er så ofte på fest i helgene som da de var single. Å komme i kontakt med det motsatte kjønn, være en aktuell, eller finne en aktuell partner, blir underkommunisert når de unge forteller om seg selv. De fleste som drikker, sier at sjenansen forsvinner, at de kommer lettere i kontakt med folk, og at de tør å danse. Det er imidlertid ingen som sier at det er kontakten med det motsatte kjønn som er motivet. "Anita" drikker ikke selv, og hun sier:

De eksperimenterer litt da vet du, treffer gutter kanskje og sånne ting. Når du begynner å bli sånn 18 – 19, og har kanskje lyst på kjæreste og sånn, så skjer det. Det er mange som er litt, ikke desperate på en måte, men de har lyst på kjæreste da i alle fall. [...] Siden jeg er edru, så vet jeg kanskje litt mer hva jeg gjør og sånne ting. Så jeg tror ikke at jeg bare klarer å finne meg en kar, og så begynne å kline med han og sånn, som mange andre gjør og sånn. Jeg synes ikke det er riktig på en måte.

Heller ikke "Mona" vil være med på denne "leken". Hun er edru, og er ikke med på spillereglene. Hun synes det er ekkelt hvis folk er veldig full og begynner å bli nærgående: "Gutter som er fulle og blir litt for klengete. Det liker jeg ikke. Da går jeg vekk", sier hun.

"Anita" forteller om en venninne som debuterte seksuelt da hun var beruset, og som hun fortolker å ikke ha noe med "ekte kjærlighet" å gjøre:

Jeg har i alle fall et slik forhold at jeg har ikke lyst til å gjøre det med noen før jeg kjenner dem godt og sånn. Jeg har ikke lyst til å hoppe på noen, men det var en kommentar fra en venninne av meg, hun var kanskje 15-16 eller noe, at hun sa: "Ja, ja det er nå over nå da, nå har jeg prøvd liksom, behøver ikke grue meg til neste gang".

Å komme i kontakt med folk, handler i stor grad om å treffe noen de ikke kjenner fra før: "Alltid når du går på fest, så er det jo å ha kontakt med nye folk da", sier "Asgeir". Hvis det er slik at han har vært forelsket i ei jente en stund, sjekker han henne ikke opp når han har drukket, sier han: "Nei, da må jeg være edru liksom". Han går ikke bort til henne i fylla og bekjenner sin beundring. Det synes han er patetisk. Bildet av den "romantiske erobringen" blir tilsmusset av et annet bilde, nemlig den sjekkingen som skjer i fylla. Jeg spør "Asgeir" om det er slik at han ikke sjekker jenter i fylla:

Jo, det gjør jeg, men det er ikke jenter jeg liker. Det er liksom tilfeldig, hvem som er der og sånn, så finner du jo ut det. [...] Som sagt så liker jeg å bli kjent med folk, og da blir jeg selvfølgelig kjent med en del jenter også, så da går jeg bort og prater, og har det artig liksom. Så da får en se da, på slutten av festen liksom, hva som skjer. Nei, hvis jeg skal ta opp slike ting, fordi da er det sånne ting som betyr veldig mye for meg, for da er jeg skikkelig glad i henne. Da er det sånn du kjenner i hjertet (legger hånden på brystet/hjertet), så det er sånne ting jeg ikke tar opp i fylla.

Guttene forfekter en tradisjonell tolkning av kjønn og kjønnsroller. "Asgeir" synes ikke det er så spennende hvis en jente tar kontakt med han. Det er mest spennende å "være på sjekker`n" selv, sier han, ikke å bli "sjekket" selv. Hans uttalelse peker i retning av kvinnen som den passive/objektet, mens hans selv er den aktive "jegeren": "Det er jo artigst å jakte selv da, for hvis jenta kommer bort, er det liksom, nei, kjedelig og sånn da. Det er artigst å være *på sjekker`n*. "Anita" mener gutter har en tendens til å skryte på seg seksuelle erobringer:

Jeg tror egentlig det er noen som skryter på seg og sånn. 'Hvor mange jeg har ligget med', ikke sant. Men det er sånne jeg ikke liker så godt. Veldig sånn. I alle fall en som skal ha veldig kontroll og sånn, skryter over hvor mange han har hatt og sånn.

"Viktor" gir et inntrykk av at han har erfaring på området. Han forteller om "dårlig sex" som en negativ opplevelse han har hatt i fylla.

Guttenes fortolkning av den "romantiske erobringen" kontra den sjekkingen som skjer i fylla, henger sterkt sammen med myten om kvinnen som hore og madonna. Da er det "fylla som har skylda". "Bendik" forteller ikke om egne erfaringer, men om kameratenes: "Så er det nå mye sånn med kvinnfolk og sånn da, som de angre på. Kvinnfolk som de ikke burde være borti og slik. Det er nå sånn god mobbegrunn da" sier han. "Adrian" sier at de jentene han kjenner ikke er slik: "Det er jenter med litt karakter", sier han. Han sier at han aldri har hatt sex med noen tilfeldige, og mener det er ganske "unormalt".

"Espen" er heller ikke typen til å være "på sjekkern" når han er på fest, men han har en historie om en kompis, som peker i retning av hore og madonna forestillingen:

Det var en kompis som ble skikkelig fascinert av ei som vi visste at han ville faktisk tatt avstand fra i edru tilstand, så det var så dumt. Han syntes hun ble finere og finere for hver øl han tok.

Jentene tillegger ikke guttene de som samme negative eller positive egenskapene i slike tilfeller. Jentene sier de angre på slike episoder, men tillegger ikke sine tilfeldige seksuelle erobringer noen negative mytiske egenskaper. Jeg spør "Benedikte" om hun har gjort noe hun angre på når hun har vært beruset:

Ja, det har jeg nå, havnet til sengs med feil person. Det tror jeg det er veldig få som vet om, så det kan man bare glemme. [...] Nei, jeg bare flirte jeg, hvor dum jeg hadde vært, og, ja, 'sikkert ingen som får vite det, så da kan jeg glemme det'. [...] Han er en gammel kompis da, en jeg har kjent i fire år, og han er en av bestekompisene til en kar jeg liker da, så ja. [...] Men han karen jeg liker, han har ikke fått vite noe, så egentlig har ingen skade skjedd.

"Benedikte" var litt redd for at hun hadde ødelagt sine sjanser hos den gutten hun egentlig var interessert i, "hvis han fant det ut", sier hun. Ellers synes hun det er helt greit med sex kombinert med alkohol: "Utenom at det er vanskeligere for karen å få han opp da", sier hun.

Det at "fylla har skylda" rettferdiggjør intime situasjoner som man angrer på, eller som ikke forbindes med den romantiske kjærligheten. Det oppleves heller ikke riktig med intime situasjoner, der den ene parten er edru. "Bendik" forteller at han har vært i en intim situasjon med en jente som var ganske beruset, (han var edru) og har blitt mobbet for dette. Kompisene mente at han utnyttet situasjonen:

Det ble ikke noe så veldig seriøst ut av det, men det ble nå intimt nok til at jeg angret etterpå. Skulle ikke gjort det egentlig. Hvis jeg hadde vært full da, så hadde jeg i alle fall hatt noe å skylde på.

Ellers forteller de måteholdne og avholdne ikke om personlige erfaringer i forhold til temaet. De snakker mer i generelle vendinger. "Atle" uttaler seg ut fra det han har sett, sier han: "Vel, en er ikke i stand til å ta de valgene man egentlig burde klare å ta, man blir impulsiv på en idiotisk måte, og man glemmer risikoer, og tenker lite over det. Alt fra hva jeg har sett".

Flere av jentene sier at de selv eller noen av venninnene har "rotet" i fylla. Til forskjell fra guttene, sier de fleste av jentene at de angrer. "Marit" sier:

Jeg tenker at det er mange tabber som blir gått når du drikker, og angående sex og sånn. Mange tabber og slik, som oftest angrer du veldig mye på det senere og slik, så jeg foretrekker heller edru enn at alkohol er innblandet, for å si det slik. Det blir sånn kjipt av og til.

Det virker som mange av informantene ikke har så stor personlig erfaring på området, og uttaler seg om temaet mer i generelle vendinger. Det kan også være fordi de ikke ønsker å fortelle om sine personlige erfaringer, siden det kan oppleves som et tabuområde.

4.4. "BITTERSØTT"

Alkoholbruk har både en konto for gleder og en konto for sorger, og de aller fleste drikker for å fylle på gledeskontoen. Et ordtak sier: "Slutt mens leken er god", og det

er lett å trå feil. At leken kan bli alvor, og få negative konsekvenser har mange opplevd. Hva ødelegger leken og fellesskapet?

Alkoholens lyse side

De fleste sier at de har hatt mange positive opplevelser med å sitte sammen med gode venner, drikke og prate, høre på musikk, danse og bli kjent med nye folk:

Jeg vil ha det artig, og jeg har det som regel artig når jeg drikker. Da har jeg ikke lyst til at noen rundt meg skal være sint, sur og holde på med slåssing og slik. Det ødelegger stemningen litt. Hvis det skjer slik på forspill og slik, og hvis noen sitter på skuldra di og griner og slik, og du må snakke til dem ("Bente").

Guttene fortolker seg selv som snille, og ikke aggressive. De sier at de ikke blir voldelige av å drikke, de blir bare sånn snill og i godform. Det er ikke tøft å slåss, det fortolkes som en ukontrollert handling, en skam. Dette er en handling som blir utført av "de andre", de som krysser grensene (ubudne gjester). Enkelte av jentene forteller at det hender at det blir slåssing når ulike miljøer støter på hverandre.

Som nevnt er det å møte noen av motsatt kjønn, er en forventning til festen i seg selv, selv om det ikke uttrykkes eksplisitt. I jentenes fortellinger er det en romantisk forventning:

"Det er jo artig å danse, og kan hende du møter en kar du likte, og du får kontakt med han, og plutselig begynner å skrive meldinger etter å ha blitt edru liksom", sier "Fanny".

Ja, jeg møtte nå kjæresten min på fest da, og det er nå en positiv opplevelse. Og så har jeg vært mye på konserter og sånn, og hatt det artig og møtt nye venner. Har hatt det ganske artig egentlig. [...] Det var litt sånn artig da, så vi satt og pratet, og var sammen resten av kvelden. Så ble han med meg hjem, og etterpå så har vi holdt i lag hele tiden ("Marit").

Også "Benedikte" møtte sin første "type" på fest eller diskotek:

Var ikke så alt for full da, bare sånn brisen. Jeg var egentlig ikke sånn spesielt interessert i han da, men det var faktisk en av de ukedagene at jeg hadde stukket av hjemmefra for å drikke, så pappa ringte i tolvtida – om å gjøre å hente meg. [...] Da kysset jeg "Petter" da, som han het, bare for å gjøre pappa irritert, for pappa så alltid på meg som den lille jenta si da. Så etter det fortsatte vi å sende meldinger, og etter tre uker så var vi sammen.

Som nevnt i forrige kapittel, er det flere av jentene som trekker fram det positive og artige med at jenter samles til forspill eller at det er en ren "jentefest". Dette kan fortolkes som en situasjon som er kjønnsnøytral, der jentene ikke behøver tenke på noen form for konkurranse om potensielle partnere. Her skjer en kollektiv "avindividualisering" fra mange usikre "jeg" til de selvsikre "vi". Å treffe andre, og å bli kjent fortolkes kanskje først og fremst som å handle om å treffe en potensiell partner.

Ellers er det spesielle ferierturer og jule- og nyttårsfeiringen, som er anledninger informantene trekker frem som spesielt positive: "Det er nå nyttårsaftnen da, når alle møtes" sier "Heidi".

Det var nyttårsaftnen, da alle vennene var kommet tilbake og feiret, og skulle til jul og sånne ting. Begynner å bli gammel, snakker om minner og sånn, hva vi gjorde da vi var små og sånn. Det var veldig artig. ("Anita")

Å snakke om gamle minner, handler om å finne en stemning, men kanskje kan det også fortolkes som en erkjennelse av et brudd med barndommen. Man gjenopplever og bearbeider de gamle minnene, samtidig som man markerer sin nye identitet som ung voksen.

"Evas" sydentur sammen med venninnene var en 14-dagers fest, sier hun:

Det var bare så artig. Vi ble kjent med en guttegjeng da. Vi var fire jenter, og så ble vi kjent med en guttgjeng som var åtte gutter, som vi var sammen med stort sett hele døgnet, festet, drakk og danset med.

"Asgeir" har også vært på en lignende sydentur sammen med et par kompisser:

Sånn guttetur, og går ned på stranda, og det er steikvarmt, 35 grader, og du sitter der, og har kanskje drukket tre øl eller noe sånt. Tar en øl til, en iskald en, og så sitter du og ser utover havet, og så ser du unger som leker seg med hverandre, og kjærestepar som går og holder hverandre i hendene og sånn, god musikk på øret, nyter skikkelig livet liksom.

Denne opplevelsen på stranda, som "Asgeir" så poetisk gjenforteller, kaller "Asgeir" for "smådrikking". Da er det å ta seg et par øl forbundet med avslapping, og ikke så mye gøy og spenning. Men en god fest har en litt annen "setting":

Det er alltid sånn i en god fest, så er det alltid en sånn god opplevelse, sånn isolert sett da, alltid. Det behøver ikke være så mye liksom, men det kan være en god prat, det kan være noen jeg ikke har sett på lenge som jeg blir veldig glad for å se igjen. Hele det sosiale, hele settingen liksom er veldig bra som regel da. Hvis det da ikke kommer ubudne gjester.

Den negative og ubehagelige

"Asgeir" synes festene er bra så lenge det ikke kommer noen "ubudne". Ubudne gjester forstyrrer fellesskapet. Det blir det som regel bråk av. Denne grensekryssingen mellom de som er utenfor og de som er innenfor, er det flere som oppgir som en negativ opplevelse.

Å bli for full er negativt, da er det ikke artig lenger: "Jeg har jo drukket altfor mye mange ganger, og da har jeg nå stått på dass og spydd", sier "Fanny". Hun synes ikke noe særlig om det. Igjen kommer informantene tilbake til den ukontrollerte fylla, som ødelegger den gode festen, det lystbetonte. Å ikke ha kontroll fortolkes negativt.

"Benedikte" sier at grøtfeylla/fjortisfylla var negativ, at hun ikke visste hvem hun dro på fest til, og at halvparten av venninnene hennes begynte med hasj, amfetamin og ecstasy på den tiden. Hun sier hun har hatt en del ubehagelige opplevelser med pågående folk som har prøvd å få henne til prøve narkotika. "Benedikte" er den eneste av informantene som oppgir å ha blitt utsatt for dette. Ellers forteller "Benedikte" at hun gikk til køys med "feil gutt", og at hun angret på dette.

Det er flere av jentene som snakker om det negative med at "fylla har skylda", tilfeldig sex og utroskap: "Kjæresten min var jo nettopp utro i fylla, men det har ikke jeg kommet til å gjøre, men altså - du kan ikke skylde på fylla uansett", sier "Fanny".

Av og til så blir det jo slik at man drikker alt for mye, og så. Ja det er mye som man angreer på da sånn. Av og til så begynner du å rote med en, og at det blir litt mer enn du har villet, og da angreer jeg nå sinnsykt på det dagen etter.
("Marit")

Noen har drukket så mye at de har fått "blackout", mens andre forteller om at festen har endt med voldsepisoder, ulykker og kriminalitet. "Bente" forteller at hun av og til blir aggressiv når hun drikker sprit, og at hun også har havnet i slåsskamp: "Det er ikke noe kjekt", sier hun. Hun forteller også om ei venninne som kjørte bil i "fylla":

Ei venninne av meg kjørte bil i fylla, og knuste bilen og seg selv, og måtte på sjukehus, og det gikk tre år før hun fikk igjen lappen. Ikke smart det, og det angret hun nok litt på, at hun drakk og kjørte bil.

"Frode" har også noen erindringer om at noen har kjørt bil og moped uten førerkort, og i "fylla". "Bendik" (drikker ikke) har blitt slått ned, fordi han hadde pratet med ei jente, sier han. Ellers er det enkelte som "ypper seg", men det "er som regel folk jeg ikke kjenner fra før, så det er egentlig ikke så galt" sier han. Ellers forteller han om kompiser og: "kvinnfolk som de ikke burde være borti og slik". En kompis av "Bendik" falt ned fra et hus da han var beruset forteller han:

Han falt ned tre og en halv etasje ned på asfalten, og holdt på å dø. Han er nå invalid for resten av livet. Han knuste albue og slik. Landet slik (viser hvordan) på asfalten. Det angreer han nå veldig på da.

"Adrians" far er av utenlandsk opprinnelse, og "Adrian" sier han av og til opplever diskriminering/slengkommentarer fra "bondeknøler" når han er på fest.

"Therese" forteller om en venninne av henne som holdt på å bli voldtatt på en fest, men at hun klarte å komme seg unna. "Atles" venninne derimot, var ikke i stand til å komme seg unna:

Ei venninne som ble voldtatt, beste venninna mi, som også var, hadde vært sammen rett før da, som jeg fortsatt er glad i, hun ble voldtatt i fylla. Det var ganske jævlig. Litt sånn ting da, det var liksom det verste. Det var ikke helt enkelt.

"Atle" sier han bebreider seg selv for det som skjedde: Han skulle egentlig passe på henne, sier han. Han sier at dette er den eneste gangen han har brukt vold, men at han angrer veldig på det også: "Jeg dro til han fyren som gjorde det. Jeg mistet helt besinnelsen, og det angrer jeg veldig på. Det synes jeg ikke at jeg burde gjort", sier han. Denne hendelsen har bare forsterket "Atles" valg om ikke å drikke, sier han.

De fleste av de som ikke drikker sier de synes det er artig å være på fest sammen med vennene, og at de opplever å komme i stemning selv om de ikke drikker. "Atle" sier han av og til blir så revet med at han føler seg beruset:

Jeg har blitt påvirket, har merket den effekten sånn som man sier man kan bli beruset av, at man tror man kjenner det da, kan bli den effekten av noen som er hyperaktiv og at, jeg kjenner at jeg blir det litt selv også.

"Therese" sier hun blir revet med selv om hun er edru:

Kjempeartig! Jeg har det utrolig kult på fest i lag med vennene mine, til tross for at jeg ikke drikker. Jeg synes det er artig å gå ut. Det kommer jeg til å fortsette med. Det er artig å danse, det er artig å snakke med folk. Veldig mange av de folka som er litt stille, når de har fått seg et par øl, så blir de veldig, veldig mye. Det er litt artig, for da får du høre litt mer enn det som blir sagt ellers, så det er jo, ja. Det er jo det, artig og, synes egentlig det er en positiv opplevelse å gå på fest.

Både "Therese" og "Bendik" synes det er artig når folk prater litt mer, og sier mye rart. "Bendik" sier han har vært på fester der det ikke drikkes, og at han opplever dem som kjedelige. Han synes det er en fordel at folk drikker og tør å prate mer "skit":

Det er en helt annen stemning, det blir en helt annen opplevelse. Sånn sett kan det nå til en viss grad være positivt at noen er full da, for det blir litt triveligere da. Sitter folk der og prater skit, og slik da, og det er bestandig artig. De sier mye rart i fylla som de ikke ville ha sagt til vanlig. Kommer på mange rare påfunn, så jeg har vært med å gjøre mye rart sammen med folk som har vært fulle".

5. INDIVIDBESTEMT ELLER TRADISJONELL DRIKKING

5.1. HVEM BESTEMMER?

Er det slik at alkoholbruk blant dagens norske ungdommer må tolkes i lys av nyere modernitetsteori, betyr det også at sosiologiske bakgrunnsvariabler enten betyr lite eller mindre enn før når de unge gjør sine valg og skaper sin identitet. I motsatt fall vil de tradisjonelle sosiologiske bakgrunnsvariabler fortsatt ha stor strukturende kraft.

Bjerrum Nielsen og Rudberg (1990) hevder at når ungdommene kommer i fasen "ung voksen" (18-årsalderen), er det igjen foreldrenes normer som spiller en rolle, men da ved siden av normene i jevnaldergruppa. Når det gjelder drikkeatferden i 18-årsalderen, har betydningen av jevnaldergruppas atferd minket, mens foreldrenes atferd har en viss betydning. De to forskerne oppsummerer disse forholdene med at foreldre- og vennepåvirkning ikke er alternativer. Men foreldre er sterke påvirkningsfaktorer i forhold til moral og framtid, og venner/jevnaaldrende påvirker forhold som betyr noe for hvilken status den unge har i gruppen/miljøet. I forhold til kjønn hevder de at effekten er noe forskjellig. "For jenter er det de *nære venner* som betyr noe, for gutten er det *gjengens normer*" (1990:21).

Olve Krange (2004) påpeker at det er problematisk å studere ungdom i sammenheng med de nye modernitetsteoriene, og at det er veldig få undersøkelser som har tatt opp individualiseringstenen med "konvensjonelle empiriske metoder" (Krange 2004:67). Krange har i sitt eget arbeid hatt som utgangspunkt: "Dersom modernitetsteoriene skal ha relevans, må de også ha relevans for vanlige unge mennesker" (op.cit:69). Problemstillingen blir å lete fram innenfor hvilke fortolkningskjema de unge presenterer sine handlinger og holdninger i spenningsfeltet mellom å "skape seg selv" eller å være skapt gjennom foreldrenes, skolens og vennenes verdier.

Flere forskere mener at man skal være ytterst forsiktig med begrep som avtradisjonisering, selv om begrepet er relevant. Mike Featherstone (1991) hevder i tråd med Pierre Bourdieus (1995) teorier at det er visse grupper med høy økonomisk og kulturell kapital som har større frihet, og oppdras mer til avtradisjonisering. Ut fra denne tilnærmingen har klassebakgrunn betydning, selv om ungdom ikke "kopierer"

foreldrenes drikkevaner. Det kan likevel være systematiske forskjeller mellom høy- og lavstatusungdom og mellom ungdom fra by- og bygdesamfunn.

Foreldrenes drikkevaner – jenter fra "Bygda"

De fleste identifiserer sine egne drikkevaner i liten grad med egne foreldres drikkevaner. De sier at de sjelden eller aldri har sett sine foreldre beruset. Det vanlige er at foreldrene tar et glass øl eller vin i helgene, i enkelte familiesammenkomster og når venner er på besøk. De drikker mest for kosen, ikke for å dra på fest, eller for å drikke seg beruset. Ved høytider kan foreldrene unne seg en konjakk og en akevitt. "Fanny" sier:

Jeg har aldri sett de fulle, og det er jeg veldig glad for. Jeg har sett at de har drukket vin og øl og sånn, men de har aldri vært fulle så jeg har sett, og det synes jeg er bra. Jeg ville synes det ville være ubehagelig å ha sett dem fulle. Jeg vet at mange av vennene mine har sett sine foreldre fulle, men det er jeg glad for at jeg ikke har gjort.

Når jeg imidlertid spør jentene om i hvilke sammenhenger de tror de kommer til å drikke om ti år, er fortellingene mye mer i samsvar med det de forteller om sine foreldre. "Fanny" mener at (etter at hun fikk seg kjæreste/samboer) hun ikke drikker så ofte, og hun mener at det blir enda sjeldnere når hun er rundt 28 år.

"Marit" sier at hennes foreldre er skilt. Hun tolker dette bruddet som en årsak til at faren drikker mer, etter at de ble skilt: "Nå drikker pappa mye mer enn det mamma gjør da. Mamma drikker omtrent aldri nå, sjeldent i alle fall, mens pappa drikker mye mer nå". Hun sier også at moren kan mer å kontrollere seg enn det faren gjør. Når hun blir rundt 28 år, ser "Marit" for seg at hun kun vil drikke når det er bursdager, ved høytider og nyttårsaften. "Marit" ser for seg at da har hun familie, så om hun drikker ved disse anledningene, er avhengig av hvor gamle barn hun har: "Hvis de er nyfødt, så blir det nå sikkert ikke", sier hun.

"Bente" sier at foreldrene er på fest cirka en gang i måneden: "Kanskje ikke det heller", sier hun. "Det kan ta av" av og til da, men foreldrene er ikke overstadig beruset, selv om det heller ikke bare blir bare ett glass vin. "De drar nå ut og har det

artig ja”, forteller hun. ”Bente” mener hun har sett moren beruset et par ganger: ”Litt for full. Pappa har jeg aldri sett sånn skikkelig full”. Om ti år ser hun for seg at hun drikker bare ved spesielle anledninger: ”Sikkert i sånn tredveårsdager, og bryllup, og sånn. Sikkert ikke så ofte i alle fall”.

”Therese” identifiserer seg fullt ut med foreldrenes vaner og normer, men hun presiserer at det er fullt ut hennes eget valg å ikke drikke. Hun fortolker foreldrenes drikkevaner å være et ”naturlig” forhold til alkohol, og hun tror hun kommer til å ha dette ”naturlige” forholdet selv, hvis hun i framtiden skal drikke alkohol. ”Therese” fortolker foreldrenes norm, det ”naturlige” forhold til alkoholbruk, som det å drikke forsiktig, alltid ha kontroll. Det er det borgerlige idealet som dominerer. Det er kun på lørdagskveldene, ved høytider og spesielle anledninger at hennes foreldre tar seg et glass:

Sammen med oss (barna), og sier at det er helt naturlig å drikke. De forklarer oss at det er helt naturlig. Men de har jo begge to vært fulle som unge, og sier at det er ingenting verdt å oppleve, i alle fall ikke før du er voksen nok til å forstå at du har gjort noe dumt. Men de drikker, de drikker et glass vin til god mat på lørdagskvelden, og sånn, og øl i jula. Men det er sjeldent utenom, annet enn når de vil kose seg og sånn da. Det blir ikke noe overdrevent alkoholbruk. [...] Jeg har mer lyst til å ha slik som mamma og pappa, å ha et naturlig forhold alkohol. Det er med å drikke lite, men når de først drikker, så drikker de et glass vin. Det blir ikke mer enn det.

”Therese” forteller at foreldrene har vært fulle da de selv var unge, og at det ikke er noe verdt å oppleve, i alle fall ikke før du er voksen nok til å forstå at dette var dumt. Barnets/ungdommens ukontrollerte drikking har ”Therese” blitt oppdratt til å holde seg unna. Hun sier at de diskuterer temaet i familien. Begge hennes foreldre er lærere i videregående skole. Hun sier at foreldrene stoler på henne, og at de samtidig uttrykker bekymring for alle ungdommene som fester ofte og drikker mye.

Foreldrenes drikkevaner – jenter fra ”Byby”

For byjentene ser det også ut som om sammenhengen mellom det ungdommene sier er foreldrenes alkoholvaner, og deres egen drikking i dag er heller svak, men utslaget

kan like gjerne være tilfeldig, siden utvalget er lite. Ser man jentenes fortellinger uavhengig av bosted, peker det i samme retning. Det gjelder også på spørsmålene om hvordan de ser på egen drikking om ti år. De fleste av jentene ser for seg at de har jobb, mann og barn å ta hensyn til. Det er tradisjonelle familieverdier som er framtrepende.

"Benedikte" er den av byjentene som forteller om den mest utagerende og ukontrollerte festingen. Hun er også den som i størst grad bryter med egne foreldrenes alkoholbruk. "Benedikte" sier at foreldrene er veldig nøkterne med alkohol. Faren er avholdsmann, sier hun, men hun kjenner ikke til årsaken: "Han kan være allergisk mot alkohol for den saks skyld", sier hun. "Benediktes" mor drikker også veldig sjeldent. Hun "får lov til å ta et glass vin en sjelden gang", sier "Benedikte". Når jeg spør henne om hvordan hun ser på seg selv om ti år, sier hun: "Det har jeg ikke tenkt noe over. [...] Søstra mi, som er gift og har tre unger, hun liker fremdeles å feste da". "Benedikte" fortolkning av egen alkoholbruk samsvarer i liten grad med foreldrenes. Det kan virke som "Benedikte" ikke har fått formidlet foreldrenes normer på samme måte, som f.eks "Therese". "Benedikte" må i større grad finne ut av livet selv. Det kan være idealet om den frie oppdragelse som er utslagsgivende for "Benediktes" tilsynelatende frie liv.

"Heidi" drikker sjeldent, og med kontroll. Heller ikke "Heidis" foreldre drikker:

Ikke noe i det hele tatt. Jeg har spurt dem om liksom, spurt om de er "avholds" eller noe slik, men de er ikke det. De føler liksom ikke at de trenger, har ikke lyst på. Så hvorfor skal de gjøre det da?

Hvordan "Heidi" ser på seg selv om ti år, samsvarer i stor grad med det hun forteller om egne foreldre. Om ti år regner "Heidi" med at hun er ferdig utdannet barneverns-pedagog, og at hun har familie. Da blir det ikke så ofte at hun drar på fest. "Heidi" ser på omsorgen for egne barn som viktig, samtidig som hun også legger vekt på å pleie forholdet til sin framtidige ektemann eller samboer:

Det kommer nå an på hvor gamle ungene mine er, om jeg har unge da. Det kommer jo an på. Ser liksom for meg, det blir ikke så ofte, i og med at du har

unger og sånn da. Du skal ta vare på dem og, men du kanskje har en barnevakt nå og da sånn. Sånn at du får være i lag med mannen din, og at dere også får tid i lag, så det kan nå hende at dere drar til et vennepar, eller liksom sånn – ser jeg for meg.

Misjonærbarnet "Mona" fortolker sitt avhold som "motkultur". Hennes foreldre er kristne og avholdsfolk: "Så jeg har blitt påvirket av dem da", sier hun. Hun identifiserer seg med sin mor når hun forteller at moren skal være litt sånn "i mot": "Hun skal være litt sånn i mot andre, hun skal være annerledes. Hun synes at folk blir så teit når de blir fulle".

Den liberale kristne "Eva" sier at både hun og moren går i Frelsesarmeen, og at moren ikke synes noe særlig om drikking. Hun er den som passer på familiens fasade, hevder "Eva":

Pappa drikker litt oftere enn Mamma da, Mamma synes ikke noe særlig om det, synes Pappa blir så teit når han drikker, så hun vil helst være edru, og sånn motvekt da når vi er ute blant folk, vise at familien er ordenlig" (ler).

"Eva" har nok en større identifisering med sin far. Hun forsvarer på en måte farens drikking, mot morens småborgerlige opptatthet av familiens fasade.

Russetiden blir hard, mener "Eva", "da blir det nok en del festing". Ellers ser hun for seg en lang periode som student, og at det blir en del festing i disse årene. Om ti år har hun mest sannsynlig jobb, mann og barn: "Litt viktig å rase fra seg nå, og så få unger når man er klar for det". "Eva" ser for seg et tradisjonelt familieliv om noen år, og mener derfor at det er viktig å "rase fra seg".

Foreldrenes drikkevaner – gutter fra "Bygda"

I likhet med jentene forteller også guttene fra "Bygda" om foreldre som ikke drikker i det hele tatt, eller at de drikker svært sjeldent. Det kan virke som guttene fortolker seg som mer uavhengige når det gjelder eget alkoholbruk i dag, utvalgets størrelse tatt i betraktning. Guttene reflekterer ikke i samme grad som jentene over foreldrenes drikkevaner. Når det gjelder hvordan de ser seg selv om 10 år, er de fleste tilbake til

et tradisjonelt familieliv, og drikkevaner som er tilsvarende foreldrenes. De ser for seg en reintegrasjon i livsstil og familieformer de er kjent med.

"Bendik" drikker ikke i det hele tatt, mens "Frode" og "Christer" sier de heller vil bruke pengene på andre ting. Når de en sjelden gang er på fest, drikker de i moderate mengder. De drikker øl, og har derfor kontroll sier de: "Blir bare roligere jeg, rolig og snill", sier "Christer". Om ti år tar han et par pils om lørdagskveldene, sier han, og når det er julebord. Alle tre regner med at de har jobb og familie.

"Bendiks" foreldre er aldri på fest, sier han. Hvis de er i festlige lag, med venner, blir det vin og litt konjakk, men aldri "gedigne fyllekuler". Han sier at det er enkelte personer i familien som foreldrene ikke synes noe særlig om, fordi de har en "litt annen holdning til alkohol da, men de kommer fra en annen kant av landet. Kanskje det har noe med det å gjøre", sier han. Han har hørt historier om far sin sier han:

Han vil ikke innrømme det selv, men jeg vet det, hørt slike historier om at han kom krypende hjem oppover trappene og slik. Men nå ser det ut som om han har endret holdning helt. Vet ikke hva som gjør det. Sikkert mor mi som har slik innflytelse på han.

"Bendik" har en sterkere identifisering med oppdragerrollen og sine foreldre. Han forteller om sin mor, at hennes foreldre "skjenket" henne, slik at hun skulle bli så sjuk at alkohol ikke ville friste mer. Det var den eneste gangen hans mor har vært full, sier han. Historien han forteller, er en brutal variant av den borgerlige oppdragelsen, å lære sine barn å ikke bare tømme i seg ukontrollerte mengder alkohol:

Ja, hvor gammel var hun da, 15 eller 16, og da var hun "skitfull", og da var det besteforeldrene mine som skjenket henne. Jeg vet ikke hva det var, men jeg tror det var noe konjakk og noe greier. Besteforeldrene mine er veldig taktiske da, så de valgte ut. Jeg har pratet om det med dem etterpå da, og de sa at de valgte ut det de visste hun kom til å bli sjuk av, slik at hun skulle få oppleve det skikkelig.

Når "Bendik" ser inn i framtiden, sier han: "Jeg har sett for meg at jeg kommer til å ha omtrent samme forhold som det foreldrene mine har, egentlig. Kan ta meg et glass av og til, men aldri drikke noe særlig". Det er altså lov å ta seg et glass vin til maten, et dannet forbruk, i motsetning til den mer vulgære drikkingen – å drikke for å bli full.

"Adrian" sier at hans far har vært full flere ganger. Han sier at foreldrene er skilt nå, og at han regner med at faren tar seg en fest i ny og ne. Moren drikker sjeldent, sier han. Han har et større sortiment å vise til over hva foreldrene drikker: "Det er vel sprit og øl, og konjakk og whisky sikkert, irish coffee, en drink. Han sier han har opplevd episoder "der jeg har skjønt at det ikke er så lurt å drikke alkohol". Han tror ikke han kommer til å drikke så mye om ti år heller. Håpet er å bli en proff fotballspiller. Det samsvarer ikke med hyppige fester: "Det blir vel i bryllupet mitt, når jeg skal gifte meg", sier han.

"Asgeir" er mye på fest, og sier han drikker seg "god og full". Foreldrene derimot, sier han:

Ser jo at de sitter opp med et vinglass eller to, fredag og lørdag i alle fall. Men jeg har aldri sett dem beruset, så det er jeg veldig glad for egentlig. Synes det er noe alle unger bør få slippe, i oppveksten i alle fall. Når de er små sånn, så det er jeg glad for. De sitter i stua, ikke ut på fest og sånn.

Det er lite samsvar mellom det "Asgeir" oppgir som foreldrenes drikkevaner og hans egne. Han har et mer ambivalent forhold til foreldrenes snusfornuft, og sin egen identitet som medlem i et rockeband, et rus(mis)bruk som er forbundet med rockens mytiske liv. "Asgeir" har ett bein i den borgerlige leiren og ett i hedonismens leir. Han forteller om et borgerlig oppdragelsesideal når han mener unger ikke bør se sine foreldre beruset, og at han er glad han ikke har opplevd dette selv heller. Derimot klarer han ikke å se for seg hvordan livet fortøner seg om ti år. Han har mye uprøvd ennå, han er "en individualist", sier han. Han er også usikker på sin sosiale status om ti år:

27 år er en slik magisk grense for rockestjerner, så hvis jeg lever til jeg blir 28, og hvis jeg blir musiker da, så ser jeg ikke for meg at jeg kan gifte meg. Eller kanskje kan jeg det?

Foreldrenes drikkevaner – gutter fra "Bybyen"

Guttenes fortellinger peker i retning av en større grad av individualisering. De går sine egne veier, og reflekterer ikke vesentlig over foreldrenes drikkevaner. Byguttene er mer ambivalente til tradisjonelle familieformer og omsorg for barn: "Jeg tror ikke jeg har unger" (om ti år), sier "Eспен". "Eспен" hevder at han er ferdig med "fjortisfestingen".

"De pleier å ta seg et glass rødvin, og øl og sånn til vanlig, i uken. Veldig sjelden de er på fest, par ganger i året", sier "Viktor" om sine foreldre. Han tror ikke han kommer til å feste like mye som nå om ti år, men han legger til at han har en "følelse av at ungdomsperioden på en måte blir lengre og lengre, sånn at folk på en måte prøver å være mest mulig ungdom lengre ut i livet, så det blir nå kanskje litt festing da og". Han er i tvil om han har familie om ti år: "Tja, vanskelig å si nå, men nå ville jeg sagt nei. Er ikke noen barneperson egentlig, de er bare slitsomme. Men sånn er vel de fleste på min alder regner jeg med. Det forandrer seg sikkert".

"Atle" sier han vet lite om sin mor, men han regner med at hun drikker litt når det er julebord og nyttårsfeiring:

Jeg er egentlig ikke helt sikker jeg. [...] Jeg vet ikke helt hva hun. Stort sett er mamma, hun er såpass gammel at hun kan passe på seg selv, så hun kan drive på med det hun selv har lyst til. [...] Jeg har egentlig bare sett at hun ikke driver noe særlig mye med det. Hun er ikke så mye i festlige lag og drikker noe særlig egentlig. Kanskje en øl nå og da på en lørdag.

Om 10 år kan han være hobbystudent eller sitte i kassa på Rimi, sier han. Han har lyst til å studere, men synes det er skummelt å tenke for langt framover: "Unger er skumle og", sier han. Han føler seg ikke voksen nok til å tenke seg selv med egne barn om noen år: "Kjæreste kanskje, håper jo egentlig det da". Men å drikke det ønsker han ikke:

Du får liksom fjernet de der hemningene. Jeg mener personligheten min er at jeg har min egen kontroll, og hvis jeg fjerner de hemningene, er jeg heller ikke lenger meg selv, og det synes jeg høres helt jævlig ut. Det ønsker jeg ikke.

"Gustav" er på en måte unntaket når det gjelder tanken på å få egne barn. Han ser for seg et "helt normalt liv som familiefar. Jeg har jo lyst på barn da. Jeg er veldig glad i barn", sier han. I likhet med de fleste av de som ikke drikker, har også den meget forsiktige "Gustav" en sterk identifikasjon med egne foreldres normer:

Jeg tror foreldrene mine har den samme holdningen til alkohol, som jeg sikker kommer til å få. Du drikker det for å holde selskap med andre, men du drikker ikke så mye at du mister kontrollen.

De som ikke drikker, er sterkest preget av sine foreldres normer, mens ungdom som tilhører spesielle musikkmiljøer (rock/metal), har en sterkere identifisering med miljøets/vennenes atferd og normer, i større grad en de jevnaldrende som er utenfor slike miljøer.

5.2. FORELDRENES RUSOPPDRAGELSE

Hvilken form for rusoppdragelse forteller ungdommene at de har fått, og hvilken betydning legger de til denne oppdragelsen?

Rusoppdragelse – jenter "Bygda"

Mange av jentene fra "Bygda" sier at det ikke har vært snakket så mye om rusoppdragelse i hjemmet. De forteller at i fjortistiden var det viktig at foreldrene ikke fikk greie på at de drakk, men etter hvert har det blitt en (stilltiende) aksept for at jentene drikker. De fleste forteller at de blir advart mot å ikke drikke for mye når de er på fest, og at det stort sett er mødrene som formidler denne rusoppdragelsen.

"Fanny" sier at foreldrene vet at hun ikke fester så ofte (etter at hun fikk samboer): "Men de vet jo at jeg gjør det av og til, og de sier 'Du må ikke drikke for mye nå da'. De har hentet meg mange ganger da jeg har vært for full, så de vet at jeg drikker. Men de vet at jeg drikker sjeldent også", sier hun. "Marits" mor forteller henne at hun

bør drikke vin: "Et glass eller to når du er i selskap, og sånn drikke til du begynner å bli beruset liksom, da trenger du ikke drikke mer". "Marit" ler litt av dette, så legger hun til: "Pappa er ganske omvendt igjen, han drikker for å ha det artig". Tidligere har hun sagt at faren kan drikke seg full. "Marit" fortolker farens mer ukontrollerte drikking, som det å drikke for å ha det artig. Det er også flere enn "Marit" som fortolker sine fedre som å være mindre borgerlige enn mødrene. Det er i hovedsak mødrene som oppdrar ungdommene til et mer dannet og borgerlig forbruk.

Da "Bente" kom hjem full en gang da hun var 16 år, ble foreldrene sinte, sier hun. De mente hun ikke skulle rote seg bort i noe slik, og at hun i alle fall måtte vite hva det var hun drakk. "Bente" mener likevel at foreldrene (moren) har fortalt henne mye om drikking:

Mamma har sagt at jeg må passe meg når jeg er ute og drikker, og at jeg ikke må ta i mot drikke fra andre, og at jeg ikke skal si ja til alt jeg blir spurt om. [...]
Ja, passe på meg selv, også gå i lag. Ikke vandre rundt alene skitfull liksom – ikke noe lurt.

Hun har også sett sin eldre bror, og hun mener at budskapet om at det ikke er bra å drikke hver helg. "Du hører det nå egentlig litt over alt", sier hun. "Bente" skjuler ikke lenger for sine foreldre at hun drikker, og mange av forspillene forgår hjemme hos henne.

Både "Therese" og "Anita" (drikker ikke) gir klart uttrykk for at foreldrene stoler på dem, at de ikke opplever noe problem med å være lojale mot foreldrenes autoritet. "Therese" identifiserer seg sterkt med foreldrenes normer når hun snakker om rusoppdragelse. Hun sier også at hun diskuterer enkelte tilfeller (noen de mener har problemer) med sine foreldre. Hennes fortelling går over fra å handle om foreldrenes normer, til å handle om hennes egne, og hun gir seg også i kast med å fortelle hva hun synes om andre foreldre:

De sa at det var litt tidlig, og at de ikke ville at jeg skulle drikke. Jeg tror det har litt sammenheng med at de er lærere selv. De ser veldig mye ungdom som drikker kontinuerlig, både i ukedagene og i helgene, og de sier liksom det at...

De ser nå utviklinga, flere og flere som drikker, har jeg i alle fall fått inntrykk av. Vet ikke hvordan det er, virker i alle fall sånn. Jeg tror i alle fall at det har å gjøre med at de selv ser hva som skjer òg da. Prøver å unngå i alle fall at ungene deres drikker da. [...] Jeg synes foreldre i dag er dumme jeg, rett og slett. De ser ingenting, eller kanskje de ikke vil se. Det vet jeg ikke, men jeg hadde som mor gjennomskuet det. Jeg ville ikke hatt problem med å gjennomskue det, og mamma og pappa ser det fordi de er lærere selv. De hører og ser, og er mye flinkere til å gjennomskue folk enn mange andre voksne.

"Therese" synes likevel at det er litt teit at hun ikke av og til kan ta seg en pils: "For jeg synes av og til at det er teit, men det er jo egentlig mitt eget valg", sier hun.

Rusoppdragelse – jenter "Bybyen"

Det mest framtreddende i byjentenes fortellinger, er at foreldrene snakker svært lite om alkohol til sine døtre. Det kan komme av at jentene i byen har en noe seinere alkoholdebut enn jentene fra "Bygda", og det er årsaken til at foreldrene til "Bygdejentene" advarer og oppdrar i større grad.

Byjentene sier riktignok at foreldrene ikke liker at de drikker, uten at de begrunner det så mye. "Nei, de vet nå. Jeg går nå ikke så ofte på fest, men når jeg gjør det, så vet de det da. Men de er i mot at jeg drikker og slik", sier "Heidi". Hennes foreldre drikker ikke, sier hun, og hun er glad hun ikke har "har sånne foreldre som er festepersoner". Det er riktignok ikke mange gangene "Heidi" har vært full, men det var en gang hun kom hjem beruset, og ble oppdaget, sier hun. Hennes foreldre hadde sagt at de ble skuffet, og at de hadde spurt hvor hun hadde fått tak i det hun hadde drukket. Hun sier ikke noe om hvorvidt temaet har vært diskutert senere.

I likhet med de andre som ikke drikker, opplever heller ikke "Mona" at det er noen motsetninger mellom foreldrenes autoritet og normer og hennes egne valg. Foreldrene mener at hun er voksen nok til å ta sine egne valg: "De sier at jeg må bestemme selv", sier hun. Samtidig ser hun også at hun har blitt påvirket av dem, og hun vet at foreldrene helst ikke vil at hun skal drikke. Foreldrene er kristne, og "Mona" mener at det er årsaken til at faren ikke drikker (han er misjonær), mens

moren "skal være litt i mot", sier hun. Hun sier at broren hennes drikker, og at hun tror foreldrene har godtatt dette. Hun forteller likevel ikke at det er så store diskusjoner om temaet i hjemmet. Heller ikke hjemme hos "Eva" er rusoppdragelsen noe sentralt tema. Hun sier at hennes far synes det er ganske OK at hun drikker og har en fest, mens moren er streng på området, uten at hun har snakket direkte om temaet med sin datter.

"Benediktes" historie bryter dette mønsteret: Hun forteller om en veldig fri oppdragelse, der hun stort sett har styrt og funnet ut av livet sitt selv.. Hun har aldri forsøkt å skjule for sine foreldre at hun drikker, heller ikke når hun drakk for første gang som 13-åring, sier hun. Hun ble bare ikke oppdaget: "Kan hende at de så at vi var fulle, men at de ikke orket å si noe, rett og slett", sier hun. Hun sier at foreldrene aksepterte at hun festet og drakk da hun var i 15-årsalderen, og at hun fikk lov å drikke fra hun var 16: "Da syntes de det var greit at jeg begynte å dra på fest. Bare så lenge dem skaffet drikke til meg, sånn at jeg ikke skaffet meg noe de ikke visste hva det var da", sier hun:

Vi fikk jo lov til å være borte i helgene og sånn da. Bare så lenge vi sa fra at vi ikke kom hjem, og det pleide jeg som regel å si før jeg dro ut, at 'det kan hende at jeg ikke kommer hjem i natt'. Da var det jo greit. Da var ikke det noe å bekymre seg over, så alt for masse i alle fall. Det kan jo hende at de bekymret seg litt likevel da. [...] Jeg sa jo at jeg skulle ut og drikke da, men lovte å ikke drikke alt for masse, men det vart jo egentlig det omvendte da.

"Benedikte" sier at foreldrene ikke sier noe til at hun drikker, og at hennes hjemmefester med over 30 ungdommer til stede, er fullt ut aksepterte.

Rusoppdragelse – gutter "Bygda"

Guttenes fortellinger peker i retning av en lite aktiv rusoppdragelse fra foreldrene. De fleste av guttene sier ikke noe som tilsier at temaet har vært diskutert så mye i hjemmet: "Det var jo nyttårsaften, så de regna vel med at jeg tok et par pils", sier "Asgeir". Han regner med at de fleste foreldrene kjenner til at ungene deres drikker, i alle fall når de er rundt 18 år: "For da begynner du å gi litt mer F liksom. Det er ikke slik at du må gjemme det og det, at du må skjule alt", sier han. Han mener foreldrene

er ganske liberale på hans vegne, selv om han forteller at de selv er meget forsiktige av seg. Han har snakket litt med moren sin om temaet, sier han:

Snakker ikke så mye med pappa om temaet, men hun, det er mer sånn sjåfør hjem da. [...] De sier jo at jeg skal være forsiktig og sånn da, og jeg er fullstendig klar over det, men skal jo liksom gjøre litt opprør og da.

Det kan synes som at det er mødrene som sørger for rusoppdragelsen overfor sine sønner også. "Christer" sier at moren hans vil ha en viss kontroll: "Mamma bruker nå å sjekke hva jeg har med meg da, passer på litt".

En liten morsom sak er at myten om den fulle sjømannen ser ut til å leve videre: "Bestemor og Bestefar da, vet du, eller Bestemor. Bestefar har vel drukket mye han, sjømann da vet du", sier "Adrian", når jeg spør om det er noen voksne som har lært han noe om drikking. Bestemoren sier at han ikke må finne på å drikke. "Har sikkert fått erfart opp gjennom åra", konkluderer han. Det er kanskje de tradisjonelle overgangsritualene innen fiskeriene som Ellen Schrupf (2003) viser til, som lever videre i "Bendiks" fortelling om sin egen bestefar:

Fortalte at da han var 15 år, så dro han på sjøen, for han seilte båt da over det hele, der nede. Første turen hans da, så skulle mannskapet innvie han da, skulle drikke han full. De hadde kjøpt akevitt og drakk han full.

Rusoppdragelse – gutter "Bybyen"

Byguttene har mer ulike fortellinger om hvilken rusoppdragelse de har fått, og de har også veldig ulik alkoholbruk selv. Deres fortellinger kan tolkes mer som individuelle. For "Atle" har ikke rusoppdragelse vært noe tema mellom han og moren. Han sier at hans mor kjenner til hans holdninger, men "selvfølgelig er hun mistenksom som bare, noe som er veldig provoserende" sier han. Men han gir ikke inntrykk av at det har vært store debatter rundt temaet: "Så lenge jeg kan huske, så har jeg hatt min egen mening, og holdt fast på det, og hun har vært klar over det, så det har egentlig aldri vært nødvendig" sier han. "Viktor" mener at han har lært mest gjennom "TV og sånne ting. Har aldri sittet på sengen hos min far mens han pratet om fester og sånn", sier han

"Eспен" har nok hatt sine diskusjoner med foreldrene. Hans historie handler mer om å bryte med foreldrenes autoritet i tenårene. Han var i opposisjon, som han sier. Foreldrenes holdninger har vært at han ikke fikk lov til å drikke, men når de har måttet akseptere at deres forbud ikke ble fulgt, har de også advart han mot å ikke sette fra seg glass når han er på fest. "Eспен" mener selv at foreldrenes rusoppdragelse ikke har vært så veldig informerende. Han hadde også spurt foreldrene om når de selv begynte å drikke. Moren hadde svart at hun husket ikke, og faren ville ikke svare. "Jeg har fått høre det i senere tid at han drakk omtrent som alle andre", sier han. Når jeg spør "Eспен" om hans foreldre hadde prøvd å lære han noe om drikking, svarer han: "Fant vel egentlig ut virkningen før dem".

I likhet med flertallet av de som ikke drikker, har også den forsiktige "Gustav" fått med seg mye informasjon hjemmefra om drikking:

Foreldrene mine har vært veldig sånn. De mener liksom at jeg burde ta et glass for å holde folk med selskap. Jeg har ikke hatt noe behov for å spørre andre, for har jeg trengt, så har jeg fått med så mye som jeg ville ha. For jeg vil ikke ha så mye at jeg mister kontrollen, og alt sånn. Jeg vil liksom ha kontrollen, selv om jeg har alkoholen. Det har ikke vært noe problem med den kjemien som er mellom meg og foreldrene mine. De stoler fortsatt på om jeg kjøper selv, så kjøper jeg ikke så mye at jeg mister kontrollen. Så det er en fordel å ha foreldre som stoler på deg, for å si det sånn.

"Gustav" synes det har vært en fordel at foreldrene har lært han mye om alkoholbruk, at de stoler på han, og at de har kjøpt noen flasker som han kunne ha med seg på fest. Denne formen for rusoppdragelse, er vel også den Fanny Duckert har forfektet?

5.3. "FORELDRELANGING"

Pape og Storvoll (2005) hevder at dem bekjent er det ingen norske undersøkelser omkring hvilke motiver som ligger til grunn for foreldrenes alkoholformidling, og det er også uvisst hva ungdom selv mener om det å få alkohol hjemme. Eksempelvis ville det være interessant å få innblikk i hvilke refleksjoner de unge selv gjør seg om at foreldrene åpner for en praksis som det i andre sammenhenger er knyttet en 18- eller

20-års aldersgrense til, skriver de. Hva forteller de unge om ulike former for "foreldrelanging", og hvilke refleksjoner gjør de seg?

Ungdommene er svært lojale mot egne foreldres normer og handlinger, enten de får med seg flaskefôr, blir servert hjemme, eller ingen av delene. "Gustavs" foreldre har lært han litt om drikking hjemme, "i trygge omgivelser", noe Fanny Duckert er en forsvarer for, og de har sendt med gutten noen ølflasker når han har vært på fest:

Ja, det smakte jeg hjemme da, for å liksom. Jeg spurte om å få smake, for jeg hadde lyst til å kjenne hvordan det var. [...] Ja, for de følte det at det var lurest at jeg smakte første gangen hjemme da, sånn at de hadde kontroll. [...] Jeg likte det ikke spesielt første gangen, så jeg tok meg et par – altså jeg drakk sikkert opp det jeg fikk, men jeg tror ikke at jeg fikk så mye. [...] Det var bare de første gangene jeg måtte venne meg til det på en måte. [...] Da fikk jeg med meg hjemmefra. Jeg drakk ikke så mye da, jeg spurte heller ikke om å få med meg så mye. [...] Ja, foreldrene mine har jo sagt hva som skjer hvis du drikker for mye, og jeg vet jo om voksne som drikker en del, slik at det med hva som skjer og sånn, det vet jeg.

Flere sier at foreldrene har kjøpt øl eller rusbrus til dem som en "forsikring" på at de vet hva de drikker på fest, at de ikke drikker hjemmebrent eller noe "fra en dunk". Det er flest jenter som oppgir at de ikke har fått alkohol hjemmefra, og de synes ikke det er riktig at foreldrene skal kjøpe alkohol til ungene sine:

Jeg er litt i mot at foreldrene skal drive og kjøpe, men det er noen som gjør det for å ha kontroll da. På hva de drikker, for de vet at de gjør det uansett, men de vet ikke hva ("Heidi").

Nå viser nyere undersøkelser at det er jentene som stjeler mest alkohol hjemme, og det er sannsynlig at dette har en sammenheng med at foreldrene er strengere når det gjelder jenter og alkohol. Foreldregenerasjonen lever nok litt i fortidens kjønnsroller i forhold til alkoholbruk. Når jeg spør "Eva" om hun noen gang har spurt sine foreldre om å få med seg alkohol på fest, svarer hun: "Det hadde jeg ikke fått i det hele tatt. Det passer seg ikke med mine foreldre, for å si det sånn". "Eva" har en

liten jobb på fritiden, slik at hun tjener rundt 1500 kroner i måneden, pluss litt månedspenger, sier hun. De pengene hun bruker til fest og alkohol, er fra jobbpengene, sier hun:

Foreldrene mine er ikke så veldig positive til at jeg drikker da, så jeg prøver å ikke akkurat bruke de pengene (månedspengene) til det da. [...] En av venninnene mine fikk det en gang. Da fikk hun med seg en sekser med øl fra faren sin. Det var fordi butikken var stengt når hun skulle ut, så det er det eneste, ellers så er ikke det på en måte tillatt. Vi føler ikke for det i gjengen heller, det er litt feil. Det er ikke foreldrene som skal sørge for vår moro.

"Eva" er tydelig på sin egen autonomi i dette spørsmålet. Hun bruker ikke månedspengene hun får hjemmefra til å betale for sin moro. Det går fra hennes egen "autonomikonto", de pengene hun tjener gjennom eget lønnet arbeid.

"Anita" mener at de som får foreldrene til å kjøpe alkohol til seg, er bortskjemte: "De (som har foreldre som er litt strengere), de sniker seg ut, og får søsken til venner og sånn til å kjøpe øl og rusbrus", sier hun.

"Benedikte" fikk lov til å begynne å drikke da hun var 16 år, sier hun. Det var greit så lenge det var foreldrene som skaffet henne alkoholen: "Sånn at jeg ikke skaffet meg noe de ikke visste hva det var da", sier hun. Hun sier riktignok at det i praksis var hennes eldre bror som kjøpte alkohol til henne. Han handlet sprit, mens foreldrene kjøpte øl og rusbrus:

Ja, det var egentlig ganske bra gjort egentlig da, for hvis ikke dem hadde vært så. Hvis ikke jeg hadde hatt noen venner over tjue, da hadde det sikkert blitt til at jeg hadde skaffet hjemmebrent - som jeg ikke helt visste hva det var. Det er egentlig litt skummelt. [...]

"Bente" får også med seg drikke hjemmefra:

Som regel pleier jeg å få drikke med mamma og pappa da, for de vil vite hva jeg drikker liksom. Slik var det i alle fall før jeg ble atten, at jeg fikk drikke, og

de kjøpte drikke da. Hvis jeg ville ha, så kjøpte de en sekser eller noe, men som regel var ikke det nok på en hel kveld, og da drakk du nå noe annet også, men det visste egentlig ikke de om.

"Viktor" sier at hans foreldre er veldig åpne for drikking, og han synes det er praktisk og greit at de gjør dette:

Jeg tror de ligger litt på linje med at det er bedre at de på en måte gir meg noe å drikke, eller i alle fall gjorde de det før. At de i så fall gir meg noe å drikke, at de i så fall kjøpte noen øl til meg, i stedet for at jeg drakk ett eller annet som jeg fikk kjøpe på en dunk for eksempel.

"Fanny" "fant" drikkevarer hjemme første gangen hun smakte alkohol. Hun synes det er "teit" med foreldre som kjøper alkohol til ungdommene sine. Hun har likevel en annen holdning til at eldre søsken er "langere". Det kan tyde på at eldre søsken ikke har den samme autoritet som foreldrene. Det var "Fannys" storesøster som på en måte tok affære, og kjøpte "lovlig" sprit til henne da hun fant ut at lillesøsteren drakk.

5.4. VENNER OG DRIKKING

Bjerrum Nielsen og Rudberg (1990) hevder at, sammenlignet med fjortistiden, har jevnaldergruppens betydning for den enkeltes atferd minket når ungdommene nærmer seg 18-årsalderen. De to forskerne oppsummerer disse forholdene med at foreldre- og vennepåvirkning ikke er alternativer, men foreldre er sterke påvirkningsfaktorer i forhold til moral og framtid, og venner/jevnaldrende påvirker forhold som betyr noe for hvilken status den unge har i gruppen/miljøet. I forhold til kjønn hevder de at effekten er noe forskjellig. "For jenter er det de *nære venner* som betyr noe, for gutten er det *gjengens normer*" (1990:21).

Unge voksne bygdejenter

For jentene fra "Bygda" var det vanlig at de som fjortiser begynte "å snike seg ut", som de forteller: "Vi for jo ofte på fester på ungdomshuset og sånn, så det var jo ungdommer som drakk. Vi begynte å snike oss ut for å dra dit", sier "Fanny". Det virker som om bygdejentene er tidligere ute på fest, og at de mener det var det som var vanlig for de fleste av dem som begynte å drikke i den alderen. De er av den

oppfatning at det var ganske vanlig å drikke i den alderen, og at de som regel var på fest hver helg, offentlige fester eller hjemmefester:

Nei, da var det ganske vanlig. Det var sånn at det var en gjeng i klassen min som ikke drakk i det hele tatt, og det var noen... De som jeg gikk sammen med, det var liksom sånn heile tida. De festene som var slik liksom ("Marit").

"Marit" sier at i hennes gjeng var det fester i helgene, men ikke noe utenom det. For bygdejentene ser det ut som om den nære og fortrolige venninnen har stor betydning for å ha noen å dele rusopplevelsen med. Etter hvert som de unge jentene blir integrert i det nye fellesskapet, mister den nære venninnen litt betydning, og spesielt når en kjæreste kommer inn i jentas liv. Da er den liminale fasen over, og hun identifiserer seg mer med sin voksenhet.

De to jentene som ikke drikker, hadde ikke venner som drakk på den tiden, sier de, men det har de nå. De har på en måtet skiftet eller utvidet sitt utvalg av venner.

"Therese" var mer sammen med kristne venner på den tiden, sier hun. Hun følte at det var trygt, og at det ikke ble noe tull:

Vi var en sånn vennekrets med mye, noen var kristne, og hadde en del kristne verdier på det med alkohol. De er jeg ikke så gode venner med lenger da, for de har flyttet og sånn, og jeg er nå ikke personlig kristen selv. Men det å være i lag med dem, ga meg trygghet på at her blir det i alle fall ikke noe tull. Men da jeg begynte på videregående, så skjønnte jeg at jeg kan godt ta meg en fest eller to og tre, uten at det blir farlig med tanke på alkoholen. [...] Det er veldig mange av mine venner som drikker nå, så.

"Bestevenninna mi, hun var alltid litt sånn nærmere meg, så hun hadde ikke noe sånn forhold til alkohol hun heller liksom" sier "Anita": "Mest jenter i min omgangskrets, siden jeg går på formgivning", sier hun. Hun mener at de ikke er så veldig ofte ute, og hun er enda sjeldnere ute enn dem. Hun forteller også om jenter som drikker seg full hver helg: "Ja, men de er jeg ikke venner med", sier hun. Disse jentene representerer noe hun ikke identifiserer seg selv eller sine venninner med.

Nå er det flere av jentene som mener at deres venner fortsatt drikker, og er oftere på fest enn dem. De hevder selv at de har roet seg, spesielt etter at de har fått kjærester/samboer: "To av bestevenninnene og jeg fikk oss kjæreste på samme tid, og da dabbet det av ganske mye. Du merker forskjellen da. Vi gikk mye mer ut før, og er mye mer hjemme nå, men det er fortsatt vanlig da", sier "Marit". Hun fortolker seg selv og sine bestevenninner å være i samme livssituasjon, og at det å ha en kjæreste gjør at utelivet og festingen roer seg. Det er typisk at ungdommene i denne livsfasen prøver ut hvilke muligheter de har for å leve i voksenlivet, skriver Norell og Törnqvist (1995). Det gjelder både å finne sin sosiale posisjon, og mer intime og varige relasjoner til en partner av motsatt kjønn, hevder de.

"Bente" har tatt førerkortet og synes det er kjekt å være festsjåfør. Hun sier det er vanlig med drikking og festing hver helg: "Du kjenner nå alle rundt her nesten. For de fleste er det hver helg", sier hun, men for hennes nærmeste venner er det mer forskjellig sier hun: "Det er litt forskjellig, noen drikker ikke i det hele tatt, og noen er ute nesten hver helg, og noen annenhver, ja". Hun snakker nå mer om vennegjengen enn om sine nærmeste venninner. Som Willy Pedersen (1998) hevder, tyder dette på at majoritetsmisforståelsen ikke i samme grad gjelder de nærmeste vennene "signifikante andre", men mer perifere personer. Når det gjelder nærmeste venner er opplevelsen mer i tråd med virkeligheten.

De fleste av jentene tror at de etter hvert kommer til å miste kontakten med mange av de vennene de har i dag, at det blir mer tilfeldig hvor ofte de møtes om noen år.

Unge voksne byjenter

"Tror ikke, ikke vennene mine. De er ikke slik som drikker seg full egentlig, tror jeg ikke", sier "Heidi". Samtlige av byjentene mener at deres venner er lik dem selv når det gjelder drikking og festing. Siden de fleste ikke drakk før de var rundt 16 år, har jeg ikke grunnlag for å si noe om de mener at forholdet mellom vennenes holdninger og handlinger har endret seg i noen grad.

Det er bare "Benedikte" av byjentene som forteller om en tidlig debut. Hun forteller om at flere av hennes barndomsvenninner er rusmisbrukere. Om den ene forteller hun: "Vi gikk i samme klasse på ungdomsskolen, og hun bodde i gata nedenfor meg,

så vi var ganske sammensveiset, helt til hun havnet i feil miljø” sier hun. Det var når hun var i 15-16-årsalderen at hun fant ut at halvparten av hennes venninner holdt på med hasj, amfetamin, extacy og ”sånn” sier hun:

Vel, jeg har prøvd å stoppe henne i mange år da. Det er hun som ødelegger livet sitt. Jeg orker egentlig ikke å bry meg så masse om henne nå. Hun sa hele tiden ’ja, jeg skal slutte, jeg skal slutte’, men nei, for hver gang hun ble lagt inne, så prøvde hun.

”Benedikte” forteller om en sterk identifisering med de vennene hun har i dag, *Svartmetallerne*. Denne gjengen er en gruppe på rundt 30 ungdommer, de aller fleste er gutter. Slik forteller ”Benedikte” om en sterkere identifisering med guttene, og guttegjengens normer. Hun konkurrerer med guttene om å drikke mest, og når de andre jentene forteller om hvor artig det er å snakke om festene i etterkant, om hva som skjedde, og hvem som gjorde hva, sier ”Benedikte”: ”Vi snakker egentlig ikke så mye om det, egentlig. Vi har det artig der og da, og dagen etter er det nesten glemt. Da er vi ferdige med den dagen, så går vi videre til den neste”. Hun tror likevel ikke at hun vil ha kontakt med så mange av disse vennene om noen år.

Unge voksne bygutter

De fleste av byguttene identifiserer seg med sine venner. De mener at de hverken drikker mer eller mindre enn dem selv. ”Atle” er den som bryter med dette mønsteret. Han forteller at det ikke var vanlig med drikking og festing blant hans venner i 14-15-årsalderen. Nå har han venner der cirka halvparten blir ”ganske amøbe”, sier han. Selv synes han drikkingen er idiotisk, men han håper at han har de samme vennene om ti år også: ”Vennene er det viktigste i livet mitt, sånn sett”, sier han. De fleste av byguttene håper å ha de samme vennene i framtiden også: ”Gustav” sier det på denne måten: ”Jeg verdsetter utrolig godt de jeg har nå”. Han forteller at han hadde mye sosial angst da han var yngre, men at samholdet i klassen har hjulpet han over dette. Han tror det blir hardt siste skoledag, når veiene skilles for mange.

For ”Espen” og ”Viktors” venner var det ganske vanlig med drikking og festing i vennegjengen i fjortistiden, mens begge mener de har roet seg nå, og mener at det

heller ikke er så stor "fyllekultur" i vennekretsen: "Kanskje litt mindre enn vanlig" sier "Viktor".

Unge voksne bygdegutter

"Asgeir" fikk ikke med seg "fjortisfylla", sier han. Da ladet han opp til fotballkamper i stedet. I dag har han mange ulike venner. Men det er vennene i musikermiljøet han omgås mest med, og som han oppgir som en årsak til eget alkoholforbruk. Han sier at det er veldig lett å komme bort i forskjellig når du er i musikkmiljøet, og at de fester litt mer enn det som er vanlig.

De øvrige guttene har litt forskjellige historier i forhold til vennenes holdninger og sine egne preferanser. Det er vanskelig å finne noe mønster. "Frode" sier at vennene drikker omtrent hver helg; selv sier han at det er for dyrt, at han heller er sjåfør. Han sier at det var vanlig for vennene hans å drikke og dra på fest i tenårene, men "når jeg ikke drakk da, så orket jeg som regel ikke å være med", sier han. Han fester ganske sjeldent, mens kompisene prioriterer annerledes og bruker penger på fest og alkohol. Han har andre ting å bruke dem på, sier han: "Koster masse penger, og jeg synes ikke det er verdt det". "Christer" har heller ikke råd til så mye festing, og han spilte fotball da han var yngre: "Vi var nå ikke sånne festmennesker på den tida der," sier han. Nå mener han at hans nærmeste venner drikker hver helg. "Adrian" mener at, i likhet med han selv, fester og drikker hans (fotball)venner ikke så ofte. De var heller ikke ivrige på området da de var yngre.

I likhet med de andre som ikke drikker, har heller ikke "Bendik" noen sterk identifisering med sine venner. Det er de voksnes/foreldrenes normer og handlinger har refererer til, og ikke andre/egne venner som ikke drikker.

De aller fleste som drikker alkohol, mener at deres venner ligner på dem selv når det gjelder alkoholbruk. De nære vennene er de såkalte "signifikante andre", som de identifiserer seg selv med. Andre mer perifere venner hevder de fester oftere enn dem selv. Det tyder på at majoritetsmisforståelsen gjelder de mer perifere i jevnaldergruppen. For de som ikke drikker, blir disse "signifikante andre" fortsatt deres egne foreldre (som i barndommen).

5.5. SKOLEN SOM RUSOPPDRAGER

"I et historisk perspektiv har skolen tatt over en del av familiens sosialiseringsopgaver, ikke bare kunnskapsformidling, men også formidling av verdier og holdninger som er nødvendige for å delta som voksen i samfunnet", skriver Per O. Aamot (1997). Det er likevel slik at ressursinnsatsen på skolebaserte informasjonskampanjer om alkohol og andre rusmidler ikke endrer det faktiske nivået av rusmiddelbruk (Babor m/fl. 2003). Utallige metoder som baserer seg på valg av verdier, selvfølelse, alminnelige sosiale ferdigheter og satsing på aktiviteter som er uforenlige med alkoholbruk (f. eks. idrett), viser seg å ha liten virkning. Vitenskaplige evalueringer av ulike programmer som grensesetting og korrigerende av ungdommens tendens til å overvurdere antallet jevnaldrende som drikker (majoritetsmisforståelsen), viser seg å ha en beskjeden og kortvarig effekt.

Samtlige av ungdommene fra "Bygda" forteller at de har hatt skolebesøk av en tørrlagt alkoholiker, om kampanjer mot narkotika, mot rus, mot alkohol. Det er de som ikke drikker, som vurderer denne informasjonen som verdifull: "Jeg synes det har vært positivt å vite. Jeg tar det i alle fall som en, ikke erfaring, men en - jeg vil ha informasjon, jeg ville ikke vært for uten", sier "Anita". Hun har en meget detaljert beskrivelse av hvilken skjebne rusmisbrukeren som var på skolebesøk, hadde lidd. Han er død nå, sier hun. "Therese" og "Bendik" mener i likhet med "Anita" at kampanjene var bra, men at de ikke virker. De mener deres venner burde tenke mer over dette problemet enn det de gjør. Det begrunner de med alt de ser av fyll blant ungdommene. Dette viser at de som ikke drikker, er mer mottakelige for denne informasjonen. Mest sannsynlig får de styrket sine egne avgjørelser og normer gjennom slike skolekampanjer.

De som drikker, sier at det gjorde inntrykk, men at de ikke identifiserer seg med en slik person eller skjebne: "Det er så uvirkelig at det skjer med deg. Derfor så, det virker egentlig ikke så veldig mye", sier "Marit". Det er ens egne erfaringer som har betydning, mener "Asgeir":

Det er klart at hvis det sitter en tidligere alkoholiker og forteller og skjelver, kanskje på grunn av at han har pådratt seg skader og sånn, levd et hardt liv, så er det klart du tenker over det. Der og da, og kanskje ei uke etterpå. Ja, du

tenker i hvert fall over det, men så må du finne ut av hva som fungerer for deg. Du må tenke på deg selv. Du kan ikke basere livet ditt på andre sine opplevelser og erfaringer. Det blir feil, synes jeg.

”Jeg husker at det var en sånn mann som var på skolen og fortalte om at han drakk alkohol, og sånn, og da ble han skadet for livet og sånn”, sier ”Fanny”. Hun sier at det å begynne å drikke ble presentert som om det var noe tøft: ”Men det var ikke det at vi syntes det var tøft liksom, vi syntes bare det var artig”. ”Frode” sier at han visste at han ikke kom til å bli slik, ”at jeg greide å begrense det”.

For en elev i en ungdomsskoleklasse vil ikke et budskap formidlet av en rusforsker eller en tidligere rusmisbruker være mer troverdig enn de rusopplevelsene medelevene kan fortelle om, hevder Henriksen og Sande (1995). I likhet med det ungdommene fortolker, hevder Henriksen og Sande at ungdommene har en bestemt oppfatning om at hun/han selv må velge hva hun/han skal tro, og hva han skal gjøre. Ut over slike skolebesøk kan ikke ungdommene huske at skolen presenterte alkohol og drikkekultur noe spesielt.

Ingen av ungdommene fra ”Bybyen” kan huske slike kampanjer eller skolebesøk. Et par av ungdommene har noen vage minner om en trafikkampanje, om en mann som satt i rullestol, trafikkskadd. ”Atle” sier at det var mer narkotika de hørte om: ”Det var så mye at vi ble egentlig lei av å høre om det”. Et par andre av byungdommene sier at de kanskje hadde noe om det i naturfag – om hvordan alkoholen virker på kroppen:

Ikke sånn om ungdom og alkohol egentlig. Det var mer sånn farene med overdreven alkoholbruk i naturfag. Det hadde vi litt om, men det var ikke sånn utprega ungdom, det var liksom ikke lagt vekt på det at ungdom drikker mye. Det var mer sånn at de prøvde å skyve under teppet at ungdom faktisk gjorde det (”Eva”).

Det ser ut som om det er de nærmeste vennene som har størst betydning for den enkeltes alkoholforbruk i denne fasen av livet, selv om de fleste sier at de har lært mest gjennom å prøve ut selv.

6. OPPSUMMERING OG AVSLUTNING

Hovedformålet med denne studien har vært å undersøke hvordan unge mennesker bruker alkohol som ritualiserte handlinger i overgangsfasen fra barn til ung voksen. Jeg har tatt utgangspunkt i Arnold Van Genneps (1999) tredeling av fasene i et tradisjonelt overgangsrituale: *Separasjon, liminalitet og reintegrering*, og nyere forskning på moderne sekulariserte former for overgangsriter. Hvordan og hvorfor begynner de å drikke, og hvordan forandrer de sitt alkoholbruk fra den første utprøvende fasen, og fram til de som 18-åringene kan skaffe seg alkohol på lovlig vis? Samsvarer ungdommenes fortolkninger av denne problemstillingen med Van Genneps tre fraser?

Et annet (tabu)område voksenlivet representerer, er kjærlighet og seksualitet. Jeg har undersøkt hvilken betydning ungdom legger i det å drikke alkohol for å oppnå kontakt med det motsatte kjønn.

Jeg har også undersøkt om det er slik at alkoholbruk blant dagens norske ungdommer må tolkes i lys av nyere modernitetsteori. Hvis det er slik, betyr det at sosiologiske bakgrunnsvariabler enten betyr lite eller mindre enn før når de unge gjør sine valg og skaper sin identitet. I motsatt fall vil de tradisjonelle sosiologiske bakgrunnsvariabler fortsatt ha stor strukturerende kraft.

Denne problemstillingen førte meg så over til spørsmålet om hvilken rusoppdragelse ungdom forteller at de har fått formidlet fra sine foreldre og gjennom skolen. Jeg ønsket å si noe mer om hvilken betydning de legger i denne rusoppdragelsen. Jeg har også sett på vennenes betydning i sammenheng med denne problemstillingen. Ut fra de funnene som er gjort i denne analysen har jeg forsøkt å framstille noe av de empiriske hovedtrekkene i form av enkle typologier.

Drikkebuten og bruddet med barndommen

Å drikke alkohol for første gang representerer for tenåringen et brudd med barndommen, en handling på vei mot nye fellesskap og sin egen voksne identitet.

Å drikke alkohol for første gang er å starte på en læringsprosess der det handler om å lære seg alkoholens virkninger, men også å lære seg å nyte virkningene.

Ungdommene fortolker det å drikke alkohol for første gang som noe som de rett og slett må gjennom, men uten at den store nytelsen er til stede. De er på full fart inn i overgangsritualets liminalfase, "ingenmannslandet" mellom barn og voksen. I denne fasen er det at voksenlivets "tabuer" prøves ut. Bruddet med foreldrenes og samfunnets normer skaper et kaos, og samfunnsstrukturer og identiteter blir flytende, skriver Allan Sande (2001). Det er forestillingen om alkoholens evne til å skape nye fellesskap, beruselse og forandring i livet de unge leker med i denne fasen, hevder han.

1. "Fjortisdebutanter"

Jo yngre ungdommene er når de debuterer, jo mer tar dette bruddet form som en barnlig lek og utprøving av alkoholens virkninger. Dette gjelder spesielt for bygdejentene, som samlet sett er de som debuterer tidligst. Men også den ene byjenta som debuterte like tidlig som bygdejentene, fortolker sin alkoholdebut i det samme mønsteret: Disse fjortisjentene har gjerne en forprøve på jenterommet før de oppsøker fellesskapet og den ordentlige festen. Gjennom denne "forprøven", som de gjør sammen med en eller få nære venninner, lærer de seg litt om alkoholens virkninger. De fortolker likevel situasjonen som trygg og kontrollert, kanskje nettopp fordi det er de få nære venninnene opplevelsen deles med. De risikerer ikke å "tabbe seg ut" for ukjente eller mer fjerne venner. På denne måten opparbeider de nære venninnene i fellesskap en viss erfaring på hvordan alkoholen virker på dem. Det ser ut som om det er viktig å ha den nære venninnen å dele skjebnefellesskapet med, å ikke stå alene i bruddet med barndommen.

Bruddet med foreldrenes normer, forbud og formaninger, skjer ved at de unge jentene begår flere "ulovligheter". De sniker seg ut om lørdagskveldene for å dra på bygdefester, og de stjeler drikkevarer hjemmefra. I denne fasen er det tillatt å tulle, "feike", tøyse og le av seg selv. Det er på mange måter tillatt "å prøve og feile". Tilsynelatende hersker det ikke så sterke normer rundt det å kunne kontrollere seg selv. En mulig forklaring på fenomenet å "feike" kan være at de unge jentene likevel ønsker å ha en viss kontroll. De har en forestilling om hvordan beruselsen virker, og så "feiker" de litt i tillegg. Slik oppnår de å markere bruddet og sin egen

autonomikamp, i tillegg til å ha mer kontroll enn de gir uttrykk for. Det er kanskje litt å tenke over neste gang vi leser om tenåringsjenter som raver rundt – tydelig overstadig beruset. Kanskje er det for enkelte en kontrollert beruselse for å markere at her kommer jeg – på vei inn i voksenverdenen?

2. "De kontrollerte debutantene"

Jenter som er litt eldre når de debuterer, legger vekt på at de ikke skal oppføre seg som "fjortiser" når de drikker for første gang. Undersøkelsen tegner et bilde av at jenter fra "Bybyen" debuterer litt senere enn jentene fra "Bygda". På grunn av sin alder eller borgerlige dannelse, har de en forestilling om at de bør drikke med kontroll, mer voksent. Jo, eldre man er når man debuterer med alkohol, jo mindre grensesprengende og mer kontrollert blir dette bruddet med barndommen. Det oppleves heller ikke like forbudt å drikke alkohol om man debuterer senere i tenårene, nærmere 17-års-alderen. Heller ikke leken og den nære (barndoms-) venninnen har samme betydning når den litt eldre byjenta debuterer og prøver ut alkoholens virkninger. Men også disse jentene har opplevd å bli for fulle, og det fortolker de som negativt, noe som de forbinder med "fjortisfylla".

3. "De konkurrerende debutantene"

I dette materialet er det ingen spesiell forskjell mellom by og land når det gjelder gutter og debutalder. I motsetning til jentene legger guttene mer vekt på det nye fellesskapet med gjengen/kompisene når de har debutert med alkohol. Guttene deler ikke den første utprøvingen bare med bestekompisen, på gutterommet. Guttene drikker der hvor det skjer, på selve festen. De fortolker alkoholdebuten som noe som må gjøres uansett, så det får bære eller briste. Også guttene forteller om at de vil prøve ut, men da er det mer for å finne ut hvor mye alkohol de tåler, i motsetning til fjortisjentene som mer vil finne ut av virkningene. At guttenes utprøving ikke skjer i mer trygge og kontrollerte omgivelser, tyder på at guttene er mer sikre på at de kjenner til, og har kontroll på alkoholens virkninger. De unge guttene forteller ikke at de har tatt alkohol hjemmefra, sneket seg ut, eller har "feiket" om sin egen beruselse. De fortolker heller ikke utprøvingen som en form for lek, slik jentene forteller at de tuller, tøyser og ler av seg selv. Dette er en situasjon de fleste av de unge guttene fortolker at de behersker – de fleste forteller om en kontrollert alkoholdebut. Dette kan også ha sammenheng med stigende alder for debuten.

Guttenes alkoholdebut ser ut til å være mer spredt i forhold til alder. De er litt eldre enn det "Bygdejentene" var da de debuterte. Ingen av guttene sier at de har tatt alkohol hjemme. De har i stedet skaffet seg drikkevarer gjennom eldre kompiser eller søsken.

Kopieringen av voksenatferden, som Pape (1994) og flere forskere har beskrevet, kommer ikke så tydelig fram i fortellingene om alkoholdebut og fjortisfester. Fordi det å drikke alkohol er noe som må læres, bærer fortellingene om bruddet med barndommen mer preg av å være en barnslig utforskning, og en non-konform atferd i forhold til de voksne. Spesielt gjelder dette for de yngste jentene. I den liminale fasen brukes det ulike former for lek når de unge bryter viktige tabubelagte grenser, som rus, sex og voksen samhandling, hevder Allan Sande (2001). Ulike former for lek følger hele den liminale fasen, og er spesielt framtrædende for ungdom som tilhører spesielle musikkmiljøer.

Så lenge man leker, er ikke alt helt på ordentlig. Når man er "fjortis" er det tillatt å miste kontrollen. Det fortolkes ennå som en lekende læreprosess, men normene for å kunne kontrollere alkoholinntaket blir strengere i takt med stigende alder. Det ligger til dels strenge normer i fellesskapets oppdragelse av hverandre. Mister du kontrollen, blir du mandagens samtaleemne, og mange må forklare seg overfor de andre. En slags vennskapelig "mobbing", kaller ungdommene dette. Når man nærmer seg myndighetsalderen, fortolkes det ikke lenger som artig når man drikker så mye at man mister kontrollen. Den ukontrollerte drikkingen fortolkes da å tilhøre det ukontrollerte barnets atferd.

4. "De opplyste og kontrollerte"

Ungdom som har valgt å ikke drikke alkohol i det hele tatt, eller som er svært måteholdne, fortolker seg selv som integrerte i voksensamfunnets normer og verdisystem. De legger vekt på kontroll, ansvar og omsorg. De sier at de er skoleflinke, har faglige ambisjoner og har planer om yrker som krever en langvarig akademisk utdanning. De er også velinformerte om alkoholens virkninger. Et mye brukt argument for deres avhold/måtehold, er at de ikke ser noen grunn til å drikke. "Skjønner ikke poenget", som flere sier. Denne gruppen refererer ofte til egne

foreldre, og deres holdninger til alkoholbruk. Samtidig fortolker de sitt eget valg som en selvstendig avgjørelse. De sier at de har hatt frihet til å velge.

Enkelte forskere hevder at dette livsmønsteret på mange måter svarer til barnets, til barnets avhengighet og referanser til foreldrenes normer, og at det er dette livsmønsteret ungdom som drikker, fjerner seg gradvis fra. Disse ungdommene forteller om en tenåringstid som i svært liten grad er preget av grensesprenging og autonomikamp. De fortolker seg som voksne og ansvarlige, og deres fortellinger bærer lite preg av barnslighet og uselvstendighet, men mer av en småborgerlig "snusfornuft". Det kan likevel være en dobbelthet i tolkningen av dette.

Deltakelsen i den kollektive leken, spillet og mindre ulovligheter er ikke en del av deres fortolkning av seg selv. Selv om de hevder at de ikke opplever noen vesentlig forskjell mellom seg selv og de andre når det gjelder å ha det artig. De hevder at de har det artig uansett. Men deres "snusfornuft" passer likevel ikke helt inn i den kollektive leken og fellesskapet de som drikker befinner seg i på festen. Her følger de ikke de kollektive spillereglene. De som ikke drikker følger ikke de kollektive spillereglene, og har derfor ingen roller i denne leken. De er seg selv, og forstyrrer på en måte, ved at de stiller seg utenfor og er edrue.

Å ha det artig, det er vel hovedsaken

Undersøkelsen tegner et bilde av at ungdommene fortolker seg som mer voksne og kontrollerte når de nærmer seg myndighetsalderen. Da fortolker de fleste at de har lært seg å drikke alkohol, lært seg å nyte alkoholens virkninger – å ha det artig. Å "ha det artig" er det argumentet som var gjennomgående i samtalene. Undersøkelsen tegner langt på vei et bilde av at det er forandringen av livet, den kollektive leken for å prøve ut rusens virkninger og et voksent samhandlingsmønster som er så lystbetont. I løpet av disse hektiske ungdomsårene, fra "fjortis" til "ung voksen" opparbeider ungdommene en betydelig kompetanse på hvor mye og hva de skal drikke for å bli "passe full", for å kunne nyte virkningene av rusen. Disse historiene har likhetstrekk med de marihuanarøykerne den amerikanske sosiologen Howard Becker (1963/2005) studerte tidlig på 1960-tallet, om hvordan de lærer seg å bruke dette rusmidlet, lære seg de riktige virkningene – og å nyte dem.

De fleste av 18-åringene fortolker seg som utlærte, reintegrerte, voksne og kontrollerte alkoholbrukere. Det er likevel slik at denne reintegrerte fasen også er mer flytende i formen. Enkelte elementer fra ungdomstiden har man kanskje for resten av livet?

Det er en balanse mellom det å drikke for lite og det å drikke for mye. Driker man for mye blir det ikke artig lenger - selvkontroll er viktig. I den borgerlige oppdragelsen er det å holde sine behov under kontroll viktig. Å bli voksen, reintegrert, handler i ungdommenes fortellinger, om en forståelse av at det er viktig å kunne kontrollere seg. Å drikke alkohol innebærer en viss risiko for å miste kontrollen, men når man er atten år, tolkes dette som et tilbakesteg til "fjortisstadiet". Det innebærer derfor også en risiko for å tape sin identitet som ung voksen, og erfaren alkoholbruker.

En annen måte å markere sin voksenalder på, er gjennom faste parforhold. Å få seg en kjæreste representerer på mange måter at man melder seg litt ut av den kollektive leken. Det unge paret trekker seg litt tilbake fra helgefestene og lever et roligere "familieliv".

Alkohol, flørt og erotisk kontakt

Å komme i kontakt med det motsatte kjønn, være en aktuell, eller finne en aktuell partner ser ut til være en viktig del av denne kollektive leken, selv om temaet virker å være underkommunisert når de unge forteller om motivene for å drikke alkohol. De fleste som drikker, sier at sjenansen forsvinner, at de kommer lettere i kontakt med folk, og at de tør å danse. Det er imidlertid ingen som sier at det er kontakten med det motsatte kjønn som er motivet. Jentene snakker mer om at de kan ha forhåpninger om å treffe "en kjekk kar" - den romantiske kjærligheten.

At det unge paret trekker seg litt tilbake fra helgefestene, peker også i retning av at alkoholen er et hjelpemiddel når ungdom skal komme i kontakt med en aktuell partner. At ungdom som er i et parforhold sier at de passer litt på hverandre når de er på fest, tyder også på at de ikke kan delta fullt ut i den kollektive leken.

Det er en dobbelthet i guttenes fortolkning av den "romantiske erobringen" kontra den sjekkingen som skjer i fylla. Det er tradisjonelle kjønnsstereotyper som blir klart

framtrødende når gutter snakker om kjærlighet, jenter og sex. Det er to motsetninger i guttenes fortellinger: Kvinnen som hore og kvinnen som madonna er fortolkningsrammer når guttene snakker om kjærlighet, sex og alkohol. Gutter skiller mellom "dårlige" jenter de har hatt tilfeldig sex med og "ordentlige" jenter som de er forelsket i. De tillegger dårlige egenskaper på jenter de selv eller kompisene har hatt tilfeldig sex med. I motsetning pålegger jentene seg selv anger i slike tilfeller. De tillegger ikke guttene de har hatt tilfeldig sex med noen dårlige/negative egenskaper.

Hvem bestemmer?

Mange forskere advarer mot postmodernitetens individualiseringshypotese. Mike Featherstone (1991) hevder at det er ungdom fra visse grupper (med høy grad av kulturell og økonomisk kapital) som har større frihet og sjanser til å velge fritt. I følge hans teorier er graden av individualisering avhengig av klasse. At 18-åringene ikke har samme drikkemønster som sine foreldre, har nok mer med alder å gjøre enn med individualitet.

1. Med frihet til å velge

Materialet tegner et bilde som kan peke i denne retningen. De ungdommene som ikke drikker har en sterkere identifisering med egne foreldres verdier – samtidig som de hevder at egen edruelighet er et selvstendig valg. De fleste av disse ungdommene har foreldre som drikker selv, men kontrollert. Denne gruppen av skoleflinke og edrue ungdommer refererer i stor grad til yrker som krever en langvarig akademisk utdanning, noe som plasserer dem i blant samfunnsgrupper med høy kulturell og økonomisk kapital i følge Bourdieus (1995) teorier. Disse ungdommene fortolker at de har frihet til å velge, en rusoppdragelse der foreldre diskuterer temaet med tenåringen, men overlater avgjørelsen til den unge selv. Ungdommene er oppdratt til å ha frihet til å si NEI. Undersøkelsen gir ingen klare indikasjoner på at foreldrenes sosiale og kulturelle plassering (yrkesbakgrunn) er så avgjørende, men heller hvor ungdommene plasserer seg selv i et framtidig yrkes- og utdanningsvalg. Denne gruppen edrue ungdommer representerer en avtradisjonisering, og står i klar kontrast til de ungdommene som følger sine venner og den drikkekulturen som er i nærmiljøet.

2. Frihet til kontroll

De fleste av ungdommene som drikker forteller om en rusoppdragelse hvor temaet har vært lite diskutert mellom foreldre og tenåringen, annet enn at ungdommene har fått advarsler om å ikke drikke for mye, en rusoppdragelse som kanskje ikke gir klare alternativer. Spesielt har jentene blitt advart mot å drikke for mye, og det er mødrene de fleste refererer til i denne sammenhengen.

Mange av jentene fra "Bygda" sier at det ikke har vært snakket så mye om rusoppdragelse i hjemmet, men mer en stilltiende aksept på at jentene drikker. Aksepten for at ungdommen drikker ligger i de små advarsler mot at de ikke må drikke for mye på festen. Det mest framtrædende i byjentenes fortellinger, er at foreldrene snakker svært lite om alkohol med sine døtre. Det siste kan komme av at jentene i byen ser ut til å ha en noe seinere alkoholdebut enn jentene fra "Bygda". Aldersgrensen (15 år) på bygdefestene kan være årsaken til at "Bygdeforeldrene" advarer og oppdrar til forsiktighet når det gjelder alkoholinntak. De fleste av jentene refererer til omsorg for egne barn og tradisjonelle familieverdier nå de blir spurt om hvordan de ser sitt alkoholbruk ti år framover.

For bygdejentene ser det ut som om den nære og fortrolige venninnen har stor betydning når det gjelder å ha noen å dele rusopplevelsen med, drikke sammen helt i begynnelsen. Etter hvert som de unge jentene blir integrert i det nye fellesskapet, mister den nære venninnen litt betydning, og spesielt når en kjæreste kommer inn i jentas liv. De fleste får flere og nye venner i den liminale fasen. Når denne læringsfasen er over, identifiserer hun seg mer med sin voksenalder, men mener også at de fleste av vennene er lik henne selv.

3. Frihet fra kontroll

Guttene har mer ulike fortellinger om hvilken rusoppdragelse de har fått, og de har også ulik alkoholbruk selv. At det ikke har vært nødvendig for guttene å snike seg ut, kan tyde både på at de har hatt større frihet, eller at dette har mer sammenheng med alder. Det kan også være en kombinasjon av de to faktorene. Gutter får i større grad med seg alkohol hjemmefra. Det er heller ingen klar forskjell mellom by og land, mens kjønn virker å være bestemmende for hva de drikker. De fleste sier at de drikker øl. Guttene fortolker i større grad sitt alkoholbruk uavhengig av foreldrenes

drikkevaner og verdier, mest i samsvar med de nærmeste kompisene. 18-årige gutter fortolker seg selv som rolige og reintegrerte. Noen sier at de har festet fra seg, andre oppgir fotballen som en årsak. Guttene fra "Bybyen" refererer ikke til tradisjonelle familieverdier når de ser seg selv som 28-åringer. De fleste ser ikke seg selv i en familiesituasjon, med jobb og omsorg for egne barn. Derimot hadde guttene fra "Bygda" flere referanser til disse verdiene.

4. Frihetens forkjempere

To av informantene som drikker er sterkt knyttet til ulike musikkmiljø (sub-kulturer). De fortolker seg i dette spørsmålet i liten grad i samsvar med egne foreldre, men mer i samsvar med vennene. Deres fortellinger viser til et mer maskulint drikkemønster, og en sterkere identifisering med miljøet og mytene rundt sex, drugs and rock`n roll. De fortolker seg heller ikke som reintegrert i voksensamfunnet. For disse går festen videre til neste helg og helgen etter, og leken går sin gang.

Foreldrelanging

Ungdommene er svært lojale mot egne foreldres normer og handlinger, enten de får med seg flaskefôr, blir servert hjemme, eller ingen av delene. Svært få jenter får med seg alkohol hjemmefra, derfor stjeler de heller litt. De trosser foreldrenes regler, men er samtidig foreldrenes forsvarere når de er reintegrert: De synes ikke det er riktig at foreldre skal sende med drikkevarer når den unge skal på fest. Guttene er ikke så strengt oppdratt, og flere har fått alkohol med foreldrene, både i form av drikkeopplæring i hjemmet og medbrakte drikkevarer. Gutter som får med flaskefôr synes det er både praktisk og greit. Ungdommer som har fått med alkohol hjemmefra, sier at foreldrene har kjøpt øl eller rusbrus til dem som en "forsikring" på at da de vet hva de drikker på fest, at de ikke drikker hjemmebrent eller noe "fra en dunk".

Skolen som rusoppdrager

Skolekampanjer med besøk av en tørrlagt alkoholiker ser ut til å være mer et bygdefenomen. Det er de ungdommene som ikke drikker som er mest mottakelige for slike anti-alkohol kampanjer. Sannsynligvis får de styrket sine egne normer og valg gjennom slike skolekampanjer. De som drikker, sier at det gjorde inntrykk, men at de ikke identifiserer seg med en slik person eller skjebne. For en elev i en ungdomsskoleklasse vil ikke et budskap formidlet av en rusforsker eller en tidligere

rusmisbruker være mer troverdig enn de rusopplevelsene medelevene kan fortelle om, hevder Henriksen og Sande (1995). Det er nok denne diskursen fra medelever og venner som gjør det spennende for 14 – 15-åringen å prøve selv.

”For nå må`ru finne ut hvem du er...”

Sitatet er hentet fra Trond Viggo Torgersens kjente tekst, ”Tenke sjæl”. Jeg synes sitatet er meget illustrerende for hva som skjer med tenåringen fra den dagen han/hun har bestemt seg for å prøve selv. Det er da det hele begynner: De første skritt mot en voksen og selvstendig identitet. Noe av det mest grensesprengende ungdom gjør i dette identitetsarbeidet, er å begynne å drikke alkohol. Med denne inngangsbilletten har man tilgang til det nye fellesskapet, det som er artig, den kollektive leken, til å bli bedre kjent med en gutt eller jente du liker godt. Men å finne seg en ny identitet er ikke gjort over natten. Det er mye som skal prøves og læres, og læretiden kan være både søt og bitter...

7. LITTERATURLISTE

- Aftenpostens nettutgave 31. oktober 2004: Willy Pedersen: *Bør du lære trettenåringen å drikke?*
- Babor, T m/fl. (2003): *Alkohol – ingen "ordinær" vare*. Oxford University Press og SIRUS.
- Becker, H (2005): *Outsidere*. Hans Reitzels Forlag, København
- Barker, Chris (2000): *Cultural Studies. Theory and Practice*. London/Thousand Oaks/New Dehli: Sage publications Blackwell Oxford UK & Cambridge USA.
- Bourdieu, P (1995): *Distinksjonen*. En sosiologisk kritikk av dømmekraften. Pax forlag, Oslo
- Brusdal, R (2004): *Forbruk og finansiering av forbruket blant ungdom*. I Tidsskrift for ungdomsforskning 2004, 4 (1): 105 – 115.
- Campbell, C (1987): *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Basil Blackwell Ltd.
- Christensen L. Saabye (1997): *Beatles*, Cappelen, Oslo
- Fauske, H og Øia, T (2003): *Oppvekst i Norge*. Abstrakt forlag
- Featherstone, M (1991): *Consumer Culture and Postmodernism*, SAGE Publications Ltd
- Foucault, Michel: *Overvåking og straff*, 1995 Gyldendal norsk forlag
- Frønes, I. (2003): *Moderne barndom*, J.W. Cappelen Akademisk Forlag A/S, Oslo
- Frønes, I og Brusdal R (2000): *På sporet av den nye tid*, Kulturelle varsler for en nær framtid, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen
- Giddens, A (2003): *Modernitet og selvidentitet*. Hans Reitzels Forlag, København
- Holberg, Ludvig (1943): *Jeppe paa Bierget* i D.F Knudsens utvalg av Norsk litteratur for gymnaset, J.W Cappelens forlag
- Heggen, K (1991): *Ungdom og moderne lokalsamfunn*, Møreforskning Volda
- Henriksen, Ø og Sande A (1995): *Rus – fellesskap og regulering*, Kommuneforlaget AS, Oslo
- Kaldal, I (2002): *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Samlaget
- Krange, O. (2004): *Grenser for individualisering*, Ungdom mellom ny og gammel modernitet. Oslo: NOVA-rapport 4/04.
- Lalander, P (1998): *Anden i flaskan: alkoholens betydninger i olika ungdomsgrupper*, Stockholm: Brutus Östlings Bokforlag Symposium

Norell, M og Törnquist, C (1995): *Berättelser om ruset*, Alkoholens meningar för tjugoåringar, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag

NOU:2003: 4. Forskning på rusmiddelfeltet. En oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak

Pape, H (1996): Alkoholens gleder og farer i ungdomstiden. I: *Rusmidler og veivalg*, redigert av W. Pedersen og H. Waal, Cappelen Akademisk Forlag AS

Pape, H. (1997): *Drinking, getting stoned or staying sober*. Thesis. Oslo: NOVA-rapport 14.

Pape, H. og Storvoll, E: *"Foreldrelanging" og ungdomsfyll*. I Tidsskrift for ungdomsforskning 2005, 5 (1)

Pedersen, W: (1998): *Bittersøtt*. Universitetsforlaget AS

Pedersen, W & Aas, H (1995): *Full for første gang*. I Nordisk alkoholtidsskrift vol. 12, 1995:3.

Pedersen, W (1993): *Ungdom, vennskap og bruk av rusmidler*. I Tidsskrift for Den norske lægeforening nr. 14, 1993;113.

Rise J, Natvik H og Storvoll E (2005): Evaluering av alkoholkampanjen "Alvorlig talt", SIRUS-rapport nr. 1/2005, Oslo

Ryen, A. (2002): *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Fagbokforlaget.

Repstad P. (1998): *Mellom nærhet og distanse*. Universitetsforlaget AS, Oslo

Rossow, Pape, Storvoll (2005): *Beruselsens kilder – hvordan ungdom skaffer seg alkohol*, I tidsskrift for den Norske Lægeforening nr. 9/4. mai 2005.

Sagli, J (1994): *Norske drikkekulturer*. Geografi, sosial bakgrunn, livsstil og tilgjengelighet. SIFA rapport nr. 1/94

Sand, A (2000): *Dop er greit så lenge det ikke styrer livet ditt*. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo

Sande, A (1994): I: *Bruddet som binder*. I: *Ungdom er bare et ord*, redigert av W. Pedersen, Unversitetsforlaget AS, Oslo

SIRUS rapport nr. 1/2005: Evaluering av kampanjen "Alvorlig talt", Statens institutt for rusmiddelforskning,

Sande, A (2001): *Rus og russekultur som overgangsrituale i livet*. I tidsskriftet Religion og livssyn, nr. 2. 2001

- Schrumpf, E (2003): *Berus Eder*. Kulturhistorisk blikk på alkohol og avhold, Unipax, Oslo
- Skretting A. og Bye E: *Bruk av rusmidler blant norske 15-16 åringer*. Resultater fra den norske delen av de europeiske skoleundersøkelsene – ESPAD 1995, 1999 og 2003 (SIRUS rapport nr. 5/2003) Oslo.
- Turner, V (1977): *Variations on a Theme of Liminality*. I: Moore, S og B. Meyerhoff: *Secular Ritual*. Van Gorcum, Assen/Amsterdam
- Van Gennep, A (1999): *Rites de Passage*, Pax Forlag A/S, Oslo
- Wadel, Cato: *Feltarbeid i egen kultur*, 1991 SEEK AS, Flekkefjord
- Wilhelmsen, B (1996): Rusforebyggende arbeid med ungdom. I: *Rusmidler og veivalg*, redigert av W. Pedersen og H. Waal, Cappelen Akademisk Forlag AS
- Weber, Max (1995): *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*, Pax forlag AS, Oslo
- Ødegård, G (2001): *Ungdomstid i Fredrikstad*. Om skole, fritid, rus, samfunnsengasjement og verdiorienteringer. (NOVA rapport nr. 6/01) Oslo
- Ødegård, G (1996): *Erobring og forbrødring*, Hovedfagsoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo
- Øia, T (1996): *Ung på 90-tallet – en antologi*, NOVA/UNGforsk/Cappelen akademisk forlag.
- Østerberg, D (1997): *Fortolkende sosiologi II*. Universitetsforlaget AS, Oslo
- Aamodt, P.O (1996, 1997): Utdanningssystem og utdanningsplaner. I: *Ung på 90-tallet*, redigert av T. Øia, Cappelen Akademisk Forlag AS

8. VEDLEGG

Intervjuguide:

Bakgrunn

Fortell litt om deg selv
Hvor gammel er du?
Hvor i kommunen bor du?
Hvilken studieretning har du valgt i den v.g. skolen?
Kan du si noe om dine framtidsplaner?
Hva er dine fritidsinteresser?

Familie: søsken, om foreldrene, status og hva de jobber med?

Læring og overgangsritualer

Hvor gammel var du første gang du selv smakte alkohol?
Hvordan skaffet du deg noe å drikke?
Hva drakk du?
Hvem var du sammen med?
Hvor var dere?
Hva var dine forventninger til det å drikke – hva ønsket du å oppnå?
Kan du fortelle hva som skjedde?
Kan du si noe om hvilke tanker du gjorde deg etter denne første hendelsen?
Kan du si noe om reaksjonene fra dine venner på din alkoholdebut?
Kan du si noe om hvordan dine foreldre reagerte på dette?
Hva lærte dere om alkohol i skolen?
Hvordan ble det å drikke/feste presentert?
Kan du si noe om på hvilken måte skolens kampanjer om temaet har virket?
Kan du si noe om andre voksne som har lært deg noe om drikking? (f.eks i lag- og organisasjoner)
Hvordan har dette virket?
Kan du si noe om hvem du opplever har lært deg mest om det å drikke og på hvilken måte?

Identitet

Hvor vanlig er det å drikke/feste på stedet der du bor?
Hvordan foregår denne drikkingen/festingen?
Hva er det mest vanlige å drikke?
Hvor forgår festingen (hjemme eller på offentlige tilstelninger)
Hvor vanlig er det å drikke alkohol i din nærmeste omgangskrets/vennegjeng?
Hvor foregår drikkingen/festingen? (hjemme eller offentlige rom)
Hvordan foregår drikkingen?
Hvor ofte drikker dere?
Hva er det mest vanlige å drikke i din vennegjeng?
Hvem bestemmer når dere skal feste/drikke og hvor?
Hvordan skaffes vanligvis drikkevarene?
Hvor vanlig er det at jentene i din vennekrets drikker seg full/ litt pussa/ ikke i det hele tatt?
Kan du si noe om hvor mye vet deres foreldre om dette?

Hvor vanlig er det at guttene i din vennekrets drikker seg full/litt pussa/ikke i det hele tatt?

Kan du si noe om hvor mye vet deres foreldre om dette?

Hvor vanlig er det at foreldrene til dine nærmeste venner drikker?

Hvordan er festingen/drikkingen i din omgangskrets/vennegjeng i forhold til andre grupperinger i nærmiljøet?

Kan du si noe om hva som vanligvis skjer når dine venner drikker?

Kan du si noe om hvorfor du ikke hører til andre grupperinger/vennegjenger?

Hvor vanlig er det at du selv er med på festene?

Hvor vanlig er det at du drikker?

Hva liker du best å drikke og hvorfor?

Hvordan får du tak i drikkevarene?

Hvilke forventninger har du selv til det å drikke – hva ønsker du å oppnå?

Hvor mye drikker du når du er på slike fester?

Hvor mye vet dine foreldre om deg i forhold til dette?

Kan du si noe om årsaken(e) til at du selv drikker deg full/ litt pussa/ ikke i det hele tatt?

Kan du si noe om hva som vanligvis skjer med deg når du drikker?

Kan du si noe om i hvilken grad du har lært å drikke av dine venner?

På hvilken måte foregår denne læringen?

Hvis dere diskuterer emnet drikking/festing – hva dreier diskusjonene seg om?

Hvorfor har du valgt å høre til denne vennegjengen?

Hvordan vil du beskrive deg selv i forhold til dine venner når det gjelder festing/drikking?

Hvor vanlig er det å feste/drikke alkohol i din familie?

Hvordan drikkes det i tilfelle i din familie?

Hvem drikker din familie sammen med?

Hva drikker dine foreldre?

Hvor vanlig er det at dine foreldre drikker seg full/litt pussa/ikke i det hele tatt?

Hva har du lært av dine foreldre om det å drikke?

Ble du servert alkohol på din konfirmasjon?

Verdier

Kan du si noe om dine egne holdninger til det å drikke?

Kan du si noe om hvilke holdninger dine venner har til det å drikke?

Kan du si noe om hvilke holdninger dine foreldre har til det at du har venner som drikker?

Kan du si noe om hvilke holdninger dine foreldre har til at du drikker?

Kan du si noe om negative/ubehagelige opplevelser du har hatt når du vært pussa eller full?

Kan du si noe om positive/gode opplevelser du har hatt når du har vært pussa eller full?

Har du gjort noe du har angret på senere når du har vært beruset – i tilfelle hva?

Har dine venner gjort noe de har angret på senere når de har vært beruset – kan du si noe om dette?

Kan du si noe om du har blitt sammen med en gutt/jente når du har vært beruset?

Kan du si noe om hvordan dette skjedde?

Kan du si noe om du har blitt sammen med en gutt/jente når du har vært edru?

Kan du si noe om hvordan dette skjedde?

Kan du si noe om din seksuelle debut – om dette skjedde i beruset eller edru tilstand?

Kan du si noe om hvilke holdninger du har på dette med sex?

Kan du si noe om hvordan du tror du lever om ti år?

Familie, yrke, barn, bosted?

Kan du si noe om i hvilke sammenhenger du kommer til å drikke om ti år?